

راڌا سوامي ستسنگم بياس ٻاران

چاپيل ڊيا پستڪ:-

ENGL'SH

سنڌي

1. Sar Bachan
2. The Path of the Masters
3. With a Great Master in India
4. Mysticism-The Spiritual Path
5. Teachings of the Gurus ۴-۳-۲-۱
6. The Mystic Bible
7. The Inner Voice
8. Light on Sant Mat

هندي ۽ گرمکي

9. The Science of the Soul
10. Tales of the Mystic East
11. Spiritual Gems
12. Discourses on Sant Mat
13. Philosophy of the Masters
14. Call of the Great Master ۲-۱
15. The Master Answers ۴-۳-۲-۱
16. The Living Master
17. Sarmad
18. My Submission Part 1-2.
19. A Spiritual Bouquet
20. Spiritual Link
21. Prayer

Available from:-

The Secretary,

RADHA SOAMI SATSANG BEAS

P. O. Dera Baba Jaimal Singh

Distt. Amritsar, Punjab (India)

نهنڪري انهيءَ کي ڄاڻڻ جي چئتا رکڻ. ”نام“ آملڻ، الل
 آهي، انلاءِ گوروءَ کان اُپديش وٺي نام جي ڪمائي ڪري
 انساني ڇولو سڻل بنايو. ”نام“ ٻيئي جهانن ۾ مدد ڪري ٿو.
 انساني جامو مشڪلات سان ملي ٿو ۽ صرف پريو پراپتيءَ لاءِ
 مالڪ اهو موقعو بخشي ٿو. اسين جيڪي به ڪارج ڪريون
 ٿا تنجو تعلق صرف اسانجي ديهه سان آهي ۽ انهن ۾ آتما
 لاءِ ڪابه ڇير لاپڊائڪ نه آهي. سارو ستر صرف ساڌ سنگت
 يعني سنتن جي سنگت آهي جتان نام وٺي آملڻ خزانو پراپت
 ٿئي ٿو. انهيءَ ڪري انساني جامي ۾ مالڪ جي پگتي ڪري
 اڇو پورو پورو لاپ وٺو.

”پڙهي پراپت مانڪ ديهه ٿيا،

گوبند ملن کي ابهه ٿيري اڻ ٿيا،

اور ڪاڇ ٿيري ڪتي نه ڪام،

مل ساڌ سنگت پڄ ڪڍل نام.“

(آسا محلہ ۱۰، ۱-۳۷۸)

داسن داس

ساون سنگھ

آخرين ويٺي

دنيا ٺاهي آهي ۽ هتي جا سڀ ٻڌارڪ هتي ئي رهجي وڃن ٿا. اسين فضول انهن ۾ راءِ ڏيڻهن غلطان رهون ٿا. صرف ڀرمائڻا قائم دائر ۽ لافاني آهي. منهن ڏيهه ناسرڪ آهي ۽ آتما جا ڀرمائڻا جي انش آهي، امر آهي. انهن ٻنهي جي ملاوڪ کي چئجي ٿو انسان. شرير آتما جي استعمال واسطي آهي. سناري سڀ سببڌ شرير جي ڪارڻ آهن. تنهنڪري شرير جي پالڻ پوڻ لاءِ ڪوشش ڀلي ڪڍڻ ڏيهه جو شان صرف آتما جي بدولت آهي ڇاڪاڻ ته ڏيهه ۾ اوستائين ڪمائي آهي جيستائين منجهس آتما جو اداس آهي. جيڪڏهن اسين راءِ ڏيڻهن جسم جي ڪاروبار ۾ لڳا رهون ٿا ته پوءِ اسان کي آتما ڪي ڪم لاءِ به وقت ڪڍڻ ڇڏائي. اسين هن دنيا ۾ بس نه گهڻي ڪم ڄاڻ رکن ٿا پر آتما ڳال ۾ اسين ڪورا آهيون. ستن مهائمانن جي مستنگ مان سوجهي پوي ٿي ته مؤلف سچ آهي ۽ زندگي ڪڍڻ. اسانجي حياتي ڏيڻهن ڏيڻهن گهٽجي رهي آهي ۽ اسين منٽ منٽ ۽ سيڪنڊ سيڪنڊ ۾ مؤلف جي لڙاڻڪ وڃي رهيا آهيون.

هيءَ دنيا ٺاهي آهي ۽ هر ڪنهن کي پنهنجي وقت تي ڪوڄ ڪرڻو پوي ٿو. اسان کي هنجي ٻاهرين چمڪ ڏمڪ ڏسي غافل نه ٿيڻ کپي. جڏهن انٽرويل آتما شرير کان الڳ ٿئي ٿي ته پوءِ اسان لاءِ ٽن ڏن، مال متاع جي ڪوڏي نه قيمت ٿئي رهي. هي انسان جي آتما زندگيءَ جو سرال آهي ۽ اسان کي ضرور مڪتي حاصل ڪرڻ کپي. جڏهن خيال اندر ”نام“ مان جڙي ٿو تڏهن ئي شرير ۽ آتما ٻنهي جو شان وڌي ٿو. هن لاسونف سرير ۾ صرف آتما ئي امر ۽ اجر آهي

ٽنھڪري انهيءَ کي ڄاڻڻ جي چٽا رکو. ”نام“ اُملو، اٽل آهي، انلاءِ گوروءَ کان اُپديش وٺي نام جي ڪمائي ڪري انساني چولو سڦل بنايو. ”نام“ ٻنهي جهانن ۾ مدد ڪري ٿو. انساني جامو مشڪلات سان ملي ٿو ۽ صرف پريو پراپتيءَ لاءِ مالڪ اهو موقعو بخشي ٿو. اسين جيڪي به ڪارج ڪريون ٿا تنجو تعلق صرف اسانجي ديهه سان آهي ۽ انهن ۾ آتما لاءِ ڪا به ڇيڙ لاپڏاڻڪ نه آهي. سارو سترو صرف ساڌ سنگت يعني سنتن جي سنگت آهي جتان نام روپي اُملو خزانو پراپت ٿئي ٿو. انهيءَ ڪري انساني جامي ۾ مالڪ جي پگڙي ڪري اڇو پورو پورو لاپ وٺو.

”پيءُ جي پراپت مانڪ ديهه ٿيا،

گوبند ملن کي ابھ ٿيري - ٿيا،

اور ڪاڇ ٿيري ڪتي نه ڪام،

مل ساڌ سنگت پڇ ڪيول نام.“

(آسا محلہ ۵، ۱-۳۷۸)

داسن داس
ساون سنگھ

آخرين ويٽي

دنيا فاني آهي ۽ هتي جا سڀ بڌارم هتي ئي رهجي وڃن ٿا. اسين فضول انهن ۾ رات ڏينهن غلطان رهون ٿا. صرف پرماتما قائم دائم ۽ لاڦائي آهي. منهن ڏيهه ناسرونت آهي ۽ آتما جا پرماتما جي انش آهي، امر آهي. انهن ٻنهي جي ملاوٽ کي چئجي سورائن. شرير آتما جي استعمال واسطي آهي. سنساري سڀ سببڌ شرير جي ڪارڻ آهن. ٽيهڪري شرير جي پالن پوڻ لاءِ ڪوشش ٻلي ڪڍڻ ڏيهه جو شان صرف آتما جي بدولت آهي ڇاڪاڻ ته ڏيهه ۽ اوستائين ڪمائي آهي جيستائين منجهس آتما جو اثر آهي. جيڪڏهن اسين رات ڏينهن جسر جي ڪاروبار ۾ لڳا رهون ٿا ته پوءِ اسانکي آلمڪ اٿئي ۽ لاء به وقت ڪڍڻ جهڳائي. اسين هن دنيا ۾ ايس نه ڳهڙي ڪج جان رکون ٿا پر آخر ڪيان ۾ اسين ڪرا آهيون. ستن مهالمان جي سسنگ مان سوچي پڙهي ته مؤمن سچ آهي ۽ زندگي ڪوڙ. اسانجي حياتي ڏينهن ڏينهن ڳهڙي رهي آهي ۽ اسين منٽ منٽ ۽ سيڪنڊ سيڪنڊ ۾ مؤمن جي نڙديڪ وڃي رهيا آهيون.

هيءَ دنيا فاني آهي ۽ هر ڪنهن کي پهچي وقت ئي ڪوڄ ڪرڻو پوڻو. اسانکي هنجي ٻاهرين چمڪ ڌمڪ ڏسي غافل نه ٿيڻ کپي. جڏهن انهن ويلي آتما شرير کان الڳ ٿئي ٿي ته پوءِ اسان لاءِ هن دنيا، مال متاع جي ڪوڙي به قيمت نٿي رهي. هي انسان جي اُلهه زندگيءَ جو سوال آهي ۽ اسانکي ضرور مڪتي حاصل ڪرڻ کپي. جڏهن خيال اندر ”نام“ سان جڙي نه ٿو ٿڌهن ئي شرير ۽ آتما ٻنهي جو شان وڌي ٿو. هن ناسرونت سرير ۾ صرف آتما ئي امر ۽ اجر آهي

پريندو ۽ انحدشبد جي جهنگار ٻڌائي هنجي اندر وحدانيت
جي مستي پيدا ڪندو.

گورمت سڌانت ۾ پرمارت جي قدرتي ۽ دائمي سڌنن
کي کولي سمجهايو ويو آهي. انهن سڌن جي ڪمائي ڪري
اسين ۾ اڀياس ڊواران انهن اوچن منزلن تي پهچي سگهون ٿا
جتي دشي مٺي پير پيغمبر ۽ سنت مهاتما پهتا.

حق آهي. ذاتي پيش ٻڌائين وڃڻ ۽. فرائڊل هوندو آهي. سڀني ڏوهن ۽ مذهبن ۾ ڪمائيءَ جو ڏوهن حصو يا رڪاوٽ (ڪمائيءَ جو چاليهه حصو) ڏيڻ جو قديم رواج آهي. دان ڪرڻ سان ڪم گهٽجي نٿو. دان ڏيڻ ۾ ئي انساني قالب جو شان آهي. جيستائين شرير رهي تيستائين انسان کي ٻن دان ڪرڻ کپي ۽ ٻين جو ڊڪ ڊوڊ دور ڪرڻ کپي پر ٻئي ڏسي خبر پيا ۽ جو ٻج ڇڻڻ کپي. خبر پيا ڏجي ته هڪجهڙي پيڻ ۽ ٻيوهڻ کي ۽ اهو خيال رکجي ته اها خبر پيا خراب ڪم ۾ خوج نه ڪئي وڃي. جيڪو حق حلال جي ڪمائي ڪري ٻين ڊڪن سان وڻدي وڃي کائي لو سو مالڪ جي درگاه ۾ عزت پائيندو. اهو به ضروري آهي ته جيڪو دان وٺي سر صرف گذاري لاءِ ۽ نه ڪن فصول خرچي لاءِ.

(۷) مستسنگيءَ لاءِ صفائي ۽ پورائتاءِ ضروري آهن. جسر، وستر ۽ گهر جي صفائي رکڻ کپي پر انهيءَ سان گڏوگڏ پنهنجي من ۽ اندر ۾ به ئي صاف رکي پنهنجي سرم کي نام سان جوڙي دل جي صفائي به اختيار ڪرڻ کپي. مالڪ جي بندگيءَ لاءِ حق حلال جي روزي ڪمائڻ اهو ضروري آهي. ڪنهن کي پيو پيسو ڪمائڻ نه کپي. سانوڪ ۽ سادو پوڄن ورتائڻ کپي. چال چلن تمام نڪ ڀاڪ رکڻ کپي ڇاڪاڻ ته اخلاق بنا دنياوي ۽ روحاني ترقي ناممڪن آهي.

پنهنجي ساڌڪ کي پورائتاءِ سانوڪ پوڄن، شد و هٿيار ۽ نڪ چال چلن ڏارڻ ڪرڻ کپي.

جڏهن مستسنگي پاڻ کي پسريءَ وانگر سڀني اڃاڻن کان خالي ڪندو ۽ مٿي ڏڪر ڪيل گھڻ سان پنهنجي من کي سبگاري سرم، شبد ڀاڱ جو اڀياس ڪندو تڏهن ئي. ستگر و هٿي جسر وٺي پسريءَ ۾ پنهنجي زندگيءَ جو مڙس ڪيٽ

ڪميا جو ڳڻ به واسو ڪريٿو. ڪنهنجي به ڀل يا ابراهڻ کي معاف ڪرڻ سان ڪليش گهٽجي ٿو ۽ انسان شائتي ۽ خوشيءَ جي زندگي وٺي ڪريٿو.

(۳) هنڪي سنترش ڌارڻا ڪهي جو پرمارٽ جو سار نت آهي. اهڙو پريمي ٻين جي ترقي ڏسي پنهنجي غريبيءَ ۾ به خوشحال ۽ شڪرگذار رهيو. هنجي نگاهه ڪنهنجي به ڏن مال ڏانهن نٿي وڃي ۽ هو بازن جو پورهيو ڪري پنهنجي غريبيءَ ۾ ئي خوش رهيو. جڏهن من ۾ سنترش اچيو ته سڀ رڃائون مڙجي وڃن ٿيون ۽ جڏهن من ۾ ڪا چاهه ٿئي نٿي رهي ته پوءِ سڀ چٽاڻون ختم ٿيو وڃن. سو جتي صبر ۽ سنٽوڪ آهي اتي سڀ نعمتون اچو واسو ڪن.

(۴) سچ کي ڌارڻا ڪيو ڇاڪاڻ ته سچو انسان آخر سچ ۾ ئي سمائجي ٿو. مالڪ پرم ستيه آهي انهيءَ ڪري هنڪي سچ وڻي ٿو. سچ ڳالهائڻ سان گڏوگڏ پنهنجو وهوار به سچو رکڻ ڪهي. زندگيءَ ۾ سچ جو آدرش رکڻ ۽ پنهنجو سڀ ڪاروبار سچائي ۽ ايمانداريءَ سان ڪيو. اهڙو پيارو سدائين منڙي مالڪ سان جڙيل رهيو ۽ هميشه نڊر رهيو. خود ست مارگ ئي هليو ۽ ٻين کي به هلائي ٿو. پر ايترو ويچار ضرور رکڻو آهي ته ڪنهنجي به دل نه ڊڪائي آهي.

(۵) ساڌڪي سڀيل، سباجهو ۽ ڪلمڪ ٿيڻ ڪهي ڇاڪاڻ ته انهيءَ ۾ ئي انساني شان آهي. جيڪڏهن ڪو امير آهي ته پنهنجي واسطي ۾ هنن ڳڻن جو ٻين تي به اثر پوي ٿو. لوڪ ٻي لوڪ جي سک جو راز آهي سڀني سان ٻيڙي ٻيڙي ورتاءُ ڪرڻ.

(۶) مالڪ اٿو ستگورو دانا آهي ۽ اسين سڀ سندس در جا منگتا آهيون. اسين سڀ انهيءَ هڪ ئي پرم پتا جا مالڪ آهيون. هو جيڪي ڪجهه اسان کي ڏئي ٿو تنهن تي سڀني جو

سرتا شديد بيوگ ۾ ڪامياب ٿيڻ

لاءِ ضروري ڳڻ

سرتا شديد بيوگ مالڪ سان ملڻ جو سڀ کان آسان ۽ ٻول
سازن آهي. انهيءَ ۾ ڪامياب ٿيڻ لاءِ اهو لازمي آهي ته
سڀني ڪم ڪرڻ جي حوالي ڪري. پنهنجو ٿڌ، من ۽
ڏن ڪرڻ جي سولي ۽ هندي آڻيا ۾ رهي، ۽ پاڻ ۾ هيٺ
دوچ ليل ڳڻ پيدا ڪري.

(۱) ٻيو ڏيال آهي ۽ ڪرڻ جي اندر ڀرڪهت ٿيڻو.
انهيءَ ڪري ڪرڻو ڏيا جو سڙوڻ آهي. تنهنڪري تنهنڪيءَ
۾ نه سڀ لاءِ ڏيا ۽ رحر جو جذبو هڻڻ ضروري آهي. انهن
ڪرڻ سان هن جي دل ٻئي جو ڏک ڏسي وڌاڪل ٿيندي
۽ هو ٻين جي ڏک ۾ ڀاڱي ڀاڱي ٿيندو. اهڙو ٻيو ڏيان ڪڏهن
ڪنهن جي دل نه ڏک ٿيندو ۽ من، وڃن، ڪرم سان اهڙا جو
ٻالن ڪندو. هو سڀ جو خير ڪهرندو ۽ ڪنهن کي گهٽ وڌ
ٻاڻائي پنهنجي زبان کي ڪندو نه ڪندو. هو سدائين مٿا ٻول
ٻولي ٿو. اهڙي ڏيان هڻي مان نبي ڏور جي آهستي
ٿئي ٿي.

”ڏول ڏور ڏيا ڪا پوءِ،

ستروڪ لاپ رکڻا جن سؤءِ.“

(جپ جي صاحب ۱۳-۳)

اهڙو انسان سدائين کلمڪ ۽ ٻوسن چٽ رهيو ۽ هنجي
دل مان ڪل ڪائنات لاءِ ٻلائيءَ جون پاڻيائون نڪرن ٿيون:
”ناڪ نام چوڏهي ڪلا،

ٿيري ٻائي سڀ ڪا ٻلا.“

“Peace be unto all the World.”

(۲) جنهنجي هڻي ۾ ڏيا ٻار هڻو، ان ۾ قدرتي طور

۱
واپار، ۽ سڄو لاپ نام جي ڪمائي آهي.
”سڄا وڪر نام هي سڄا واپارا،
لاها نام سنسار هي گرمي وپارا.“

(مارو محلہ ۱، ۶-۱۰۰۹)

وويڪي ۽ وپاروان پرش بخوبي ڄاڻي ٿو ته نام، گورو،
مالڪ ۽ آتما جا مالڪ جي انس آهي، ست آهن. سنتن
مهاٿائن جو اُپديش سڀني لاءِ سمان آهي. سڀ ريتيون رواج
صرف انهيءَ کي سمجهڻ لاءِ ۽ مهاٿائن سان ناتو جوڙڻ لاءِ
آهن. هڪڙو ئي مالڪ سڀ جو پرڻ پتا آهي ۽ اسين سڀ
هڪجا بالڪ آهيون. انهيءَ ڪري اسانکي هڪ ٻئي سان
ڀائپيءَ جو وهنوار ڪرڻ کپي. نام ڇا آهي، ڪٿي آهي ۽
ڪٿان پراپت ٿئي ٿو، گورو ۽ مالڪ جا ڪهڙا ڪم آهن، انهن
جو وستار سان ورنن گورمت سڌانت ڀاڱي پهرئين ۾ ڪيو
وڃي آهي. شائق پانڪ اتان پڙهي سگهن ٿا.

سنتن جو مارگ سرت شبد يوگ جو آهي، جنهنجي اڀياس
ذريعي جيتريئي مرن جي اوستا پراپت ٿيڻي ۽ مالڪ سان
ميلاب ٿئي ٿو. اهر سڀ گوروءَ جي ديا سان ممڪن آهي.
انهيءَ ڪري گوروءَ جي پرڄا ۽ شيوا، يو ۽ پاو، بره
ڀڳتي ۽ پرڀر جي ضرورت آهي. اهي ڪم گوروءَ جي
ستسنگ مان ئي پراپت ٿين ٿا. روحاني دولت، حليمي ۽
نمر ٿا جي لڳاتار اوستا کانپوءِ حاصل ٿيڻي. پر انهن ڪمن جي
وڪاس لاءِ گوروءَ جي اڳيان پرار ٿا ڪرڻ ضروري آهي.
سڀ سڌن تڏهن ئي قنڌايڪ ٿين ٿا جڏهن وويڪ ۽ وپار
کان ڪم وٺجي ٿو.

گهڙي سڏن ڪيا آهن ۽ هاڻي تنهنجي دواڙي آيو آهيان.
 هيئن ئي وويڪ ۽ ويچار جو دان بخش چاڪاڻ جو انهيءَ
 بنا سڏن مڪتي ڏيڻ جي پدران پاڻ پنڌن جو ڪارڻ
 بڻجي پون ٿا.

”ٻاٺ پرهيرو آر بيد بهارپر،
 نول پنگم ساڏي،
 پنج جنا سڙ سنگ نه چنڪيو،
 اڌڪ آهيند ساڏي،
 پياري ان بيد مان نه ڄاڻي،
 هي ڪهڙي ڪرم اليڪا،
 هار پريو سڀني ڪي دٻاري،
 ڏيڃي بيد بهيڪا.“

(سورڻ مڃ ۵، ۱۶-۶۴۱)

ڪو وراڻو ڪرومڪ وويڪ ۽ ويچار ذريعي مالڪ کي سڃاڻي
 ڪري مڃي ٿو ۽ هن سان پريو ڪريو. انهن ڪرڻ سان هن
 جو اهم ڀاڱو ختم ٿي ٿو وڃي. اسان کي انهيءَ ڳالهه تي گهرائي
 سان غور ڪرڻ ڪهڙي نه من ۽ مانا جي ميل اسان سان ڪيئن
 اهي سگهندي. پير سوچ ۽ ويچار جي مالڪ سان مبالغ
 مشڪل آهي ۽ انهيءَ بنا اڳيائي لوڪ پنهنجي زندگي ضول
 ڪرائي ٿا ڇڏين.

انهيءَ صحيح ويچار ۽ وويڪ جي سوچهي ستن جي
 صحت سان حاصل ٿي سگهي ٿي. سوامي شودال سنگهه جن
 فرمائين ٿا ته جي دنيا جي ڀوساگر مان ڀاڱو ٿيو اٿو ته ستن
 جي سنگ پر ويهي ويچار ڪيو.

”جو جڳ سي ٿر اڀرا چاهو ستن ڪرو وچار.“
 ڪرو وڌائڪ صاحب جن فرمائين ٿا ته اهو ”ستن جو ويچار“
 چاڪي ٿو چڻجي؟ اهوئي نه هن سنسار پر سڌي دولهه، سڌو

پڄي وڃي ٿو.

پرمار ٿي ڪي ست ۽ است ٻڌار ٿن جو نرڻه ڪري، ست
ڪي گرهه ڪرڻ ڪهي ۽ است ڪي صرف گذاري واسطي
عقلمنديءَ سان استعمال ڪرڻ ڪهي. هر ڪو ڪم سوچي
سمجهي ڪيو. ڪوبه اهڙو ڪاريه بغير سوچي نه ڪيو جنهن
لاءِ پوءِ پڇتائڻو پئي. مالڪ يا سنگورو سمجه ۽ ويچار واري
شيوا سان ئي خوش ٿيڻو ويچار سگهجي ٿو. ڪارڻ ئي
انسان ڪي عزت مليڻي ۽ هو اشرف المخلوقات ڪوٺجي ٿو.
(۱) وويڪ ۽ ويچار مالڪ ڪي ڄاڻڻ ۾ مددگار ٿين ٿا. دان
ڏيڻ وقت به ويچار ۽ وويڪ کان ڪم وٺڻ لازمي آهي.
گورو نانڪ صاحب جن فرمائين ٿا ته سوچ ۽ ويچار کانسواءِ
جيڪي ڪم ڪجن ٿا، سي شيطان جا ڪم سمجهڻ ڪن.

”عقلي صاحب سيوئي، عقلي پائيئي مان،

عقلي پڙ ڪي جهڙي، عقلي ڪيچي دان،

نانڪ آڳي زاه ايه، هوءَ گلان شيطان.“

(سارنگ وار مها، ۱، ۳-۱۰۴۵)

گورو ارجن صاحب جن مالڪ جي اڳيان اهائي پرار ٿيا
ڪن ٿا، ”اي مالڪ! مون کي عقل ۽ ٻڌي بخش.
پاٽ پڙهڻ، ڪرڻن پوئين کي واچڻ، ٻا نولي ڪم ڪرڻ
سان ڪام ڪروڙ ٿوڀ مڙهه اهڪار پيچڻ ٿا چڏين، مون

(۱) ها چالاڪي هن مارگ ۾ رڪاوٽ بنجي ٿي. چالاڪ

ماڻهو ڇو رخ هميشه دنيا پرستيءَ ڏانهن مائل رهي ٿو ۽
پنهجي سوارت خاطر ٻين جي حقن کي قربان ڪرڻ جائز
سمجهي ٿو. چالاڪ ماڻهو جي زبان هڪڙي ته دل ٻي. هو
دل جو راز ڪنهن کي سليڻي ڪونه ۽ سندس دين ايمان
آهي دنيا.

وويڪ ۽ ويچار جي ضرورت

برمارت جي ساڌن ۾ ڪاميابي حاصل ڪرڻ لاءِ وويڪ ۽ ويچار جي ضرورت آهي. سچ کي سچ، ڪرڙ کي ڪرڙ، دائمي ۽ ڪي دائمي ۽ فانيءَ کي فاني ڪري سمجهڻ کي وويڪ چئجي ٿو. الهيءَ لاءِ ٻڙ ٻڙ وپار گهرجي. جڏهن ٺيڪڏلي ۽ غضب چڙي سڃاڻي جي نظر سان ڏسبو ٿڌهن ٺي وويڪ جي جاڙ ٺي ٿيندي. جهڪو شخص لڪير جي نشريءَ ۾ اللهجي وجهڻو سو ٻيڙ ۾ ڦاسي ٻاهر مڪي ڪرپائڻ ۾ پيوڀڄي سميتي زندگي وڃائي ٿو. اهڙو انسان وپار کان ڪم ٺوڻو ۽ سار وسترءَ کي ٺوڻو ڄاڻي. هٿس وانگر ڪپڙ ۽ ٻائي الڳ ڪري، ڪپڙو ٻي سار وستر کي گهرڻ ڪپڙو ۽ ٻائيءَ کي چڙي ڏيو. مولانا روم صاحب انهيءَ باري ۾ فرمائين ٿا ته اسان قرآن جي مٿي (مول ٽي) کي ڪڍي ورتو آهي ۽ هڏيون ڪٽن (لڪر جا ڦيرن جيڪي ٻاهرين جهڳڙن ۾ اٽڪيل رهن ٿا، رومن ۽ رواجن جي غلامن، ۽ ماضيءَ جي مڙهائين جي ٽيڪ وٺندڙن) جي اڳيان اڇلايون آهن.

”من ز قرآن مٿرا برداشتم،

استخران بيش سگان انداختم.“

ساڌڪي جي ڳڻائي ڏاڍي آهي ۽ اهم ضروري ڳالهين تي غور سان وپار ڪري ۽ غير ضروري ڳالهين جو خيال چڙي ڏئي. وڻ جي پنن کي ٻائي ڏيڻ آهي فضل محض ڪرڻ. ائين ڪرڻ سان وڻ سکي ويندو. انجي پاڙن کي ٻائي ڏيڻ سان درخت سرسبز ٿي ويندو. سڄي برمارت جو مول آهي ”نام“ ۽ ”گورو“. سو انهن جي شرن وٺو. سڀ جهڙپ، ٿرڪ، وريه دان ۽ مون وعده ڪرم ڌرم ۾ شاهه ل آهن. وويڪ کان سواءِ اسان ۾ عام طور مرده پرستيءَ جو رواج

آهي سو نه اسانجي اندر ويندو آهي پوءِ ٻاهر ڀڙڪڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي؟

پرارڻا جي گهري اوستا ۾ پهچڻ لاءِ اهو اهم ضروري آهي ته جن اندرين دوارن خيال ٻاهر ڦهائجي ٿو، انهن کي انٽرمڪ ڪري آتما جي استان تي آڻجي. سڄي پرارڻا لاءِ پرمانا ۾ وشواس ۽ شريرو جي ٻڌڻن کان هٽي دلي پاوانن کي پرمانا اڳيان رکڻ نهايت ضروري آهي. نيڪ پاڪ، سڀيل ۽ سنڌوشي دل مان نڪتل پرارڻا ئي صاحب جي درٻار ۾ قبول پوي ٿي.

”ست ستروڪ هرووي ارداس،

ناسن سد بهالي پاس.“

(رامڪلي محلہ ۱، ۱۴-۸۷۸)

پرارڻا لاءِ ڪنهن خاص پاشا يا لفظن جي ضرورت نه آهي. پرارڻا جو سڄو سينگار آهي دلي جذبا. ڀلي ڪٿي اسانجي پرارڻا ظاهري سندر هجي پر جي اسانجي زندگي پور نه آهي ته اها پرارڻا نشفل رهندي. مالڪ اهائي پڪار ٻڌي ٿو جا امنگ، عاجزي، نمروا ۽ پريم سان ڪجي ٿي. اهو اسانجو تجربو آهي ته مالڪ سڀ پرارڻائون نٿو اولائي. ڪهڙي پرارڻا قبول ٿئي ٿي ۽ ڪهڙي نه، پرارڻا ڪرڻ ۾ عقل ۽ ٻڌي ڪهڙيون مشڪلاتون پيدا ڪن ٿيون، پرارڻا ڪهڙي وقت ڪجي، پرارڻا جو پرياءُ ۽ انجو پٺڻ تي اثر، گروءَ کان ڇا گهرڻ ڪبي ۽ پرارڻا جا اٽڪ ڦل، انهن سڀني وڃڻ تي وستار سان گورمت سڌانت ڀاڱي ٻئي جي پرارڻا واري باب ۾ پرڪاش وڌو ويو آهي. شائق پانڪ اٿان پڙهي لاپ وٺن.

(۲) اها ٻاروئا ها من سان ڪجي ٿي ۽ جنهن ۾ زبان سان ڪجهه چوڻ هي ضرورت نٿي رهي .
 (۳) ٻاروئا آتما يا سرف سان ڪجي آهي .
 پٿورئين قسري جي ٻاروئا کان پٿي قسري جي ٻاروئا بهتر آهي ۽ نئين قسري جي ٻاروئا ڪنهن وڌيڪي ۽ ڪي نصيب نٿي ٿي .

ٻاروئا ڪرڻ لاءِ جڳهه

ٻاروئا ڪرڻ لاءِ ڪنهن خاص ڌرم اسٽان جي ضرورت نه آهي، صرف دلي جذبن کي جاڳائڻ پوئو. سڄي ڌرتي ڌرم اسٽان آهي ڇاڪاڻ ته مالڪ هر هنڌ موجود آهي. مالڪ ئي دنيا بڻائي آهي ۽ هو اسانجي لاهيل مندورن ۽ مسجدن ۾ نٿو رهي. ڪنهن به هنڌ ويهي مالڪ کي ياد ڪيو، گهر ٻار، جهنگل ٻهاڙ، اُجاڙ، نديون نالا، اوتل جتي به مالڪ اڳيان ٻاروئا ۾ جهڪجي ٿو سا جڳهه پوئو بدو پوي .

All is holy where devotion kneels (O.D.Holmes)

پروءِ اڳيان ٻاروئا ڪرڻ جي جڳهه صرف مش شوبو ئي آهي ڇاڪاڻ ته انهيءَ ۾ پروءِ جو واسو آهي .
 ”هر مندو ايه سرس هئي“

ڪيان رتن پرڪت هوءَ .

(ٻراڻي محل ۳ ، ۴ - ۱۳۴۶) .

“Body is the temple of God .” (Bible)

ٻاروئا ڪرڻ لاءِ ڪنهن به هنڌ وڃڻ جي ضرورت نٿي آهي . هن جسم جي اندر داخل ٿي مالڪ اڳيان ٻاروئا ڪيو ڇاڪاڻ ته انهيءَ کان وڌيڪ پيو ڪوبه امڪانست پيو اسٽان ڪونهي . جنهن مڙي مالڪ اڳيان اسانکي ٻاروئا ڪرڻي

نه اهي شڪتيرن صرف پنهنجي دائري جون چيزون ڏيئي
سگهن ٿيون. مڪتي وغيره ڏيڻ هينجي اختيار نه آهي.
قران شريف ۾ به صاف هدايت آهي ته صرف هڪڙي رب
کي مدد لاءِ پڪار ڪيو.

پر ماڻها ڪي ته اسان ڏٺو ڪونهي ۽ جنهن کي اسان ڏٺو
ڪونهي تنهنجو پڪو وشواس ۽ ڀروسو ٿي نٿو سگهي ۽ جنهن
کي وشواس نه آهي تنهنجي پراڻا ڪيئن قبول ٿيندي؟
گورو يا مرشد جي اندر ڀروءَ جو پرڪاش پرگهت آهي ۽
هنجو وڃڻ آهي مالڪ جو وڃڻ.

”ساد روپ آيا تن ٻن ڌار ٿا.“

(مارو محل ۵، ۸-۱۰۰۵)

”پرپ جي بسه ساد ڪي رسا.“

(گڙي محل ۵، ۴، ۲۶۳)

تنهنڪري گورو کان گهرو آهي مالڪ کان گهرو. پر
پنهنجا ڪم گورو کي ڏيارڻ ڪري ٿو. هو سڀ طرح سمريت
آهي. انهيءَ ڪري جيڪي گهرو هجي سو پر ماڻها يا سنگورو
کان گهرو ۽ انهن کانسواءِ ٻئي ڪنهن به اڳيان جهولي نه ٿهلايو.

پراڻا ٽن قسمن جي ٿيندي آهي. (۱) اهي پراڻا ٽن
جي ڌرم پستڪن ۾ درج ٿيل آهن يا ٻيون مقرر ٿيل پراڻا ٽن
جي اوچي آواز سان اُچارين ٿا. پراڻا هڪ دل جي
پڪار آهي ۽ جيستائين پراڻا جو هر هڪ لفظ اسانجي دل
جي تها مان نٿو نڪري تيستائين انجو ڀورو فائدو نٿو ٿئي.
ستن مهائين جون پراڻا ٽن اسان لاءِ آدرشي پراڻا جو
نمونو پيش ڪن ٿيون. ليڪن جيستائين پراڻا جا لفظ هردي
جي ذاتي جذبي مان نٿا نڪرن تيستائين رسمي پراڻا ٽن
اُچارڻ سان ڪو خاص فائدو نه ٿيندو.

پرارٽا جي هر ڪلھن ساڌڪ کي ضرورت آهي

جيستائين جڳياسو ٻرپوءِ کي نٿو پائي تيستائين هنڪي
پرارٽا جي ضرورت آهي. پرارٽا ذريعي هٿيون جسماني،
ڌارمڪ، قومي ۽ ملڪي سڀ ضرورتون پورو ٿين ٿيون ۽
من اندرين جي وڪارن کان بچڻ ۾ مدد ملي ٿي ۽ آخر پرارٽا
ڪس مالڪ سان ملائي ٿي ڇڏي. مالڪ ڪرڻ ڪارڻ ۽
سرو شڪتياڻ آهي ۽ سڀ شڪتون هنجي آڏان آهن.
انهيءَ ڪري جيڪي گهڻو اٿو سو ٻرپوءِ کان گهڻو. هنجي
دربار ۾ ڪنهن به چيز جي ڪمي ڪانهي. سڀ ديوي
دبوتائون آڌڪ هنڪان ئي شڪتي پائين ٿا ۽ هنجي حڪم
رهن ٿا. انهيءَ لاءِ اوکيءَ ويل ڪل مالڪ کي ارداس ڪيو،
هو اوس اوهانڪا سڀ ڪارج راس ڪندو.

”ڪيٽا لوڙهڻي ڪم س هو به آڪيئي،

ڪارج ڏيڻ سوار سگر سڄ ساڪيئي.“

(وارسري راڳ محل ۴، ۵-۹۱)

ستن چر بل ۽ ٻرپوءِ صرف مالڪ ئي آهي. هر هنجي
اڳيان ئي ارداس ڪندا آهن. هندجو دڪ سڀ ٻرپوءِ
جي هٿ ۾ آهي. ڳورو رامڊاس صاحب فرمائين ٿا:-

”مي لال ديهان ٿون هي ميري مٿاهي،

مي لڏ آڪي ارداس،

مي هر نان ٿاهي جس به ڪرون بيتي،

ميرا دڪ سڀ ٿجهي پاسي.“

(سوهي محل ۴، ۲-۷۳۵)

هينين شڪتين جيڙوڪ ديوي دبوتائن وغيره اڳيان
ارداس ڪرڻ مان مڪمل ڪاميابي حاصل ٿئي ٿي ڇاڪاڻ

هنجو نواس آهي قدرتي جڏهن انسان انهيءَ شڪتيءَ جي
 اوت وٺي ٿو ته هن ۾ به شڪتي ۽ ڀروسو آهن تهيتو جنهن
 جي سهايتا سان هنکي مسئلي جو حل سمجهي اچي ٿو ۽ انهيءَ
 سان گڏوگڏ صبر ستوش همت ۽ مصيبتن کي سهڻ جي
 شڪتي به هن جي دل ۾ پيدا ٿين ٿا. آتما پرمانا جي انس
 آهي ۽ هن ۾ گهڻي شڪينون گهٽ روپ ۾ موجود آهن.
 پرارٿنا وقت من جا ٿرنا بند ٿي وڃن ٿا ۽ انسان انهيءَ
 شڪتيءَ جو لاپ وٺي ٿو. دائاءَ لوڪن کي انهيءَ روحاني
 مدد جي چاڻ هوندي آهي. انهيءَ ڪري هو انٽرمڪ ٿي
 پرارٿنا ڪندا آهن ۽ مالڪ جي مهر ميا جي لهرن مان فائدو
 وٺن ٿا. عام لوڪ ٻاهر مڪي ٿي مندرن ۽ مسجدن ۾ وڃي
 هٿ کڻي ارداسون ڪن ٿا ۽ انهنکي سندن ايڪاگرتا ۽ وشواس
 انوسار ڦل ملي ٿو. پرارٿنا هڪ سپاويڪ جذبو آهي. جڏهن
 انسان پاڻ ۾ ڪنهن ڪم کي پوري ڪرڻ جي ڪافي طاقت
 نٿو سمجهي ته پوءِ هو ڪنهن مهان هستيءَ، جنهن ۾ هو اها
 شڪتي سمجهي ٿو، کان مدد وٺڻ چاهي ٿو. جڏهن ڪا آفت
 اچي ٿي يا دشمن پيڇو ڪن ٿا ۽ ڪنهن به طرف سهايتا ملڻ
 جي آس نٿي رهي ته پوءِ انسان خود بخود پرمانا
 يا اهي هستيون جيڪي پرمانا سان جڙي چڪيون آهن،
 جي سهايتا جو ڪانڪي بڻجي ٿو. انهيءَ کي سڏجي ٿو پرارٿنا.
 سڀني ڌرمن جو اهو اُپديش آهي ته ستگروءَ يا مالڪ جي
 اڳيان پرارٿنا ڪرڻ سان ئي روحاني ترقي حاصل ٿي سگهي
 ٿي. پرارٿنا ئي جڳياسوءَ کي مالڪ سان ملائڻ لاءِ سڀ کان
 سٺو، سڌو ۽ سولو مارگ آهي.

ٺٺڻ جي ڏڪ گهڙي ۽ جي منڍڪ مڙ سالن جي من ٻڌي ۽
انوار ڪيل ٻڌڻي ۽ کان پيتر آهي .

”هر نئيني ساعت ٻا اوريا ،

پوتر اڙو ص سال . طاعت ٻي رها .“

ڇاڪاڻ تہ ائين جي صحت دواران آلمڪ زندگي ۽ جي
جائز ٿئي . سو مڱروءَ جي مستڪ مان اليڪ ناندا
حاصل ٿين ٿا .

پرارٿا

پرمارٽ جي ساڌن ۾ سڏنا ۽ انهن ۾ سڀاڪ مڱن جي
پراپتيءَ لاءِ ٻرمالٽا يا ڪنهن ڪمائيءَ واري سند مڱالما ڪي
مدد لاءِ بڪار يا پرارٿا ڪرڻ لڳا ٿا ضروري آهي . ڪنهن
۾ مقصد ڪي حاصل ڪرڻ لاءِ پهرين انسان مڱس ڪريو پر
جڏهن هڪڙن تجربون ۽ نديرون نڀڻ ٿين ٿيون . تڏهن
هو نااميد ٿي پري ٿو . پرمارٿي ۽ ويچاروان انسان ۾ پنهجي
مقصد جي پراپتيءَ لاءِ مڱس ڪريو ليڪن مالڪ ڪي سڀ
جو هڻا ڪرڻا ڄاڻي پنهجي ڪوششن جو نتيجو مالڪ جي
مڙج ٿي ڇڏي ڏئي ٿو . اهڙو پرهي سمجهي ٿو تہ مالڪ
جيڪي ڪندو تنهن ۾ ئي سندس پيتر هوندي . جي ڪم
سندس مرضيءَ مطابق راس ٿيو تہ شڪر گذار ٿيڻو ۽ جي تہ
تہ ۾ انهيءَ ڪي مالڪ جي رضا سمجهي خوش رهيو . اهڙو
جڳياسو قدم قدم تي مڙي مالڪ جي مدد جو محتاج رهي
ٿو . ڇاڪاڻ جو زندگيءَ ۾ ڪئين اهڙيون ڳالهيون آهن جي
اسانجي ڪوشش ۽ مڱس جي حد کان پري آهن . اهڙي
سڀا لاءِ وڻتي ڪرڻ ڪي سڏجي ٿو پرارٿا يا ارداس .
پرپر سڀني شڪين جو خزانو آهي ۽ انسان جي دل ۾

۱
اهڙي سنگت صرف ڪنهن ڪامل پُرش جي ئي سگهي
ٿي. اهڙي گورمڪ مٿان ٽن ۽ ٻن قربان ڪري هنجي مڙج
اندر رهي من ئي آسانيءَ سان رام نام جو رنگ چڙهي ٿو.
”ست سنگت مه، نام هر اوچي،“

جا سنگر ملي سڀائي.

”من ٽن اُڀري آپ گوائي،“

چلا سنگر پاڻي.

(سري راک محله ۳، ۱۹-۶۷)

ستسنگ ٻن قسمن جو ٿيندو آهي. (۱) ستن مهائمان
جي ٻاهرين سنگت جنهن ذريعي من نرمل ٿئي ٿو ۽ روحانيت
جي پريٽا پاڻي جڳياسو پرمات ۾ اُٿي ڪرڻ جي لائق بڻجي
ٿو. (۲) اندروني ستسنگ جنهن ۾ آتما نام سان جڙي
انترمڪ روحاني ترقي ڪري ٿي. انهيءَ لاءِ گوروءَ جي
دکشا ضروري آهي.

ستسنگ هڪ قسم جو وڏو روحاني ڪاليج آهي جتي
پُريءَ نام جي ڪمائيءَ جو عملي سبق پڙهايو وڃي ٿو.
ستسنگ هڪ عجيب ڪارخانو آهي جتي انسان کي روحاني
ڀانڱي ۾ وڌو وڃي ٿو ۽ سندس سڀ اوگڻ صاف ڪري
کيس پرماتما سان ملڻ جي يوگيه بنايو وڃي ٿو. ستسنگ اهو
اعليٰ ٿيڻ آهي جتي جنم جنم جا ڪروڙين پاپ ڪٽجن ٿا
۽ من نرمل ٿئي ٿو.

”مهما ساڌو سنگ ڪي سنه ميري مينا،“

ميل ڪوئي، ڪوٽ اگه هري نرمل پٽي چيتا.

(بلاول محله ۵، ۱۸-۸۰۹)

جيڪڏهن ڪو مالڪ جو مشاهدو ماڻڻ چاهي ٿو ته هنکي
جڳائي ته مالڪ جي پيارن جي سنگت ڪري. اهڙن ڪاملن

۽ آند سڀني کي ملي ٿو. ڏيري ڏيري هنن ۾ سد گڻ پيدا
ٿيندا وڃن ٿا ۽ آسانيءَ سان من ۽ اندرين تي قابو پائڻ جي
شڪتي ملين ٿي. مولانا روم صاحب فرمائن ٿا ته هي من
ڪامل مرشد جي پناهه وٺڻ به ڪڏهن نه ٿو مري.

”هيج نڪشد نشس راجز طل پير.“

ستسنگ ۾ شب وڀارو جي اُمرع ورکا پائي ٺيڪ ٿوڙي
بد سڀ جڳياسو انهيءَ جي پُڙاڙ هيٺ اچن ٿا ۽ سندن زندگي
مڃڻ لڳي ٿي. بد بردار شراب کي گنگاڄل ۾ وجهيو ته گنگاڄل
جي شڪل اختيار ڪندو بلڪه انهيءَ سان ملي گنگاڄل ٺهڻ
پوي. ستسنگ جو نه اهڙو ئي اثر ٿئي ٿو.

ڪنهن ڀڄن منڊلي يا ڳاڻڻ وڃائڻ واري ٿولي به عالمن
جي مجلس کي ستسنگ ٿو ڪرڻي. ستسنگ آهي انهيءَ
مهاڻا جي سنگت، جو مالڪ سان ملي چڪو آهي. جنهن
سڀا ۾ سنت ستگورو موجود هوندو انهيءَ کي ئي ستسنگ
چئجي ٿو. ستگورو به ستسنگ ئي معنيٰ آهي.
”ستگر اڃهه سنگت نه هوري،

بن شدي پار نه پائي ڪرئي.“

(مارو محل ۳، ۱۵-۱۰۶۸)

”پوري گر ئي ست سنگت اڄي، سهجي سچ سماء.“

(آسا محل ۳، ۶-۴۲۷)

ڏنده هستين جي صحت ۾ ئي مالڪ جي ياد خود بخود
اچي ٿي. انسان جي حيراني زندگيءَ جو خاتمو ٿيو وڃي ۽
آتما جو پرمانا سان جيڪو روحاني رشتو آهي تنهنجو احساس
ٿيڻ لڳي ٿو. گورو پاڻيءَ ۾ ستسنگ جي مهما ڪندي گورو
صاحب اهو صاف ٿرڻ ڪيو آهي ته جتي صرف هڪ نام جو
پرچار ٿئي ٿو اهو ئي ستسنگ آهي.

”ست سنگت ڪڏسي ڄاڻي،

جتي اٻڪو نام وڪائي ٿي.“

(سري راک محل ۱، ۲-۷۲)

۹
گرمي چلهي مان، ٿڌڪار اٿان جتي پاڻي ۽ جون ٻوندون ڪرند پون
اهڙي طرح جتي مالڪ جا پيارا رهن ٿا اتي مالڪ خود وسي
ٿو. ڳرو رآمداس صاحب جن فرمائين ٿا ته ستسنگ ۾ پريو ۽
جو واسو آهي ۽ اٿان ئي هنجي مهما جو پٽو ٿو لڳي. وڏا
پاڻ هجن جو اهڙو سنت ستڱورو ملي ۽ سندس ديا درشتي ۽
سان هن ۾ ئي پريو جو درشن ٿئي.
”ست سنگت مه هر هر وسڻا،

مل سنگت هر گن جان،
وڌي پاڻ ست سنگت پاڻي،

گر ستڱر پرس پڳوان.“

(پراڻي محلہ ۴، ۱۰-۱۳۳۵)
ستسنگ ۾ پڳتي پاو جون ڌارائون هر دم اُٿنديون رهن
ٿيون. انهيءَ ڪري سنگت کي شانتي ۽ پڳتيءَ جي پريٽا
پرايت ٿيڻي. دنيا ۾ نه هر طرف باهه پيئي ٻري جنهن ۾
هر ڪو پيو جلي ۽ بچڻ جو ڪو آباء نه نٿو ڏسجي.
”ڪجهه نه اچهي ڪجهه نه سڃهي،
دنيا ڪجهه باهه.“

(سلوڪ فرید ۱-۱۳۷۸)

سنتن جو ستسنگ انهيءَ آڱ کان بچڻ جو واحد علاج
آهي. جيڪي پيارا ستسنگ جي اوت وٺن ٿا، انجو اثر کٽن
ٿا سي هن پوساگر مان پار ٿي وڃن ٿا. ندين نالن جو پاڻي
گنگا ۾ ملي گنگا جل ٿي پوي ٿو. جيڪڏهن پارس ڪاسائيءَ
جي گهر جي لوهه کي ڇهي نه ته اهو سون ٿي پوندو. نه جو
وڻ چندن جي درخت جي ٻر ۾ رهي انجي سڳند کڻي ٿو
۽ لوڻ جي کاڌ ۾ جيڪا شيء پيئي سا ڪاري ٿي پوندي.
انهيءَ پرڪار جو ستسنگ ۾ ويندو سو اوس الهيءَ جي زير
اثر ايندو. ڀلي کڻي جڳياسو نيڪ هجن يا بد. روحاني فيض

سنتن ۽ مهائمان جي ٻارمار. سنگت ڪرڻ سان آتما تي
ستيه ۽ ڌرم جو رنگ چڙهي ٿو. انهيءَ ڪري ساڌڪ کي
جڳائي نه هنجي شائميءَ سنگت مان فائدو وٺي چاڪا نه
چوڙو سنگ ٺهڙو رنگ.

”صحبص صالح لرا صالح ڪند،

صحبص طالع لرا طالع ڪند.“

ڪنهن به مهاڀرش جي سنگت مان پورو لاپ وٺڻ واسطي
اهو ضروري آهي ته سڃاڻي ۽ شڏ هڙدي سان هنجي سنگت
ڪجي. اهڙي ڀاو ۽ شڏا ذريعي ئي سنگت جو پورو پورو
اثر ٿيندو، جي ساڌڪ کي اهڙي مهان پرش جي سنگت نه ملي سگهي
نه پوءِ صرف مالڪ جي باد ۾ رهي ۽ سنتن مهائمان جي
آبدائش کي پڙهندو رهي.

ستسنگ جي وڏي مهما آهي. جو ستسنگ ۾ وڃي پوءِ اهو
سپاويڪ اٿي جي واپس مندل جو اثر ڪرڻ ڪري پوءِ گذري کي
ڏسي ٿي گذرو رنگ مٿائي ٿو. روحانيت جي ٽرمڻ ٺهرڻ
جو اثر ڇو جي ستسنگ ٿي منحصرو آهي. ستسنگ مالڪ
سان جلدي ملائڻ جو هڪ اهم ساڌن آهي. شري مڊهاڙوس
(سڪند ۱۱، اڌياء ۱۲، شلوڪ ۱ ۽ ۲) ۾ ڪوشن ڀڳوان
فرمائي ٿو ”اي اوڏڙا نه ڀڳ، نه ڳبان نه ڌرم پستڪن جو
پڙهڻ، نه ٽپ، نه ٿياڳ، نه ٻن جي شيوا، نه دان، نه
ڀوجا پات، نه ويدن جو پات، نه ٿرڪ، نه من اندرون کي
ڏمن ڪرڻ سان، منش مونکي ايترو جلدي پائي سگهي
جيترو ستسنگ يا ساڌوءَ جي سنگت ذريعي، چاڪا نه
اهڙي ستسنگ ۽ صحبت دوان ٿي ماهاوي سنگار
ناس ٿن ٿا.“

سنتن جي سنگت ۾ امر زندگيءَ جي پراڻيءَ جو ويرو
ٽيٽو. وڏا سڪون ڪاليجن ۾ مليئي. دوائون اسپتالن ۾،

”هر درسن کي جن مکت نه مانگه.“

مل درسن لڙپٽ من ڏيڃي.“

(کلياڻ مڪاء ۴، ۵-۱۳۲۴)

ستسنگ

ساڌنا ۾ ڪاميابي حاصل ڪرڻ لاءِ ستسنگ اهم ضروري آهي. من جو سپاءُ آهي ته جهڙي صحبت ۾ رهندو اهڙو ئي مٿس رنگ چڙهندو ۽ اهڙي ئي صورت اختيار ڪندو. جي سنگت ڏنيادارن جي ڪبي ته دنيا جو رنگ چڙهندو ۽ جي ستن مهائائن جي ڪبي ته روحانيت جو. انهيءَ ڪري ڀرماري ڇڪياسوءِ لاءِ اهو بلڪل ضروري آهي ته ڪمائيءَ وارن ساڌن جي سنگت ڪري. جنهن مالڪ جي پياري ۾ ستيه جو پرڪاش پرگهت آهي سو انهيءَ ڀرم ستيه جو سڙوڻ آهي. جيڪي هنجي سهرڪ ۾ اچن ٿا تن تي سندس روحانيت جون لهرون ڀريل اثر وجهن ٿيون. اهڙو گورمڪ ڇاڪاڻ ته پاڻ روحانيت جو ماهر آهي انهيءَ ڪري هو اسان لاءِ سچو رهبر بڻجي، اسان کان نام جي ڪمائي ڪرائي اسان کي روحاني خزاني سان مالا مال ڪري ٿو. هو پنهنجي آتمڪ ڌارائن سان سنگت جي آئنائين کي جاڳرت ڪري ٿو ۽ پنهنجي توج ۽ بخشش سان اناڊ ڪال کان پٽڪيل آئنائين کي ڀرپوءِ سان ملائي ٿو. جهڙي طرح گل جي سڳندت آسپاس جي سڀني ڇيڙن، ڀاڙي هڃي يا مٽي، ڪنڙو هڃي يا مڪان، سڀني ئي پنهنجو خوشبودار اثر وجهي ٿي، اهڙي طرح گورمڪ هي صحبت ساڌ سنگت ئي نيڪ اثر پيدا ڪري ٿي. انهيءَ پرڪار ممڪن جي سنگت قدر ٿي پنهنجو ڀرو اثر ضرور پيدا ڪندي.

ڪامل نئون گهر ٻار کي ڪڏهن نه ڇڏيو. هو دل کي
نام سان جهڙي سڃا وٺرائي ئي سسار ۾ رهيا.
پوري گهروءَ جو شيڪ مالڪ جي پور جي رنگ ۾
رنگجي، موه مايا کان آزاد ٿي، سڄي وٺرائي جو حقدار بڻجي
ٿو. جنهن جي دل ۾ پوءِ جي ملڻ جي زبردست خواهش ۽
لما آهي، ايتري قدر جو هن لاءِ مالڪ بنا جيئن مثال آهي
انجا ئي سڀ ماڻهي پنهنجن دلائلن لاءِ ۽ اهڙي ٻياري
کي ئي سڄو وٺرائي ڪولجي ٿو.

هڪٿي

سس خود مڪت هوندا آهن ۽ هنجي اڀرڻ تي هلي
انسان آسانيءَ سان مڪتي حاصل ڪري سگهيو. سندن
سڄا ۽ ڏيان ڪرڻ سان ساڌڪ نجات حاصل ڪريو.
”آپ مڪت مڪت ڪري سسار،

ٿانڪ لس جن ڪڏ سدا نمڪار.“

(گهڙي محل ٥، ٢-٢٩٥)

”مڪتي سڄي مڪتا هوي.“

(مانجهو محل ٢، ١٢-١١٦)

مڪيءَ هو مطلب آهي آزادي ۽ لائيتي. جڏهن دل
گهروءَ ۽ مالڪ سان جهڙي وجهي نه پوءِ ٻيون سڀ لڏن
بي مڙي ٿي ٻن ٽن ۽ من اڻام ٿي پوي. تعلق ۾ لائيتي
ٿي ٿي ستن جي سڄي لائيتي ۽ ٿيڻ آهي. مڪتي اسان
جو اصلي مقصد نه آهي. پر هر هي دولت پاڻ ۾ ۽ نام جي
ڪمائي ڪرڻ سان مڪتي خود بخود حاصل ٿي وڃي.
جڏهن ٻولي مالڪ جو درشن ڪري هنجي رنگ ۾ سس
ٿي وڃي ٿو پوءِ من ٿرڻ ٿي وڃي ۽ انکي پوءِ مڪتيءَ
۾ نه لڏي رهي.

ضرورت ڪانهي. هو هر ڏڪ ۾ مالڪ جو جالو ڏسي ٿو. ويراڳ جو اصلي ارت آهي من ۽ آتما کي دنيا جي سازو سامان کان اڇاٽ ڪرڻ. جيڪي بغير سوچي سمجهي دنيا کي نياڳين ۽ انهن کي شائتي نٿي ملي ۽ عام طور ڏٺو ويو آهي ته اهڙا ماڻهو وري دنيا جي وڪارن ۾ ڦاسي پوندا آهن. انسان کي ڪي نه صرف ڪم هلائڻ واسطي دنيا ۾ ورتي ۽ آتما کي نام، گورو ۽ مالڪ سان جوڙي دن بدن پنهنجو پيار وڌائيندو رهي. جيئن جيئن من جو جهڪاءُ انهيءَ طرف ٿيندو تيئن تيئن دل مان سنساري موه گهٽ ٿيندو ويندو.

ويراڳ ۽ نياڳ ۾ فرق آهي. ويراڳي پُرش نياڳ جو محتاج نه آهي. هو سنسار ۾ رهندي به نياڳي ٿي سگهي ٿو ۽ نياڳي ويراڳ جي دولت کان خالي ٿي سگهي ٿو. پرمارت ۾ ويراڳ جي اهم ضرورت آهي. جڏهن ستگوروءَ جي ميلاپ دواران گور پگتيءَ جي دولت شش کي پراپت ٿيڻي ته هو آسانيءَ سان سچو ويراڳي بڻجڻ پوي. هن کي گهر ٻار ڇڏڻ جي ضرورت نٿي رهي ۽ گرهست ۾ رهندي به هو روحانيت جو آئند ماڻي ٿو. باقي ٻيون سڀ چيزون هن لاءِ بي مزي ٿي پرن ٿيون. جيتوڻيڪ هو دنيا ۾ رهي ٿو به هو دنيا جي بندن کان آجو هوندو آهي. گورو پنهنجي شيوڪ کي سرت شبد يوگ جو ساڌن بخشي، گرهست ۾ ئي اداس رهڻ جو طريقو سيکاري ٿو. هو سنسار جون زميناريون نٻاهيندي به مڪتي حاصل ڪري ٿو.

”لانڪ ستگر پيٽي، پوري هروي جگت،
هسندن کيلندن پندن کائندن،
وچي هروي مڪت.“
(گرچري کي وار محل ۵، - ۵۵۲)

ڪيترن پرڪارن جو آهي، پر پر جو نسو، پر ٻي ۽ جو سروب، سندس پاواناٿون، پر پر جا اٺيڪ ڦل ۽ پکيئي گهڻن قسمن جي آهي، پکيئي جو ڪرڻ کي، ڪيئن ڪرڻ جهڙائي، ڪيئن ڪرڻ جهڙائي، پکيئي ۽ جو دان ڪٿان ملندو، اهي ساڌن ڪهڙا آهن جنهن دوران پکيئي ۽ جو وڪاس ٿيڻ ۽ ڪرڻ پکيئي ۽ نام پکيئي ڪيئن ڪجي، پکيئي ۽ مان پيدا ٿيندڙ ۽ پر ۽ جو روب ڪهڙو آهي، پر ۽ جو اٿر ڪهڙو آهي ۽ ڪيئن پر ۽ جي دلن کي ملائي ٿي ۽ ڪورم ۽ سڌاڻ جي ”پر“، ”پکيئي“ ۽ ”پر“ جي ٻان ۽ انهن وٽن ٿي ڪافي روشني وڌي وئي آهي. شائق پالڪ وڌيڪ اٿان پڙهن.

ويراڳ

جڏهن پر پر جا پور ٿيڻو ٿيندو ٿيندو سنار جون سڀ لڳائون مڃي وڃن ٿيون ۽ اوکڻ ختم ٿي وڃن. لوڪ پر لوڪ جي ڪنهن به پدارت ۽ رڃي ٿي رهي. جڏهن دل سنار ۽ سنار ڪ پدارت کان کڻي ٿي مالڪ جي مڃي ۽ فراق ۽ وڙاپ ڪري ٿي ٿيندو ٿي ۽ من پر سڄو ويراڳ اچي ٿو.

”من پڙاڳ پڙاڳ درسن ديڪن ڪا چاء.“

(سري راڳ مٿل ۵، ۱۶-۵۰)

اهڙي حالت ۾ سنار جو موه ٿي وڃي ٿو ۽ من ۽ ڪور ڪن جي سنگت ڪرڻ جي پر پر اڃا اٿن ٿيڻي. ويراڳي سڀني شير ضروري ڇڙن کي ٿيڻي هڪ من هڪ چم ٿي مڙي مالڪ جي درشن جو اٿلاڪي ٿيڻي ٿو پوي. سڄي ويراڳ جي حالت ۾ زندگي پر ڪرڻ لاءِ صرف نام مان ضروري ڇڙون وڃي اٿن ٿيون. اهڙو پر ٿيڻي دنيا ۾ رهندي ۽ دنيا کان ٿيڻي ٿي ۽ هڪي سياسي وٺڻ جي ڪا

پگتي ڳوروءَ بنا ٿئي ٿي سگهي ۽ نڪو نام سان پيار پيدا ٿئي ٿو. اهو نام ڪيرل ڳوروءَ جي بي انت پيار ذريعي ئي پيدا ٿي سگهي ٿو.

”بن سنگر پگت نه هروي نام نه لڳي پٿار،

جن نانڪ نام اُراڌا ٿا ڳر ڪي هيٺ پٿار.“

(سلوڪ محلہ ۳، ۱۱-۱۴۱۷)

پار، پو ۽ پگتيءَ جي جاڳرتيءَ جو مکيه ساڌن آهي ڳورو پگتي جنهن دواران اڀاسيءَ جي دل جو سنڀند ڳوروءَ جي دل سان جڙي ٿو. ڳوروءَ لاءِ پريم به ڪئين طريقن سان ائين ٿئي ٿو. هڪڙو درشن ڪرڻ سان، ٻيو وارتالاپ دواران، ٽيون سندس ياد ۽ تصور ذريعي. ائين ڪرڻ سان ڳوروءَ جا نرمل ڳڻ ۽ سندس سندرتا شش بر واسو ڪن ٿا ۽ شش ڳوروءَ جي روپ ۾ سمائجڻ لڳي ٿو. آتما پرمانا جي انس آهي انهيءَ ڪري منجهس پريم قدرتي گهٽ روپ ۾ موجود آهي. انهيءَ پريم کي جاڳائڻ جا ٻه ساڌن آهن. هڪڙو سنگوروءَ جي طرفان پريم جون ڌارائون آتما ۾ پريم جاڳرت ڪن ٿيون ۽ ٻيو روحاني راهه تي هلڻ سان ڪڇ ڪڇ پريم جو رنگ چڙهي ٿو. ڳورو ارڃن صاحب جن فرمائين ٿا ته دنيا جا لوڪ پريم جو مارڱ ٿڌا ڄاڻن ۽ گنوارن وانگر پيا پئڪن ۽ پرمانا کي وساري آخر نرڪن جا ڀاڳي ٿين ٿا.

”پنتا پريم نه ڄاڻي ٻولي ٿيري ڳوار،

نانڪ هر بسراني ٻڌي نرڪ اُٿڌ يار.“

(سلوڪ محلہ ۵، ۱۹، ۱۴۲۵)

پريم ۽ عقل، پريم ۽ سندرتا، پريم ۽ گيان، پريم ۽ ويراڳ، پريم ۽ موه، پريم ۽ ڪام، عشق مجازي، عشق حقيقيءَ ۾ ڪهڙو فرق آهي ۽ انهنجو پاڻ ۾ ڪهڙو سنڀند آهي، پريم

”بن نام پريت پيار ٿاھي،
وسھر ساڄ سھلبڻا.“

(گڙڙي محلہ ۱، ۱۲-۲۴۲)

”نام“ ستگورو کان پريت ٿيڻو ۽ ستگورو نام جو پرتڪ
روپ آھي. انھيءَ ڪري پريت پريت ڪرڻ جو سڀ کان
اھم ساڌن آھي ساڌ سگت، ستگورو ۽ ھنجي ديا مھر.

”جا ڪٿ پئي ڪر پيال پريت،
ھر ھر سڀئي جھان،

نانڪ پريت لکي ٿن رام سٿ،
پيت ساڌ سنگات.“

(آسا محلہ ۵، ۱۵-۴۵۴)

گورو بنا نڪو پريت پيدا ٿي سگھيڻو ۽ نڪو پريت روپي
خزانو پريت ٿي سگھيڻو. توهين خود سمجھي سگھو ٿا تہ
پرياما جو روپ پريت آھي ۽ پرياما خود گورو ۽ سڀايل
آھي. اڪري پريت جي ذات صرف ستگورو وٽان ٿي ملي
سگھي ٿي.

”بن ڪر پريت نہ اچي پائي،

منمڪ دڙجي پاء.“

(سورٺ محلہ ۳، ۶-۶۰۳)

”بن ڪر پريت نہ ٿيئي،

جن ويڪھ من ٿر جاس،

ھر ڪر وچ آپ رکڻا،

ھر ملي ڪر ساڻاس.“

(ماروار محلہ ۴، ۱۴-۹۹۶)

”سڃا پريت پيار ڪر پري ٿي پائي،

ڪهڙو نہ ھووي پنگ،

نانڪ ھر ڪر ڪائي پي.“

(سلوڪ محلہ ۴، ۸-۱۴۲۲)

ڪري نٿو ڪجي جو آتما جي مٿان ڪئين پڙدا آهن. پريم
 آهي هڪ قسم جي انساني بجلي جنهنجي پرگهت ٿيڻ سان
 سڀ من جا ملين وڪار ۽ خام خيال گندگيءَ جي ڍير وانگر
 جليو پسم ٿيو وڃن. پريم آتما کي پاڪ ۽ پور ڪري مٽين ۽
 سيڪنڊن بلڪ اک چنپ ۾ اهي روحاني منزلون طئه ڪرائي
 ٿو جي هوند ٻين ساڌنن ذريعي صدين ۾ طئه نه ٿي سگهن.
 پريم انهن ڪرڻ جا به ساڌن آهن. پهريون پرماتما روپ
 ستگوروءَ جي ديا مهر، ٻيو نام جي ڪمائي. بجلي ذري
 ذري ۾ موجود آهي پر انهيءَ جو ظهور شان شوڪت سان ۽
 قدرتي نموني بادلن ۾ ٿئي ٿو. بجلي پيدا ڪرڻ جو ٻيو طريقو
 نقلي آهي ۽ اهو آهي بٽريءَ جي ذريعي. پهريون طريقو
 آهي صرف ستگوروءَ جي ڪرپا درشتيءَ سان ستسنگي پريم
 جي خزاني کي پاليتو ۽ ٻيو سمون، ڌيان ۽ اڀياس ذريعي.
 جڏهن سمون ۽ ڌيان مضبوط ٿئي ٿو تڏهن دل ۾ پريم ۽ وشواس
 واسو ڪن ٿا ۽ حقيقي خوشي ۽ سرور جي حالت رهي ٿي.
 اهڙيءَ حالت ڏسي پريو پرسن ٿو ٿئي ۽ جڳياسوءَ تي نام جو
 رنگ چاڙهي ٿو. مالڪ ”نام“ ۽ ”شبد“ آهي، ”پريم“
 آهي. انهيءَ ڪري نام شبد ۽ پريم ٽيئي هڪ آهن.
 ”پريم پڌارت نام هي پاڻي،

مائيا موهه بناس.“

(سورت محل ٥، ٦٤٠)

جيئن جيئن آتما تي نام جو رنگ چڙهي ٿو تيئن تيئن
 پريم به پختو ٿيندو وڃي ٿو. پريم نڪو دڪانن تي ٿرو ڪامي
 ۽ نڪو ڪيئن ۾ پيدا ٿو ٿئي. پريم جو چشمو هر هڪ انسان
 جي اندر ”نام“ يا ”شبد“ جي روپ ۾ موجود آهي.
 گورو نانڪ صاحب جن فرمائين ٿا ته نام جي ڪمائيءَ بنا اهو
 پريم پيدا نٿو ٿئي جو اسانکي آخر وڃي پرماتما سان ملائي.

تي ٺٽي رهي. پريمي صرف پريم جو پوڄاري ٿو رهي بلڪ
 پاڻ پريم جي موروث بڻجڻ پوي. پوءِ سڄي وحدانيت ۽ سڄي
 ايڪاگرتا صرف پريم مان آڻڻ ٿين. جيڪا رسائي
 سالن جا سال اڀياس ڪرڻ سان حاصل ٿئي ٿي. ما صرف
 سنه ستڪروءَ جي رحمت پري نظر سان پراپت ٿيو پوي.
 اهو ئي سچو وصال ۽ يوگ آهي ۽ پرمات جو سار آهي. پريم
 ۾ اهڙو آند آهي جو اسان کي شير ۽ ٻين چڙ پدارثن
 کان ڇڏائي، باب ۽ پنج کان مٿي ڪٿي پريم سان ملائي ٿو
 ڇڏي. جيڪو پرماتما جي درشن جي تمنا ٿو رکي، ته پکي
 جڳائي ته پهرين پنهجي من ۽ هڙدي هي غلاطن کي پريم
 جي پاڻيءَ سان ڌوئي.

پريم جا ڳاڻڻ جا ساڌن

شريعتن جون ريتيون ۽ رواج انسان لاءِ دائمي ۽ جو ڪم ڪن
 ٿيون ۽ انهن جو مقصد آهي پر پوءِ لاءِ پريم پيدا ڪرڻ. انهيءَ
 ڪري اهي رسمن ۽ ساڌن اُتر آهن هن ڌرتيءَ ۾. جيڪي
 آڳ پڙهي ۽ اصل نسل جا خيال ڀڃي وڃن. گورو رام داس هن
 پرماتمن لاءِ نه جيئن ساڌن ڌرتيءَ پر پوءِ سان پريم لڳي
 سڙي سچو چپ ٿي، ورت ۽ ڀرتا آهي.
 ”سو چپ سو ٿي سا پريم پوڄا،“

جت هر مڙ پريم لکاءِ. ۳

(پراڙي محل ۴، ۱۳-۷۲۰)

نرڌا پڳتيءَ (نون قسم جي پڳتي) جا طريقا پريم کي
 پيدا ڪرڻ جا ٽي ڪارگر ساڌن آهن. مالڪ پريم جو ساگر
 آهي ۽ آتما الهيءَ ساگر جي ڏک ٻوند. انهيءَ ڪري قدرتي
 هر هڪ انسان جي اندر پريم موجود آهي. مٿس انهيءَ

پريم جي راه ۾ لوپ ۽ لالچ کي ڇڏڻو پوئڻو ۽ صرف
 سر جي ست ڏيئي ئي پريم جو پيالو پي سگهجيٿو.
 ”پريم پيالو جو پيو ئي سڀس دکشا دي ،
 لويي سڀس نه دي سگي نام پريم کا لي.“

(ڪبير صاحب)

پريم جي مارگ ۾ دليل ۽ حجت جي گنجائش نه آهي .
 هن راه ۾ مجنون بطجي وڃڻو پوئڻو . جيستائين اسانجي ٻڌي
 علم ۽ هنر ۾ اٽڪيل رهندي تيستائين اسين انهيءَ پرم ستم
 کان دور رهنداسين . عاشق جو ڪلام آهي ته نون پريم جي
 زلفن ۾ پنهنجي دل کي قيد ڪر ۽ هنجي ڏيان ۾ محو ٿي
 وڃ چاڪا ته دليل ۽ حجت ڪرڻ سان عشق جي راه ۾
 نقصان ٿئيٿو .

”دل اندر زلف لعل بند ،

وڪار عشق مجنون ڪن ،

ڪ عاشق رازيان دارد ،

مقالا غرد مندي .“

پريم ۾ دلين کي ملائي هڪ ٿو ڪري ۽ ٻنهي ۾ ڪو
 ٻن پيڻ ٺهڻو رهي . ايتري قدر جو هينجو الڳ ٿيڻ ناممڪن
 ٿيو پوي ۽ ٻئي ائين مليو وڃن جيئن کير ۽ پاڻي . دادو
 صاحب جن فرمائين ٿا ته سڄي عاشق جي اها نشاني آهي ته
 هو پريم جو ڏيان ڪري انجي شڪل اختيار ڪريٿو ۽ اهڙن
 عاشقن تي پرمالما به عاشق ٿيو پوي .

”عاشق معشوق هو ڳيا عشق ڪهاوي سڙي ،

دادو اس معشوق کا الله عاشق هوئي .“

جڏهن اها اوستا پيدا ٿيئي ته پوءِ سڀ جپ ٽپ پوڄا
 پاٽ جو لاپ انهيءَ ۾ اچي وڃيٿو يعني انهن جي ضرورت

سڀني کي ٻار ڪريو. جڏهن پريم ٻيڊا ٿيڻ لڏهن ابرڪا،
 دوش ۽ نرس دل مان نڪري وڃي. پريم آهي سڀ ڪم
 اڀي ڪرڻ جو مارڪ، دل حوالي ڪرڻ جو مارڪ. پريم ۾
 دائمي ڪش آهي ۽ انهيءَ جي پرگهت ٿيڻ تي انسان جي
 يڪسان حالت رهي ۽ لڳاتار انهيءَ پريم جي آند ۾ مٽو
 رهيو. گهڻا وڏيءَ جي ڪا گنجائش نٿي رهي ۽ آتما پريو
 جي پريم ۾ اٿئي پيو مڪن رهڻي.

”پريم پريم سڀ ڪو ڪهي پريم نه چيني ڪوئي،

آب پير پينا رهي پريم ڪپاري سولي.“

هيءَ هڪ پرهل چڪو آهي جا نروڙ سان نه ٿي ٿئي ۽
 جڏن سان ٿئي چئي.

”مون لال سن پريم ٻني،

نروي نه ٿئي چوري نه چوئي،

اٿي ماڏو ڪيچ ٿي.“

(ٻاول مٽل ۵، ۳-۸۷۷)

پريم سسار جي جان ۽ زندگيءَ جو جوهر آهي، پورنا
 ۽ سادگيءَ جو سار نه آهي. پريم بنا دنيا ويڙان آهي. پريم
 آهي آب حياءَ جو زندگيءَ کي تازو ٿاڙو رکيو. پريم ڪو
 واسي جو هٿ نه آهي. هن مارڪ ۾ نه ٿي من ۽ ايمان سڀ
 پريم مٿان سران ڪرڻو پوي ٿو. هتي نه سر جو سانگر
 لاهڻ آهي.

”جهڙو ته پريم کيلن ڪا چاء،

سر ڌر ٿئي گلي سري آءِ،

نه مارڪ پير ڌريهي،

سر ڏيهي ڪا نه ڪيچي.“

(سلوڪ مٽل ۱، ۲-۱۴۱۲)

تلسي صاحب جن فرمائين ٿا ته پرمائڻا سان ملڻ جو ذريعو آهي پر ٻي ۽ ٻي بنا اها روحاني راهه ڪنهنڪي به هٿ نه آئي.

”پر ٻي ڪيائين هي پير پائيو،

بنا پر ٻي ڪڇ هٿ نه آيو.“

(تلسي صاحب)

ڪبير صاحب فرمائين ٿا ته جوڳي، جتي، ٽهسوي، سنڀاسي ۽ صوفي ڪوبه بنا پر ٻي جي مالڪ جي گهر نه پوئجي سگهندو.

”جوڳي جنگم جيوڙا سنڀاسي درويش،

بنا پر ٻي پهنجي ٽهين دراپ ستگور ديش.“

سڀ ساڌن پر ٻي انهن ڪرڻ لاءِ ڪجن ٿا. پر ٻي بنا سڀ ٻين بندگي بي سواڊي رهن ٿا. پر ٻي جي پيدا ٿيڻ سان سڀ رحمتون ڪنهن ٽين ٿيون ۽ جتي پر ٻي نٿو رهي اتان سڀ نعمتون ڪافور ٿي وڃن.

“Love and all things shall be added unto you.”

(Bible.)

گهر ٻار، ڪار وهنوار يا جيون جي ڪنهن به ڪيتر پر پر ٻي جي رٿي کڻي ملايو ته سڀ طرف سک ۽ شائتي ٿي ٿي وڃي. پرمائڻا ۽ انجي اپابل سرشتي سان محبت ڪيو ڇاڪاڻ ته سڀ انهيءَ پر ٻي روپي خزاني جا حقدار آهن ۽ ڪوبه ڌارو ڪونهي.

”سڀي ساجهيوال سدائين،

ٿون ڪسي نه دسهه ٻاهرا جيءَ.“

(مانجهه، محله ۵، ۸-۹۷)

سڀي سرشتي سان اسانجو ذاتي تعلق آهي. هڪ ئي مالڪ سڀ جو پر ٻي آهي ۽ اسين انجا مالڪ آهيون ۽ هو

پکتي ، ويراڻي ، گبان يور و غبره ليڪن عشق يا پريم جو
 درجو انهن سڀني کان اوچو آهي بلڪ پريم انهن سڀني ساڌن
 جي جان آهي . عشق جي ڪشش تي انسان کي پرمالما تائين
 پهچائڻ جو واحد ذريعو آهي انهيءَ ڪري جن ساڌن ۾ عشق
 جو جذبو نه آهي سي فائدو مند هئڻ جي بجاءِ اوج ۽ بيماري
 پڇو پون . گورو ارجن صاحب جن فرمائين ٿا ته ڇپ لپ ،
 سڄم ، سک مان عزت وڌائي سڀ عشق جي رهيءَ سان
 گهروري ڇڏجن .

”ڇپ لپ سڄم هرڪ سک مان مهسا آر گرب ،

موسن نهڪڪ پريم پر وار وار ديت سرب .“

(چواريءَ ۾ ۵ ، ۳-۱۳۶۴)

سارڪ آهن اهي لڻ جي پريم جي ياد ۾ لپ و هائين ٿا .
 مبارڪ آهي اها دل جا مالڪ جي وچوڙي ڪارڻ سره
 رولي آڻ ۾ ڪباب وانگر پتي رهي آهي ڇاڪاڻ ته اکين
 مان ڪولڊڙ آنسون دل جي سطح تي ڪري مالڪ جي رازن
 کي ڪولڻ جي موسم پيدا ڪن ٿيون . جهڙي طرح ورشا ڌرتيءَ
 تي رنگ ڀرنگي پشب پيدا ڪري ٿي ، اهڙي طرح منڙي
 مالڪ جي ياد ۾ اکين مان وهندڙ لڙڪن جون ڌارائون پرمات
 جا پشب پيدا ڪن ٿيون . انهيءَ ڪري پريم جو درجو سڀ
 کان اوچو آهي . مالڪ پريم روپ آهي (God is Love)
 تنهنڪري ان سان ملڻ جو آسان ۽ ترڪ ذريعو صرف پريم
 ئي آهي . پريم جي مهسا سڀني ڌرم بستڪن ۾ درج آهي .
 سڀ رشي مني ، پر پڙمور ، سٺ مهالما پريم جا پوجاري
 هئا . دسر پالشاھي جن فرمائين ٿا ، ”اي لوڪو! مان توهان
 کي سج سج ٿو ڇران ته جن نه پريم ڪيو تن پريوءَ کي پائو.“
 ”ساج ڪيون سن ليهو سڀي

جن پريم ڪيو تن هي پريم پايو.“

پرمارٽ جي سادن ۾ سهاڳ ڳالهيون

(Helping Factors)

پرمارٽ ۾ ڀڳتي، پريم ۽ عشق ضروري آهن. ڇوڻ ۾ اهي ٽيئي الڳ الڳ ٿا پر دراصل ٽنهي جو روپ هڪ ئي آهي. سمان هوندي به ڀڳتي ۽ پريم جي حالت ۾ ڪڇ فرق آهي. ڀڳتي هڪ ئي اختيار پاڻ ۽ ڪشش آهي جا پريم جي طرف کينجي ٿي وڃي. پريم پريم سان ميلاپ ۽ هن ۾ لين ٿي رهڻ جي آند کي چڱي ٿو. پريم آهي پريم جي گهري ۽ گهائي آند ۾ محو ٿي وڃڻ ۽ ڀڳتيءَ جي آدرش کي مڪمل ڪرڻ. پريم آهي مالڪ جي سڄي نماز، مستيءَ جي عالم ۾ هڪ دفعو ئي من جي مالها ڦيرڻ سان دل ۾ پريم جي ياد ۽ اکين ۾ انهيءَ جو ڌيان وسي وڃي ٿو. روم روم مان پريم جي پڪار نڪري ٿي ۽ نيلن مان نير لڳاتار وهندو رهي ٿو. انهيءَ ياد ۽ ڌيان جي دواران انسان پنهنجي دل جي ڪعبي تائين جلدي رسائي حاصل ڪري ٿو. بنا آئسن صرف خشڪ روزا، نمازون ۽ عبادتون قلدايڪ نٿيون ٿين. اهو خشڪ مارگ صرف لڙڪن سان ئي تر ٿئي ٿو ۽ جڳياسوءَ کي جلدي منزل مقصود تي رسائي ٿو. پريم بنا سڀ جپ ٽپ، گيان ۽ ڌيان ٿو ٿا آهن ۽ انهيءَ بنا اڀياسِي روحاني راز کان محروم رهجي وڃي ٿو ۽ مالڪ جي سڄي ڀڳتيءَ جو پندار نٿو پائي سگهي. ڀلي ڪٿي هزارين عبادتون ڪريو پر توهين سڄا نمازي نه بڻجي سگهندا. جيڪو پريم جي رس کان وانجهيل آهي سو ڪيئن محبوب جي رازن کان واقف ٿيندو؟

”هزار سال عبادت ڪند نمازي نيسٽ،

ڪسي ڪو عشق ندارد خدا راضي نيسٽ.“

مالڪ جي لاءِ ڪئين سادن آهن جهڙوڪ جپ ٽپ،

”ڪٽم نانڪ پي پاڙ ڪا ڪري سبگار،

سڏهي سڄي روي ۽ تار.“

(آسا محل ۱، ۸-۳۵۷)

مطاب نه ڀو جو سبگار ڪري ٻوٽو جو رس پاڻ ڪري،
 ٻوٽ جي خوراڪ کائي ۽ ٽن من پتيءَ کي اريٽ ڪري،
 ٻوٽ ئي آلا انهيءَ آند کي ماڻي سگهڻي.

۽ سبگار ٽنڙل رس،

۽ جن ۽ ڪرڻ،

ٽن من سڙي ڪٽ ڪٽ،

نه نانڪ ڀوڪ ڪرڻ.“

(سوھي وار محل ۳، ۶۱-۷۸۸)

جڏهن من ۾ ڪنهن اٺڪي، سندو ۽ موهندڙ هستيءَ جو
 ڀو وٺي ٿو نه ٻوٽ قدرتي انهيءَ جي مٺڙي باد به هر دم
 هردي ۾ ٻڏي رهڻي انهيءَ کي سڏجي ٿو ٻوٽو. سو جڏهن
 ساڌڪ جي من ۾ ڀڙو اجيڪو نه لازمي محسوس نه ٿيندو پاڻ اتي
 واسو ڪري ٿي. اهڙي پاڻ بنا سڄي ڀڳتي ممڪن ناهي.

”نانڪ جن من ۽ ٿا من ۽.“

(آسا محل وار ۱۴-۴۶۵)

”پيءُ بن ڀڳت نه هوندي، ٿام نه لڳي ٻڌار.“

(سوھي وار محل ۳، ۱۴-۷۸۸)

گورو رامداس صاحب جن نه فيصلو ڪندي فرمايڻ ٿا نه
 ٻوٽا نه ٻار اٻندو ۽ نڪو هي ڀوساگر ٻار ٿيندو.

”بن پيءُ ڪٽي نه ٻوٽو پاڻا،

بن پيءُ ٻار نه اٿر ٿا ڪوئي.“

(نڪاري محل ۴، ۱-۱۱۱۶)

ڀاؤ (پریم)

پو (ڊپ) ذريعي سنگور تي ڀروسو ۽ وشواس ۽ هنلاءَ
پيار، عزت ۽ مان وڌن ٿا. گورو لاءِ شيوڪ جي دل ۾ پريم
جو جذبو پيدا ٿئي ٿو ليڪن اهو جذبو ادب ۽ عزت سان
مليل رهيو. گورو ڀاڻي ۽ ۾ انهيءَ پريم تي زور ڏنو ويو آهي
جنهن مان پريم لاءِ محبت ۽ عزت دوم دوم ۾ وسي وڃي.
سڀ جڳ، ٽپ، سنج، ٿيرٿ، ورت اهڙي پريما پگتيءَ
کان سواءِ ڪنهن ڪم جا نه آهن.

”ڪيا جڳ ڪيا ٽپ سنج،

ڪيا برت ڪيا اسنان،

جڳ لڳ جڳ نه ڄاڻي،

ڀاءُ پڳت پڳوان.“

(گؤڙي ڪير جي ۱۳-۳۳۷)

سنگوروءَ جي گهري سنگت ڪرڻ سان ۽ هنجي ڪرڻ
دوران ئي اهو پريم جو دان مليو، پريم جنهن ۾ پو جي
ملاوت رهيو. گورو انگد صاحب جن فرمائين ٿا ته
اي نساڌڪ! تون پوءِ روپي پير بنائي پيار جي اکين سان
آتما جي پريم طرف وڪ وڌاء. ائين ڪرڻ سان تنهنجو
محبوب سان وصال ٿيندو.

”پيءُ ڪي چرڻ ڪر ڀاؤ ڪي لوڻ سرت ڪري،

ناڪ ڪهي سٿائيتي او ڪنت ملاوا هوءَ.“

(مانجه وار محل ۲، ۵-۱۳۹)

جيڪا آتما پو ۽ پاو جو سينگار ڪري، اها هميشه
پنهجي پتي ۾ ماڻا جو سک ماڻي ٿي. اهو سينگار آتما ڪيئن
ڪري ٿي؟ جڏهن آتما پوءِ روپي سرايون پاو روپي نيترن ۾
ٺاهي ٿي ان کي اهو سهڻو حاصل ٿئي.

وسائي ٿو ۽ سڀني ڀومن کان مڪت ٿي وڃيڻ.

اُٻي ڪرڻا ڪري. سڙي جن ڀائي،

گر ڪا شبد من وسائي،

ان دن سدا رهي پئي اُٺو،

پئي مار ڀرم چڪاڙڻا.

(مانجهه محلا ۳، ۱-۱۱۳)

گورو جي ڪرڻا سان ٿي جڏهن اهو ڀو دل ۾ رهي ٿو

نہ ٻوءِ من پنهنجا وڪار ٿي شبد جي ڪمائيءَ ۾ لڳي
وڃي ٿو.

”گر پرسادي پڙ ٻڌيا،

وڌيڪ وسيا من آءِ،

پئي پئي من وس هڻا،

هو سڀ شبد چلا.

(سورب وار محلا ۱۳-۶۴۵)

جڏهن ستگورو جو دل ۾ پڙ رهيو ته قدرتي هنجي

ياد ۾ بي اختيار من ۾ پستي نيندي وڃي ٿي. ٻوءِ اهڙي

بروميءَ کان ڪو ڀاپ ٿي نٿو سگهي. انهيءَ ڀو مان پاڻ پيدا

ٿيڻ لڳي ٿو ۽ انهيءَ پاڻ يا ڀرم ۽ نام جي ڪمائيءَ دوران

جڏهن ساڌڪ کي اندروني انيو حاصل ٿئي ٿو ته ٻوءِ هو ندر

بطور ٻوي. انيو ۽ ٻپ هر شريڪ نه آهن ۽ ٿريو ڀرمالما جي

ياد ۾ سڀ پڙ مڃڻ وڃن.

”جهه اُٺو ٿو پڙ ٿي،

جهه پڙ ٿو هر ٿاڻ،

ڪٿو ڪس ڀٽار کي،

سنت سنه من ماش.

(سلوک ڪبير جي ۴-۱۳۷۴)

ڀاؤ (پریم)

پو (ڊپ) ذريعي ستگور ٿي ڀروسو ۽ وشواس ۽ هنلاء
پيار، عزت ۽ مان وڌن ٿا. گورو ۽ لاءِ شيوڪ جي دل ۾ پريم
جو جذبو پيدا ٿئي ٿو ليڪن اهو جذبو ادب ۽ عزت سان
ملييل رهيتو. گور ٻاڻي ۽ ۾ انهيءَ پريم ٿي زور ڏنو ويو آهي
جنهن مان پريم لاءِ محبت ۽ عزت روم روم ۾ وسي وڃي.
سڀ جپ، ٽپ، سنجم، ٿيرت، ورت اهڙي پريما پگتيءَ
کان سواءِ ڪنهن ڪم جا نه آهن.

”ڪيا جپ ڪيا ٽپ سنجم،

ڪيا ٻرت ڪيا اسنان،

جب لڳ جڳت نه ڄاڻيئي،

ڀاءُ پڳت ڀڳوان.“

(گڙي ڪير جي ۱۳-۳۳۷)

ستگورو جي گهري سنگت ڪرڻ سان ۽ هنجي ڪرڻ
دوران ٿي اهو پريم جو دان مليٿو، پريم جنهن ۾ پو جي
ملاوٽ رهيتي. گورو انگد صاحب جن فرمائين ٿا ته
اي سادڪ! تون پڻ روپي پير بنائي پيار جي اکين سان
آتما جي پريم طرف وڪ وڌاء. ائين ڪرڻ سان تنهنجو
محبوب سان وصال ٿيندو.

”پيءُ ڪي چرڻ ڪر ڀاؤ ڪي لوڻ سرت ڪريءَ،

نانڪ ڪهي سڻائيئي او ڪنت ملاوا هوءَ.“

(مانجه وار محل ۲، ۵-۱۳۹)

جيڪا آتما پو ۽ پاو جو سينگار ڪريئي، اها هميشه
پنهنجي پتي پرماتما جو سک ماڻي ٿي. اهو سينگار آتما ڪيئن
ڪريئي؟ جڏهن آتما پڻ روپي سرائون پاو روپي نيترون ۾
پاڻيئي ٺڏهن ٿي ان کي اهو سهاڳ حاصل ٿئيٿو.

وسائي ٿو ۽ سڀني ڀرمن کان مڪت ٿي وڃيٿو .

اُٻي ڪرڻا ڪري سوني جن ٻاڻي ،

گر ڪا شبد من وسائي ،

ان دن سدا وهي پئي آندو ،

پئي مار ڀرم چڪاڙڻا .”

(مانجهه مهلا ۳، ۱۱۳-۱۱۴)

گورو جي ڪرڻا سان ئي جڏهن اهو ڀر دل ڀر وهي ٿو

نروءَ من پنهنجا وڪار لڳي شبد جي ڪمائيءَ ۾ لڳي
وڃي ٿو .

”گر پرسادي پڙ ٻڌيا ،

وڏياڪ وسيا من آءِ ،

پئي پئي من وس هرڻا ،

هڙمڻي شبد چلا .”

(سورت وار مهلا ۱۳-۶۴۵)

جڏهن ستگورو جو دل ڀر پڙ وهيٿو ته قدرتي هنجي

ياد ۾ اچي اخبار من ۾ پئجي ٿي پندي وڃيٿي . پوءِ اهڙي

پريميءَ کان ڪو ڀاپ ٿي نٿو سگهي . انهيءَ ڀر مان پاڻ پيدا

ٿي لڳي ٿو ۽ انهيءَ پاڻ يا ڀر ۾ ۽ نام جي ڪمائيءَ دواوان

جڏهن ساڌڪ کي اندروني انڀر حاصل ٿيڻ ۾ پوءِ هو ٺهڻ

بطور ٻڙي . انڀر ۽ ڀڄ هر شريڪ نه آهن ۽ نريڙ ڀرمائڻا جي

ياد ۾ سڀ پڙ مڃڻ وڃن .

”جهه اُٺي ٿو پڙ ٺهي ،

جهه پڙ ٺه هر ٺاه ،

ڪهڙو ڪير اڃار ڪي ،

سنت سنه من ماه .”

(سلوڪ ڪير جي ۴-۱۳۷۴)

جيئن جيئن پنهنجي گناهن جو احساس محسوس ٿئي ٿو تيئن
تيئن سندس هردو نرمل ٿيندو وڃيٿو. پوءِ اهڙو گوروءَ جو
پيارو پنهنجي ستگوروءَ جي حڪم کي پڇاڻي ٿو، سندس
جس ڳائڻو ۽ مان وڏائي پائڻو. پر اهو سڀ مالڪ جي خاص
د يا مهر سان ئي ممڪن آهي.

برمارٽ ۾ پڻ يا ڊپ رکڻ جي ضرورت ئي زور ڏنو
ويو آهي. اهو هڪ ڇهه ٻوڪ جو ڪم ڪريٿو جو ساڌڪ کي
جلدي يوگيه بنائي نيٺ آخري منزل تي پهچائي ٿو. منس
چولي جو مقصد پڻ پراپتي آهي. ملڪ الموت جو پٽو نه
آهي نه ڪهڙي ويلي يا وقت ايندو. جڳياسوءَ اندر اهو
مؤمت جو ڊپ ۽ اهو خيال نه جي پنهنجي آدرش کي حاصل
ڪرڻ کان اڳيئي مؤمت آيو ته املهم زندگي وئوٽ ويندي،
هنجي وڪ روحاني راه ۾ وڌائين ٿا. جنهنجي من ۾ اهو پڻ
پڙيو ٿو رهي ته ڪٿي غفلت وڃان گناهن ۾ ڪري نه ٻوان،
اڀياس کان دور نه ٿي وڃان ۽ گوروءَ کي وساري نه وهان،
سو سدائين ”هيٽري مرڻ“ جي ڪوشش ۽ نام جي ڪمائيءَ
۾ لڳو رهيندو ۽ جمدوتن جي خطري کان بچي وڃيٿو. جنڪي
اهو پڻ نه آهي سي جنم مرڻ جي پڻ کان بچي هن پڻ ساگر مان
ٻار نه ٿي سگهندا.

”جنا پڻ ٽن ٺاه، مڇ پڻ ٽي پڻ ٺاه،“

نانڪ ايه پٽنٽرا، ٽ ديباڻ گهڙاهه.

(سوهي وار مهل ۲، ۳-۷۸۸)

”پڇي بن ڪوءِ نه لنگهس ٻار،“

پڇي پڻ راکيا پاء سوار.

(گڙي مهل ۱، ۱-۱۵۱)

جنهن تي مالڪ مهر ڪري سوئي نس دن لڳاتار دل ۾

گوروءَ جو پڻ رکيٿو. اهڙو پڻ پڻ پنهنجي اندر اُهو شبد کي

ۛۛۛ (ۛۛۛ)

جڏهن جئين شش ستگوروءَ جي پوڄا ڪري لو لئن لئن
هنگي دل م ستگوروءَ لاءِ مان ۽ قدر وڌندو اُروجي . هو
ستگوروءَ جو بزرگ روشن ڪرڻو ۽ هتي شڪتن ۽ ليلائن
کان واقف ٿيندو وجهيو . شروع ۾ نه هو ڪم ڳالهيون گوروءَ
کان لکائي لو پر جيئن جيئن هندو گوروءَ جي انترامتا م
پئين رشتو ٿيندو ويجهو ٿيئن ٿيئن سندس دل م پوءِ به پهچي
ٿيندو . انهيءَ ڪارڻ هو پنهنجي ڪمن ۽ ڪمزورين کان
اندر اي واقف ٿئي ٿو ۽ دم مارڻ جي لائق نٿو رهي ۽ پاڻ کي
شرمسار ٿو سمجهي . مالڪ ستگوروءَ اندر پرڳهت آهي ۽
جيئن هو هر جڳهه موجود آهي تيئن ستگورو به هر هنڌ حاضر
ناظر ڏسڻ م اچيو . قدرتي آهي ته جهڙي هتيءَ جي
موجودگيءَ جو پورو وشواس دراندو انهيءَ جو دٻ ۽ لحاظ
ضروري رهندو . شش کي پوري چالا رهيتي نه ڳهر بار لوڙي
ايڪانس ۾ ستگورو حاضرين حضور آهي ۽ حاڪمي لوڙي
سمندي بهي حالتن ۾ هنجي دٻڪ پال ڪريو . اهڙي قدر
هو گورو سندس من ۾ الڌڙ خيالن ۽ غورن کان به واقف آهي .
هنکي سدائين پنهنجي عيمن ۽ اوليائن جو احساس رهيو ۽
گوروءَ کي ڏسندي ئي هو شرمندو ٿئي ٿو ۽ بي اعتبار هنجي
اڳيان جهڪي ٿو . اک کلي گوروءَ ڏانهن نهارڻ جي همٿ
آئي نيس . جيتوڻيڪ هو چاهيو ته گورو کيس ٻار ڏئي پر
پنهني پٽ اوسا ڏسي لاچار ٿي پراڻا ڪري ٿو ته
اي ستگورو!

”ٺٺلي مسجد مندرون مين جا ئي صد افسوس هئ ،
قدر ئي مسجد ڪا ساڪن دڪ اٿائي ڪي لئي.“

(ٺٺلي صاحب)

ٻاهرئين مندر ۽ مسجد جي عزت ڪرڻ ٻاهر مڪي ڪريا
آهي . دراصل ستن ۽ مهاڻائين ڪانسواءِ ٻيو ڪو سچو مندر
يا مسجد آهيئي ڪانه . اهڙن گورنمن جي اندر ٻريو ۽ جو
پرگاش پرگهت هوندو آهي . انهيءَ ڪري هڻي پوڄا ۽
وندا جي بونگهه آهن . صرف ڪت ڪرم (ڇهه ڪرپائون) ،
سچ سنڃم (اندرين کي وس ڪرڻ) ۽ اڻڻاڻ ڪري پوڄا
ڀات ڪرڻ سان پار پهر جو رنگ نٿو چڙهي . اهو رنگ نه
صرف ٻريو ۽ جي پري پري ۾ رڳيل مهاڻن جي صحبت مان
چڙهندو . سچي پوڄا اتر مڪي پوڄا آهي جا صرف سچي
هردي سان ئي سگهيتي ۽ جنهن ۾ ن من ۽ ڏن ڏولي پڻين
جي پيٽا ڏيئي پوي .

” اتر پوڄا من ئي هوءَ ،

اڪرو بڪي اور نه ڪوءَ . ”

(بسنت مهه ۳ ۶-۱۱۸۳)

” ن من اريه پوڄ چاؤءَ ،

گر پرساد نرنجن پاؤءَ . ”

(گرجي روڊاس ۱۴-۵۲۵)

پوڄا جي بونگهه ڪيول مالڪ آهي ۽ انهي کي ڇڏي

ٻئي جي پوڄا ڪرڻ آهر گهاٽ آهي .

” ڪرپا نڌ چوڻ ان ڪه پوڄهه ،

آهر گهاٽي هر ئي . ”

(۱۲۶۷-۵۰۸-۱۱۸۳)

پوڄا

آتمڪ آنتيءَ لاءِ پاڻ کان اوچي ۽ مهان هستيءَ جي شيرن
۽ وڻندا سڄي پوڄا آهي. ڪهڙو ڪري سڀني ڌرمن ۾
ٻاهرين پوڄا جو دستور آهي. ائين نه سڀ ڌارمڪ استان ۽
ڌرم ۽ ٻهڪ عزم جي قابل آهن ۽ جيترو به هندجو سمان
ڪجي اولو و لورو. پر اصلي مقصد هر ادڙن پورو استان
لي اچي پنهنجي پنهنجي ڪرڻن جي املهه سکيا کي سمجهڻ
۽ انهيءَ مطابق عمل ڪرڻ. عام لوڪ انهيءَ اصلي مقصد
کي نظر انداز ڪري صرف اتي وڃي مٿو ٽيڪڻ ۽ قول
، الهائون ڇاڙهڻ کي ئي پوڄا سمجهي ويٺا آهن. ڪرڻ ٻائي
انهيءَ جو قطعي فيصلو ڪرڻي. ڪورو رامداس صاحب جن
فرمانن ٿا ته مورڪ لوڪ جنجي اندرون اک نه کلي آهي
سڀ ڀومن ۾ ٻيا پٽڪن. هر ڪن کي چئي ڇڏجي پوڄا ڪن
ٿا ۽ سماڏن تي پڻ ڇاڙهين ٿا. اهڙن اڳائن جي سڀ
محبت اچائي وڃي.

”پرو ٻولي اڳائي اٿڻ ٿي“

پرو پرو ٿول ٿوراوي،

لرجهه ٻڙجهه مڙا مڙوهه،

سڀ ٻولي ڳالهه ڪواوي.“

(ملار محل ۴، ۳-۱۲۶۴)

تعجب جي ڳالهه آهي ته قدوم جي هٿن سان بٽل ڏهن
دروازن واري مندر يا مسجد ۾ رهندڙ انسان ٻن هٿن سان
بٽايل ٿئي مندرون ۽ مسجدن ۾ پٽڪي رهيو آهي.

”ايڪ مسيڪ ڏسي دروازو.“

(پير ۽ ڪبير ۸-۱۱۵۸)

ستگروء جي شيرا ڪرڻ سان پچالڻ ۽ مائٽ سان ٻار ٻڌا
 نٿو. انهيءَ شيرا دواران چار پٺاوت (ڏور، اوت، ڪام
 ۽ موڪش) آسانيءَ سان پراپڪ ٿين ٿا ۽ لوڪ ٻرلوڪ جون
 لڄالون ٻڙيون ٿين ٿيون. ڏن دولهه، اعساء، ملو ۽ سڄ
 ٻالڳالڳا، جپ ٿپ، ٻن دان، شيل، ٻرلڻا وغيره ڌارمڪ ڪرڻ
 ۽ موڪش اهي سڀ گروءَ جي شيرا ذريعي حاصل ٿين ٿا.

”چار پٺاوت جي ڪو مالڪي،

ساڌ جنا ڪجي سيرا لاڳي.“

(راڻي گڙهي محل ۵، ۴-۲۶۶)

گروءَ آلمڪ ڪيان جي دولهه پڻي ٿو ڄا ٿن من ۽ ڏن
 سڀني کان قيمتي آهي. انهيءَ ڪري اهي ٿيئي گروءَ ٿان
 قربان آهن.

”ٿن من ڏن سڀ سڙپ ڪر ڪڍ،

حڪم مٿي پائيتي.“

(رامڪلي محل ۳، ۴-۹۱۸)

گروءَ جي شيرا آهي هتي ڇرڻ جي شرط وٺڻ، سندس
 ڀڪشي ڪرڻ ۽ ٿام ۾ ٻن ئي وڃڻ.

”ڪر ڪجي سيرا ڪر ڀڪش هڻي،

ورڻا پائسي ڪروء.“

(سري راڻي محل ۳، ۱۶-۶۶)

گروءَ شيد جو ڏيهر سروب آهي انهيءَ ڪري هتي
 سڄي شيرا آهي آتما کي شيد ۾ جذب ڪرڻ. اهو سروب اڀاس
 دواران ئي ممڪن آهي.

”ڪر ڪجي شيرا شيد وڃڻ،

هڙمي ماري ڪرلي سار.“

(گڙهي محل ۱، ۱۴-۲۲۳)

گوروء جي شيوا سڀني ٽپسيائن کان سر بشت ٽپسيا آهي
 ڇاڪاڻ ته انهيءَ جي دواران ٿي من صحيح معنيٰ ۾ وس ۾
 اچيٿو ۽ سڀني دکن جو وٺاش ٿئي ٿو.
 ”گر سيرا ٽپان سر ٽپ سار،

هر جيءَ من وُسي سڀ دوك وسارن هار.“

(آسا مڪل ۳، ۱۳-۴۲۳)

گوروءَ جي شيوا انهيءَ کي ئي مليٿي جنهن جا اوچا پاڳ
 هجن ۽ جنهنجي دُرستڪ ۾ اها لکيل هجي.

”گر کي سيرا سو جن پائي،

جا ڪم ڪرم لکنا ڌر آئي.“

(ملار مڪل ۵، ۱۳-۱۲۷۰)

گوروءَ جي شيوا چئني جڳن ۾ پرڏان آهي ۽ مالڪ کي
 منظور آهي. شيوا جي قابل صرف ٻه هستيون آهن هڪ سنت
 ۽ ٻيو رام. رام مڪتي بخش ٿو ۽ سنت نام جهاني ٿو.
 ”ڪبير سيرا ڪم ده پلي،

ايڪ سنت راک رام،

رام جه دانامڪت ڪو،

سنت جهاري نام.“

(سلوڪ ڪبير ۶-۱۳۷۳)

سڄي شيوا ڪير ٿو ڪري ۽ ڪٿي ٿي ٿئي ۽ گوروءَ جي
 شيوا جا انيڪ ڦل، انهن سڀني جو ورتن گورمت سڌانت
 پاڳي ٻڌي جي ”شيوا“ جي باب ۾ وستار سان ڪيو ويو آهي
 ۽ شائق جڳياسو وڌيڪ اتان پڙهن.

گورو ارجن صاحب جن انهيءَ باريءَ جو زوردار نشان م
فرمائين ٿا :-

”بائي پکا پيس داس کسيءَ ،
تب هره تال ،
راج ملک سکدار پتا ،
آگي مه جال .“

(باول محلہ ۵ ، ۱۵-۸۱۱)

”س گر گت جیؤ لاؤء پاڪا ،
ميا آگن لي تات دي راکا ،
س گر کي گره پوؤء پالي ،
جس گر لي اکل گت جاني ،
س گر کي گره پيسه نيس ،
جس برساد ويري سب ميس .“

(گروءي محلہ ۵ ، ۱۸-۲۳۹)

شيرا تڏهن ئي پروو ٿي ٿي ٿي جڏهن شرڏا سان ڪچي
ٿي . گوروءَ جي ٽن ۽ من سان شيرا ڪرڻ سان گوروءَ جي
پرستيا بابت ٿئي ٿي ۽ ”نام“ جو خزانو حاصل ٿئي ٿو .
”سگر کي شيرا سٿل هيءَ ،

جي گره گري چت لاءِ ،
نام بشارت پاليتي ،

آچن ڌسي من آء .“

(پياڙا محلہ ۳ ، ۶-۵۵۲)

ڪنهن اهڙي رسائي واري مهال جي شيرا ڪريو جو
دلين جو مالڪ هجي ۽ روحاني شيرا کي ورتو وڃي نه
ٿي . جڏهن پاڻ سان اهڙو گورو ملي وڃي ته پوءِ سندس
نرمل سروب جي شيرا ڪرڻ چڱائي .

”گهال نه ڀاني اُتر بد جاني،

ٺاڪي ڪر من سڀوا،

ڪر ڀڙجا هوم راهه مڙئا،

اُڪال مڙت گر ديوا.“

(سورت مڪه ۵، ۱۲-۱۱۴)

اگر خوش قسمتيءَ سان اهڙو مهاڻا ملي وڃي ته، هنجي
حڪم جي دل و جان سان بجاوري ڪرڻا ڪهي ڇاڪاڻ ته جيڏانهن
من جو لاڙو هوندو تن به ضرور انهيءَ طرف رغبت رکندو.
شيوا ڪن دين آڌين ٿي نام جي، من گوروءَ کي سونهي ڇڏي،
جيڪي ڪجهه سوچي سو گوروءَ جي معرفت سوچي ۽ سڀ
چترايون ۽ تدبيرون بلڪل ڇڏي ڏئي. اهڙي گوروءَ جي
پياري جا سڀ ڪارج راس ٿيندا. تن، من، ڌن جي شيوا کان
سريشت هڪ ٻي به شيوا آهي جنهن کي سرت جي شيوا
چئجي ٿو. سرت جي شيوا جو ارت آهي آتما جو شرير جي
روم روم مان الڳ، ٿي انترمڪ شبد سان جڙڻا. اها سچي
ڀڳتي آهي جنهن جي ذريعي خوديءَ جو خاتمو ٿئي ٿو.

گهر ٻار قوم ۽ ديش جي شيوا به سني آهي پر اها اسانجي
بنڌن جو ڪارڻ بڻجي ٿي. گوروءَ جي شيوا اُتي نرمل ۽
اوچي آهي ڇاڪاڻ ته سڀني بنڌن کان مڪت آهي. گورو
مالڪ جو مجسم روپ آهي ۽ هنجي شيوا ذريعي جنم مرڻ
جا سڀ ڪليش مٽج وڃن.

”مڪتي سڀوي مڪتا هروي.“

(مانجهه، محلا ۳، ۱۲-۱۱۶)

انهيءَ شيوا ڪرڻ سان مالڪ جي سچي پريت اندر آڻڻ
ٿئي ٿي ۽ قدرتي سچي سرشتيءَ لاءِ دل ۾ پيار پيدا ٿئي ٿو.
پوءِ پرمانا کي سڀ جو پرم پتا (Fatherhood of God) ۽
انسان کي ڀائي ڀائي (Brotherhood of Man) سمجهجي ٿو.

مان لنگڻي معين روحاني مٿامن جو سڙ ڪري وري واپس
 شريهر ۾ داخل ٿي سگهيتو. انهيءَ اڀياس جي دوران ۾ هو
 بلڪل سچيت رهيتو ۽ جيڪي روحاني نظارا درمي ڏسي
 ٿو هڪي باد رهن ٿا. انهيءَ ڀاري ۾ سينت پلوتارڪ
 (Saint Plutarch) لکي ٿو ته مؤمن جي وقت آتما اهي
 درسي ڏسي ٿي جي اڀياسي سنگروءَ کان اُبدش وٺي
 ڪمائي ڪري مٿين منڊلن ۾ داخل ٿي ڏسي ٿو.

"At the moment of death the Soul experiences
 the same impressions, passes through the same
 process as experienced by those who are initiated
 into the Great Mysteries."

آتما چمتن آهي ۽ هن دنيا کان دور هڪ عوشي مٿام
 هي ٺاگرڪ آهي. جيئن اسين جيئري مري سڄو سياڻڪ
 حاصل نه ڪنداسين تيئن جنم مرڻ جو چڪر ختم نه ٿيندو.
 جيئري مرڻ جي حالت سنگروءَ جي ذريعي گرمڪ
 طهي نصيب ٿئي ٿي پر انهيءَ ڏينھن جي پاڻ جي لکما
 پري ٿي ۽ سڄو من مٽي ٿو.

"گرمڪ هوءَ من پڻ ڪري،

اڀيا آپ پڇاڻي،

گر پراسادي جيؤن مري،

نامن هي ٿي من ماني."

(سورج وارو مٿو ۵، ۲-۶۴۷)

جيئري مرڻ سان ساڌڪ پريءَ کي ڄاڻي ٿو ۽ سندس
 درگاه ۾ قبول ٿئي ٿو.

"جيؤن مري اڇڻي پريءَ سءِ،

س جن ڪر پراپ هوءَ."

(سوهي مٿو ۵، ۸-۷۴۱)

شيوا

مٽي ذڪر ٿيل اوستا جي پراڻي صرف پوري ڪروڙ جي بخشش ۽ شيوا دواران ٿي سگهي ٿي. ڪنهن جي آڳيا جو پالن ڪرڻ ۽ ڪڏهن به انگنهن نه ڪرڻ، سندس عزت ۽ پوڄا ڪرڻ، يتيمن ۽ اناڻن جي ديا پاو سان سهائتا ڪرڻ، سڀ شيوا ۾ داخل آهن. شيوا ڪندي ڪندي سوامي بڻجي پوي ۽ اهڙي بدوي پراڻت ڪريو جو ڪنهن ڏينهن دنيا هنجي شيوا ۾ حاضر ٿيو پوي. شيوا ڪندڙ کي هميشه عزت ملي ٿي.

”جن سيوئا ٽن ڀائتا مان.“

(جپ جي ۷-۲)

”هرڪ خدمت ڪرد او مخدوم شد.“

شيوا ٻين سڀني ڪرمن کان سرشت آهي. جنهن ۾ شيوا جو ڪٺ نه آهي سو پرمات ۾ ڪڏهن ڪامياب نه ٿي سگهندو. شيوا بنا سڀ ڪرم ڪانڊ وٺرت آهي.

”جنگر جوڌ جي سياسي گر پوري ويچاري،

بن شيوا قل ڪجهه نه پاوس شيوا ڪرني ساري.“

(مارو مکه ۱، ۶-۹۹۲)

شيوا چئن قسمن جي ٿيندي آهي :- (۱) ٽن جي (۲)

ٽن جي (۳) من جي (۴) سرت يا آتما جي. پرماتما يا پورن

ستگروءَ جي شيوا سڀ کان اتم آهي. انهيءَ کان پوءِ ٻئي

درجي ۾ مخلوق جي شيوا آهي. مالڪن جي پيارن جي

هر ڪنهن قسم جي شيوا (پاڻي، ڀڙ، پڪو هٿ، آڻو پينهڻ

جهاڙو لڳائڻ وغيره) ڦلڊائڪ ٿيندي آهي ۽ انهيءَ

مقابلي ۾ دنيا جي حڪومت، ٽن دولت ۽ شان مان ٿي هجي

آهن.

۱۱
 اچن ٿيون . خراج حافظ صاحب جن فرمائين ٿا ته روحانيت جي
 خزانى حاصل ڪرڻ جي ڪنجي آهي راس ۽ مالڪ جي فراق
 ۾ آهن ۽ ڀرڻ ۽ امرت ويلي عادت ڪرڻ .

آسٽ

هنن ساڌن ۾ ڪهڙي قسم جي آسٽ يا بينڪ جي ضرورت
 آهي ؟ هڪ ڀڳت ۾ گهڻن ئي آسٽن جو اٽڪ ڪيو ويو آهي .
 جن مان ۸۴ مشهور آهن . اهي ڪيئن نمولن سان ڪما آهن ،
 بني ، زمين تي لپي ، سر هيٺ ۽ ٻي مٿي ڪري وغيره .
 اهي آسٽ ڪافي ڪنن آهن ۽ انهن جا پنهنجا پنهنجا لاپ آهن .
 سڀني ۾ هڪ ڀڳت جي مشڪل آسٽن کي اڀياس لاءِ
 ضروري نه سمجهيو ويندو آهي . ڏسڻو آهي ته آسان ۾ آسان
 آسٽ ڪهڙو آهي جو هر هڪ گرهستي ، ٻار ، بدو ۽ جوان بنا
 تڪليف جي ڪري سگهي . روحاني ساڌنا لاءِ سڀ کان
 پهرين سچيت هئڻ جي ضرورت آهي . انهيءَ لاءِ ساڌڪ کي
 اڻڻ يا پنج اڻڻي ڪري زمين يا لڪڙيءَ جي صندل
 تي جوڙي لڳائي ، ڪمر ۽ ڪرنگهي کي سڌو رکي وهڻ
 ڪري . شير تي ڪوبه زور نه ڏئي ۽ ڪنهن به قسم جي لڪ
 ڏيئي نه وهي ، انهيءَ لاءِ نه اڀاسي بغير تڪليف ڪافي دير
 تائين ويهي سگهي ۽ کيس ننڊ نه اچي . انهيءَ بينڪ کي
 سهج آسٽ ٿو چئجي . پهرين شير جو اهو آسٽ قائم ڪري
 پوءِ آتما جو آسٽ ٿيسري تل (جو ٻيئي ايترون جي پويان ۽
 پرن جي وچ ۾ آهي) ۾ لڳائڻو آهي . اهڙيءَ طرح اڀياس ۾
 درٻار تي وهڻ سان من جون سڀ اڇاڙون ختم ٿي وڃن ٿيون .
 ”من دروڙ ڪر آسن ٻن جوڳي“

ٿا ٿوري ڪلپا جاني .

(رامڪلي مٿه ۳ ، ۱۴-۹۰۸)

صبح جو جاڳڻ ملڻ چٽجي ڪٿي نه هن شرير کي وري اختيار ڪري ٿي. جيڪڏهن انهيءَ وقت شرير مان چيستا هٽائڻ جو ساڌن ڪم نه ان ۾ سهوليت ٿيندي. ٻيو نه قدرتي امره ويلي جي اڃا خوبي آهي ته سڄ اڀرڻ کان اڳ من جا ڦرڻا سمجهيل هوندا آهن. اهڙي سمي نام جي ڪمائيءَ جو ٻج ڦٽي ڦٽي ٿو ۽ ڪڏهن لڻڻي نٿو وڃي ۽ لوڪ ٻرلڪ ٻر سڀايتا ٿئي ٿي. ”هر ڏن امره ويلي وٽي ڪا بچتا،

ڪاءُ خرچ رهي لکن ٿي لاهي ۽

هلس ٻلس هر ڏني ڪي،

پڳتا ڪڏه ملي ڦڙلائي.“

(سوهي مٽل ۴، ۴-۷۳۴)

پاڳوس گيتا ۾ به شري ڪرشن پڳوان فرمائين ٿا ته:-

”پا نسا سو ڀولنام تسام جاگرتي سيمي،

تسام جاگرتي پونائي سانا پميتو مئي.“

جنهن ”امره ويلي“ ۾ عام دنيا جا لوڪ نند ۾ ئي عمر

هرندا آهن انهيءَ وقت مالڪ جا پيارا جاڳي اڀاس ڪندا آهن ۽

جهيڙڪي سنساري جيو ڏينهن ٿا سمجهن ٽيهڪي گورمڪ

رام ڪرلين ٿا. امره ويلي ٻريو پنهجي دٻا مهر جي دوله

بشي ٿو ۽ جيڪي انهيءَ وقت نٿا جاڳن سي جيئريئي مٿن

جي قطار ۾ آهن ۽ انهيءَ وقت جيڪو سر سائينءَ جي اڳيان

نٿر جهڪي سو ڪٿو ڀلو آهي.

”نريدا پيل رام نا جائنوه،

جيونندڙو مئوه.“

(سلوڪ نريدا جي ۱۵-۱۳۸۳)

”ات نريدا اهو ساڄ، صبح نيراڙ گذار،

جو سر سائين ٿا نوي، سو سر ڪپ اٿار.“

(سلوڪ نريدا جي ۱۳-۱۳۸۱)

ڪنهي ٿئي ۽ انحد شبد کي پڪڙي نه پڙه اڪين جي ٻنهي
 لرن جي شڪتي شونيتري ڪنهي ٿيندي ۽ اندروني نظارا
 جهڙوڪ :- پنجن رنگن جي ڦلڙي، ٿارا منڊل، سج ۽ چنڊ،
 دُست ۾ ايندا. پوءِ گهند ۽ سنڪ جي ڌن کي پڪڙي آتما
 سهنسدل ڪنول (جنهنڪي جوڳي سهسار ۾ چوندا آهن)
 پوءِ ترڪتي، (دسر دوار) پير غفا جي شبد کي ٻڌندي ۽
 اتي رمڻيڪ ديشن کي دُسندي ست لوڪ يا مقام حق پهچي
 ٿي. انهيءَ کان پوءِ الڪ اگم ۽ گل مالڪ راڌا سوامي تائين
 رسي ٿي.

انهن ساڌن جي ڪرڻ جو وقت ۽ آسٽ

مالڪ جي پڳتيءَ لاءِ هرڪا مهل سهاروئي آهي، ڪنهن
 به وقت ڪري سگهجي ٿي. پر صبح جو سمر جنهنڪي گورو پاڻي ۽
 ”امرت ويلو“ سڏيو ويو آهي، خاص طور لاپڊايڪ آهي.
 انسان سڄو ڏينهن محنت ۽ مشقت ڪري شام تائين ٽڪجي
 پوي ٿو ۽ رات جو نند کان پوءِ هنجي ٽڪاوٽ دور ٿيو
 وڃي ۽ صبح جو تازو ترو ٿيو پوي. ”امرت ويلو“ رات
 جي پوئين پهر يعني رات جو ۳ بجي شروع ٿئي ٿو. انهيءَ
 ڪري رات جي پهرئين پهر کان پوئين پهر جي ساڌنا وڌيڪ
 فائديمند آهي. گورو نانڪ صاحب جن فرمائين ٿا ته سڄي نام
 لاءِ سهارو وقت آهي.

هيٺيان پنج چڪر آگيا چڪر مان سٺا ٿي ٿا. انسان جو نيمال جاڳو
 اوستا ۾ اکين جي ٻولان وهندڙ آهي ۽ ڪري سندن ڌوئي،
 نيتي، استي وغيره ساڌن کي سڀڪار ڪر ڪيو ۽ نه ڪي
 پراڻا ٻار ڪي. ڇاڪاڻ ته اهي مفڪل ۽ مڙناڪ ساڌن آهن.
 هنن هيٺين پنجن چڪرن جي ساڌن تي به ضرورت مڃوس
 نه ڪئي. شمس ٿيڻو صاحب انهن چڪرن کي ”گورن“
 (شورو روئي سر) ڪوٺيو آهي.

”آخر ڇهه ٿاڻا ٻڪ شي، اڙجان سراري يا ري،
 ليرون جهي اڙ گورن، اندر روي در ساهتي.“
 اڙ ٿاڻا ۽ ڪپڙو نه سٺو ٿئي جو ٿون هڪ رات پنهجي
 آتما کي چمر روئي موريان ڪڍي مٿن روجاني مٺون ٿيو
 سڀ ڪيون.

سندن انهن هيٺين چڪرن کي الهيءَ لاءِ نظر انداز ڪيو ته
 جيڪڏهن ڪو ماڻهو ڪنهن مڪان جي چم تي ويٺو آهي
 ۽ ان کي مٿي وڃڻو آهي ته هڪي پيرين هيٺ اچي پوءِ مٿي
 چڙهڻ ۾ وقت نه وڃائڻو ڪري. ڪامل نشيون جتي راه شو ٿين
 کان شروع ٿين ٿي، الهيءَ ڪري هنن خاص ڪري ٿن اندرين
 کي روڪڻ جي سکيا ڏني آهي. يعني زبان کي سڌ
 ڌارڻ، اکين کي زبان ڌرمي ۽ ڪنن کي اترمڪ بند
 ٿيڻ ڌرمي.

”کان آٽڪ منهن بند ڪرائو،
 اٽڪ جهيڳا بند سائو.“
 (ڪبير صاحب)

”چشم بند و گوش بند،
 دل ۽ بند ڪرئي پي سحر حق ٿي اشد.“
 جيڪڏهن آتما سميتجي نيتون جي پريان ٿيڻي ل ۾

ڪمائي ڪرڻ جي ضرورت پوئتي ۽ انهيءَ جي پراپتي ڪنهن وڏي ڀاڱيءَ کي ٿئي ٿي. شبد ڌن جي ٻڌڻ جا بيشمار ڦل آهن. ٻاهرين راڳ ونگ ۾ من سچيت ٿئي ٿو پر آتما ستل رهي ٿي پر اندرئين ڪيڙن ٻڌڻ سان جنمن جنمن جي ستل آتما جاڳي ٿي ۽ من ڪاريه هيٺ ٿيو پوي. شبد ڌن کانسواءِ من کي قابو ڪرڻ جو ٻيو ڪوبه اُپاءُ ڪونهي. صرف انهيءَ شبد جي وس کي پاڻ ڪري ٿي من اسٽر ٿئي ٿو. سڀني ڳرڻن پوئين جو نچوڙ آهي آتما جي زبان سان سمون ڪرڻ، آتما جي اکين سان ڏيان ڪرڻ ۽ آتما جي ڪنن سان شبد ڌن کي ٻڌڻ. اهو ساڌن سولي ۾ سولو ۽ جلد ڦل ڏيڻ وارو آهي. انهيءَ کي ننڍو وڏو، جوان ٻڌو آسانيءَ سان ڪري سگهيو. انهيءَ ساڌن جا ٿي ٿي حصا نر دوان کي ڇڏي دسوين ڳليءَ ۾ اکين جي پريان آتما جي بينڪ يعني آتما چڪر ۾ ڪبا آهن.

يوڳي جن سڀ کان پهرين اڻٽانگ ٻرڱ جي ڪريا جو ساڌن ڪندي ”سوچ“ يعني شير کي پوئو ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا آهن. هونئتي، ڌوئي بستي ٿيولي گج ۽ بچولي ڪرم ڪندا آهن پوءِ پراڻا ڀام جو ساڌن ٽن حصن ۾ ٻروڪ، ڪيڪ ۽ رڀڪ (ساه ڪٽڻ، روڪڻ ۽ خارج ڪرڻ) ڪري پنهنجن پراڻن تي ڪنٽرول ڪندا آهن. انهيءَ کانپوءِ مول چڪر، جتي گڻيش جي بينڪ آهي، اتي ڌيان ڄمائي وڌيون سڌيون ۽ شڪليون حاصل ڪندا آهن. ان بعد اندري چڪر (برهما ۽ ساوٽري يا ميڪاڻيل جي بينڪ)، ناپي چڪر (وشو يا جبرائيل جي بينڪ)، هردي چڪر (شو يا اسرائيل جي بينڪ) ۽ ڪنٽ چڪر (شڪتي يا قدرت جي بينڪ) انهن سڀني چڪرن کي طءَ ڪري پوءِ آتما چڪر ۾ پهچن ٿا جتان انحد شبد کي پڪڙي ٿر يا ڀڌ ۾ پهچن ٿا. شير جا

”ناد باد“ يعني راڳن ۾ غاڻان آهي ٿيستانين اندرئين اندر
شبد کي نه ٻڌي سگهندي.

”جو لو ‘ناد باد’ نه اتحاد پسڪي.“

(ڪوف سروي نمبر ۴)

ٻاهرين آوازن تي موهت ٿي انسان هون والگر اڪيان ۾
ڦاٿل رهيتو ۽ انترمڪ شبد ٻيڌي نٿو بچي سگهي.

”جو پسي ‘ناد باد’ سن مرگ،

آن گيان وڃي،

”پران سک هوءَ ‘شبد ٻيڌي’ نه ڪٺاوي.“

(ڪوف سروي نمبر ۴۱۲)

”ناد باد پري انج ٿو ٺاوهي.“

(ڪوف سروي نمبر ۳)

گور ٻاڻيءَ ۾ صاف طرح اُڀدڻ ڪيو ويو آهي نه جيستائين
مٿس ”راڳ ناد“ کي نٿو ڇڏي ٿيستانين هنڪي دوگاه ۾
عزت ٿئي ملي.

”راڳ ناد چوڊ هر شيون تي،

ٿا دوگه ٻائيئي مان.“

(ٻلاول وارو محل ۴، ۷-۸۴۹)

اڃا ڪيرٽن جي واسطي جڻن ۽ ٻيون جي ضرورت
ڪانهي، اڃو الاهي سڳيت ماڙن ۽ سُون کان پري آهي.

”ڪير بن وڃا پڳ بن ٻالا،

شبد بچي ٿا سج ٽپالا.“

(آسا محل ۱، ۱۱-۴۱۲)

رڻا عام ماڻهو ٻاهرئين ڪيرٽن

شبد ڪيرٽن ڦهلڻ حال

سڀاڪ ٿيندو آهي

جن جي ڦرالن ۽ ٻين

اڻڀاڻين جي

اُنڪيل رهن ٿا

ايڪاگر ڪرڻا ۾

۾ ڪشش ۽ ٿيند

جڳهين تي جيڪي ڪيرن ۽ سنگيت ٿيندا آهن. انهن ذريعي
 آتما چيئن روحاني منڊلن ۾ ٿئي وڃي سگهي. انسان ترڪ
 مايا ۾ ڦاٿل رهيو ۽ منهن ڇولو ورت هليو وڃيو. اندروني
 الاهي ڪيرن ٻڌڻ سان ئي انسان ترڪيءَ کي پار ڪري
 پنهنجو سچو ڪلياڻ ڪري سگهيو. گور پاڻي ٻڌائي ٿي ته
 شيد ڏن انسان جي اندر نرتر وڃي رهي آهي جنهنڪي
 ”اڪند ڪيرن“ ڪوٺيو ويو آهي.

”اڪند ڪيرن“ ٽن پوڄن چورا،

ڪه نائڪ جس ستر پورا.

(گؤڙي مهه ۵، ۱۳-۲۳۶)

انهيءَ ڪارڻ ستن ٻاهريون سنگيت ٻڌي مس ٿي يا
 وجد ۾ اچي جهومڻ کي مهتر نه ڏنو آهي. مسلمان ڪامل
 فقيرن به ٻاهرين راڳن ۽ سازن کي ڇڏي اندرئين روحاني
 ڪلمي کي ٻڌڻ تي زور ڏنو آهي ۽ هدايت ڪئي آهي ته
 اي انسان! افسوس آهي جو تون جسر جي قيد ۾ گرفتار آهين
 ۽ خدا جي پاڪ آواز کي نٿو ٻڌين.

”جيف در بند جسر درماني،

نشوي صوت پاک رحمانی.

مهاتمان نام يا شيد کي ٿي پرماتما جي پراپتيءَ جو سادن
 مڃو آهي. اهو الاهي آواز انسان جي پيشانيءَ ۾ اڀياس دواران
 پرگهت ٿئي ٿو.

”نيري دٻاري ڏن مهج کي،

ماڻي ميري دگائي.

(زامڪلي ڪبير جي ۱-۹۷۰)

ڪلچر ۾ مڪتيءَ جو پيو ڪو به ڪارگر آواز ڪونهي.

”ڪل ڪيرت شيد پچان، ايها يگت چوڪي ايمان.“

(آسا مهه ۳، ۱-۴۲۴)

آهي ۽ ڪنهن به اڀر هردي ۾ انجو واسو نٿو ٿي سگهي .
 ڏيان بڻ لاه صڻائي ۽ پاڪيزگيءَ جي اهم ضرورت آهي .
 سگورو ۽ جو سندو لوري سروي صاف ۽ نرمل اکين سان
 ٿي ڏسي سگهجي ٿو . انهيءَ ڪري نرمل ۽ ٻول ٿي ٻول ۽
 ٻار سان سگورو ۽ جو درشن اهڙي شوق سان ڪيو جيئن
 مسلمان عيد جو چنڊ ڏسندا آهن . سگورو ۽ جو در اصل ،
 گل مالڪ جو روپ آهي ، انهيءَ جي لوري سروي جو
 درشن پاڻ ۾ هڪ ڪنهن اک جو اڌڪار نه آهي ، ڪنهن وري
 ڏي پاڳيءَ جي حصي ۾ اچي ٿو .

”رويش بشير پاڪ نران ،

ديس چون حلال .

هر ديدة جائي جلوه ،

آن ماه پاره نيس .“

(حافظ)

گورو ۽ ڏيان جا فائدو

گورو ۽ ڏيان مان بيشمار فائدا آهن . گورو ۽ جون انرڪ
 پائونڊن ۽ روحاني گنا شش جي اندر پيدا ٿين ٿا . پائونڊن
 بڻ سونن ۾ لکيو نه دنيا جي فنا چيزن جي بنسٽ ٻول
 آلمان جي ڏيان ڪرڻ سان من ۾ اسرنا پيدا ٿئي ٿي .

”وٽس راک وشير واپس پتا ٻس ڏيانا وڌا .“

گورو ۽ جي اندر مالڪ جي ياد وسي ٿي ۽ هو روحاني
 منڊلن جو سيلائي آهي . انهيءَ ڪري هجو ڏيان شش جي
 هردي ۾ مالڪ جي ياد کي مضبوط ڪري ٿو ۽ روحاني بدن
 کي طهه ڪرڻ جي سويکيه ٻڌائي ٿو . انهن سڀني لاپن جي
 ڪارڻ سڀ مهاتما گورو ۽ جو ڏيان ڪندا رهيا ۽ ڪن پيا .

ڏن

پرمات ۾ سمون ۽ ڌيان جا اٺيڪ سادن پر چلت آهن. انهن مان سڀ کان وڌيڪ اثراتو سمون جو سادن اهو آهي جو پورن مهاڻا پنهنجي پراڻو شالي مڪاروند سان ٻڌائي. ڌيان جي سادن ۾ ستگورو ۽ جي سروب جو ڌيان سڀ کان اتم آهي. جڏهن سمون ۽ ڪمل ٿي وڃي ٿو ته پوءِ اندرئين نوري سروب جي ڌيان پختي ٿيڻ بعد شبد ڏن بدڻ ۾ اچي ٿي. سنت مت ۾ انهيءَ کي ”پڇن“ ڪوٺجي ٿو. انهيءَ ڏن کي انترڪ صرف صرف ٻڌي سگهجي ٿو. انهيءَ کي شبد بروگ يا صرف شبد يوگ به سڏجي ٿو.

عام طور پسن پکين ۽ جيو جيتون ئي ٻن شڪتين جو اثر ٿئي ٿو. هڪڙو روپ ۽ ٻيو آواز. پر انهن ٻنهي مان آواز ۾ وڌيڪ ڪشش آهي. باجي جي آواز ئي فدا ٿي هرو پنهنجو سر وڃو باجي ئي رکي ۽ پڪڙ جو پوي. اهڙيءَ طرح نالگ ئي آواز جو اثر ٿئي ٿو. ٻين جي مڌر ڏن ئي مست ٿي پاڻ پڪڙايو وجهي. انسان ئي به شبد جو اثر ٿئي ٿو ۽ انهيءَ جي ڏن انسان جي من کي مست ڪيو ڇڏي.

هر هڪ ڌرم ۾ ڪيترن ڪرڻ جو رواج آهي. پراچين دشين ۾ آريءَ جو رواج هو. اڄ به هندن جي مندر ۾ آريءَ جي وقت هري ڪيترن ۽ نرنه سان گڏ گهند ۽ سنڪ وڄايا وڃن ٿا. سکن ۾ خاص ڪري ڪيترن جو رواج آهي. اهڙيءَ طرح عيساين جي ديولن ۾ گهند وڄايا ويندا آهن ۽ مڌر سرن سان گيت ڳايا ويندا آهن. ٻوڏي مندرون ۾ به گهند ۽ سنڪ وڄائيندا آهن. مسلمانن ۾ صوفي فقير حوالي ۽ سماع جا شوقين ٿيندا آهن.

پاڻي گورداس جن فرمائين ۱ - ته جيستائين سرت ٻاهرين

آهي ۽ ڪنهن به اڀر هردي ۾ انجو واسو نٿو ٿي سگهي .
 ڌيان ڀرڻ لاءِ صفائي ۽ پاڪيزگي جي اهم ضرورت آهي .
 ستڪروءَ جو سندر نوري سروب صاف ۽ نرمل اکين سان
 ٿي ڏسي سگهجي ٿو . انهيءَ ڪري نرمل ۽ ڀرل ٿي ٻرير ۽
 ٻار سان ستڪروءَ جو درشن اهڙي شوق سان ڪيو وڃي ٿو
 مسلمان عيد جو چنڊ ڏسندا آهن . ستڪروءَ جو دراصل ،
 گل مالڪ جو روپ آهي ، انهيءَ جي نوري سروب جو
 درشن پاڻ ۾ هر ڪنهن اک جو اڌڪار نه آهي ، ڪنهن وري
 وڏي پاڻيءَ جي حصي ۾ اچي ٿو .

”دوبش بيشير ٻاڪ نوان ،

ديس چوڻ حلال .

هر دهنه جالي جلوه ،

آن ماه پاره نيس .“

(حافظ)

گورو جي ڌيان جا فائدا

گوروءَ جي ڌيان مان بيشمار فائدا آهن . گوروءَ جون اثرڪ
 پاڻائون ۽ روحاني گت شش جي اندر پيدا ٿين ٿا . پالڻچي
 برگ سونڀرن ۾ لکيو ته دنا جي فنا ڇڙڻ جي بسبب ڀرل
 آتمائن جي ڌيان ڪرڻ سان من ۾ اسرتا پيدا ٿئي ٿي .
 ”وہم راگ وشير واپس پتا ٻيس ڏهاڻا وڏا .“

گوروءَ جي اندر مالڪ جي ياد وسي ٿي ۽ هر روحاني
 منڊلن جو سيلائي آهي . انهيءَ ڪري هنجو ڌيان شش جي
 هردي ۾ مالڪ جي ياد کي مضبوط ڪري ٿو ۽ روحاني بدن
 کي طهه ڪرڻ جي سوزيه بڻائي ٿو . انهن سڀني لائين جي
 ڪارڻ سڀ مهاڻا گوروءَ جو ڌيان ڪندا رهيا ۽ ڪن ٻيا .

جڏهن ڌيان پوريءَ طرح مڪمل ٿي وڃي ٿو تڏهن آپاسڪ،
 آپاسيڪ ۽ آپاسنا يعني هڪ ئيو وڃن. پريتي ۽ پريتر ۾ پوءِ
 ڪو فرق ڪونه ٿو رهي. گورو امر داسن جن فرمائين ٿا ته
 پنهنجو پاڻ کي وساري گوروءَ ۾ سمائجي وڃو.
 ”نانڪ آپ چوڻ ڪر ماهه سماوي.“

(گوجري مڪمل ۳، ۱۳-۵۰۹)

انهيءَ اوستا کي مسلمان فقير فناني الشيخ (مرشد جي
 اندر جذب ٿيڻ) چوندا آهن. گورو فناني الله (پرمانا اندر
 سمايل) هوندو آهي. جو شيوڪ فناني الشيخ ٿئي ٿو انجي
 اندر ئي اختيار مالڪ جو نواس ٿي وڃي ٿو. گورو (God man)
 يا God + Man آهي. جو شش Guru man يا گورمڪ
 Guru + Man سڃي ٿو انهيءَ جي اندر ئي اختيار God اچي
 سي ٿو.

گوروءَ جو ڌيان ڪهڙي نقطي تي ۽ ڪهڙي طرح ڪرڻ کپي

ستسنگ ۾ يا جڏهن موقعو ملي تڏهن ننڍي بالڪ وانگر
 اکين جيپ کان سواءِ هڪ ئي گوروءَ جي سندر چهي يعني
 سندس نيتن ۽ پيشانيءَ کي ڏسندا رهو ۽ الهيءَ وقت من
 ۾ پيو ڪو خيال نه آڻيو. ائين ڪرڻ سان هنجي پورو زندگيءَ
 جو اثر توهان تي پوندو. اهو روحانيت ۾ ترقي حاصل ڪرڻ
 جو پهريون ڏاڪو آهي.

”گورو کا ترڪ آنڪ اور مالا،
 ست کا نور رهي جس ساٿا.“

اندر وٺي گوروءَ جو ڌيان آتما جي ڪيدر تي خيال کي
 ٽڪائي ترڪ جي ذريعي ڪيو آهي. گورو پورٽا جي مورت

ڌيان ڪنهنجو ڪرڻ کپي

اسانجي زندگيءَ جو مقصد آهي پرمانا سان ميلاپ. جو صرف هنجي سمورن ۽ ڌيان ذريعي ممڪن آهي پر جنهنڪي اسان ڏٺو ئي ڪونهي تنهنجو ڌيان ڪيئن ٿي سگهندو؟

”بن پيڪي ڪه ڪسو ڏٺان.“

(پيرءِ محل ۵، ۱۶-۱۴۰)

جنهنجو اسانکي ڌيان ڪرڻو آهي سو نه ڪنڊن پرهمندن کان مٿي آهي. جيستائين انسان پرمانا کي ڏٺو نه آهي تيستائين هو ڪنهنجو ڌيان ڪري؟ مالڪ جو اصلي روپ شبد آهي، جو لايان ۽ اڪت آهي. اهو گررمڪ جنهن جي آتما روپي بوند پرمانا روپي ساگر ۾ لين ٿي چڪي آهي ۽ جنهنجي اندر مالڪ ۽ جو مالڪ اندر سمانجي چڪو آهي سو شبد روپي پرمانا، جو سدائين اسان سان انگ سنگ رهيو، تنهنجو پرلڪ روپ آهي.

“The Word was made flesh and dwelt amongst us.”

(Bible)

اهڙي مهان هستيءَ يعني ستگوروءَ جي سروب جو اسان کي ڌيان ڪرڻ کپي ڇاڪاڻ ته هن ۾ پنج ئي نت پورو روپ ۾ موجود آهن. انسان اشرف المخلوقات آهي ۽ اهڙو مهاتما سڀني انسانن کان سرپشت آهي. بي سڀ رچنا جهڙوڪ پير تلسي وغيره جنهن ۾ هڪ ئي آهي، نانگ بلائون وڃون جن ۾ ٻه ئي آهن، گرڙ وغيره پکين ۾ ٽي ئي، ۽ گائين مينهن ۽ ٻين چوپائين ۾ چار ئي آهن، انسان کان هيٺ آهن. انهيءَ ڪري انهن مان ڪنهنجو به ڌيان ڪرڻ ٿيندو هيٺ ڪرڻ. انهيءَ ڪري سڀني سنتن ۽ مهاتمان ستگورن جي ڌيان کي پرمارت ۾ ڪاميابيءَ جو مکيه سادن مڃيو آهي.

ڄمايو ويندو آهي جنهنجي ڪارڻ ساڌڪ پاڻ ۾ ئي سمائجي ويندو آهي.

(۶) شغلي آئيندو: هن ساڌن ۾ آرسِيءَ کي سامهون رکي پنهنجي اک جي پتليءَ کي الهِيءَ ۾ هڪ لڪ ڏسبو آهي. ائين ڪرڻ سان اکين جون پتليون اندر جي طرف الڳجن ٿيون ۽ لُٺ سويڊا يا ٿيسري ٿل ۾ رسائي ٿئي ٿي.

(۷) شغلي نير خراي: هن ۾ اکين کي لڳاتار ڪولي رکيو آهي انهيءَ لاءِ نه نند غالب نه ٿئي، انهن ڪرڻ سان نند ۾ نه نير خراي (اڌ سڃاڻي) جي حالت رهڻي.

(۸) شغلي بساط: انهيءَ ۾ ٿيسري ٿل تي اندرون سروب ۽ نرس کي ڪڙو ڪڙو پوندو آهي.

(۹) شغلي مٿامن يا محمودن سلطانا نصبره: هن ۾ درشتيءَ کي لڪ جي چوٽيءَ تي جمائي ڏيڙي ڏيڙي لڪ جي پڇڙيءَ تائين کڻي وڃيو آهي. پوءِ توج کي اندر لڳائي ساڌڪ سوکمر منڊلن ۾ داخل ٿيندو آهي. انهيءَ کي پوڳي جن ”تراڪ ڪرم“ يا جاچري مدار ڪوليندا آهن ۽ گهڻا ۾ به الهِيءَ جو ذڪر ٿيل آهي.

ڏيان جي انهن ساڌن جي جڳتي پوري ڪوروءَ کان سڪي آهي. پر ماڻها نه اسان ڏٺو ڪونهي، هو پوري ڪوروءَ جي اندر ئي پرگهت ٿيندو آهي. انهيءَ ڪري شغلي ٻرڙخ ڪير (نمبر ۴) ڏيان قائم ڪرڻ لاءِ سڀ کان بهتر آهي. جڏهن ڏيان ائين انترمڪ ٿڪي ويندو آهي ته پوءِ روحاني منڊلن جي چڙهائيءَ ۾ سهائتا ملندي آهي ۽ هر وقت ڏيان درشتيءَ سان جڙيل رهندو آهي.

”جو نرس در دل نه نشيند،

حال اول و ابد به بهند.“

انهيءَ ساڌن کانسواءِ ٻيا ڏيان جا طريقا اسان کي صرف ٿريا ٻڌ تائين پهچائي سگهن ٿا، انکان مٿي نه.

ڌيان ڄمائڻ جا سادن

ڌيان ٽڪالڻ جا گهڻي سادن پرچلت آهن. هندن ۾ ”ٽرائڪ ڪرم“ ڌيان جو ئي هڪ سادن آهي جنهن ۾ ڌيان نڪ جي چوٽيءَ يا سورج تي ٽڪائڻ پوندو آهي. ڪي ماڻهو مورنين يا مهاڻائن جي تصويرون تي ڌيان ڄمائيندا آهن. ڪي ڪن خاص اکرن ۽ تن جي رنگن جو ڌيان ڪندا آهن. رومن ڪيٿولڪ حضرت عيسيٰ ۽ پارسي زردشت جي تصويرون جو ڌيان ڪندا آهن. مسلمان فقيرن ۾ به ڌيان (صور) قائم رکڻ جا ڪئين طريقا موجود آهن، جنکي ”نظري“ يا ”بصري“ ڪري بيان ڪندا آهن ڇاڪاڻ جو انهن جو تعلق نظر سان آهي. انهيءَ تصور جي طريقن کي هو ”شغل“ ڪري چوندا آهن جن مان مشهور هي آهن:—

(۱) شغلي آفتابي:— انهيءَ ۾ سياري جي موسم ۾ لهندڙ سج تي ڌيان لڳائبو آهي. هندو انهيءَ کي ئي ٽرائڪ ڌيان چوندا آهن.

(۲) شغلي ماهيت يا شغلي منصوري:— هن ۾ زمين تي سڌو سمهي منهن آسمان ڏانهن ڪري ۽ شير کي باڪل ڍلو ڪري اندروني نظر ٻنهي ڀرن جي پويان ايڪاگر ڪبي آهي جنهنکي هندو شواسٽ سڏيندا آهن.

(۳) شغل برزخ اڪبر:— هن ۾ پراڻا ڀام ڪري نرت کي تيسري تل ۾ يڪسو ڪرڻو پوندو آهي. اهو ترڪييءَ جي ڌيان برابر آهي ۽ پدم آسٽ تي ويهي ڪبو آهي.

(۴) شغلي برزخ ڪبير:— هن ۾ نرت کي اندر ۽ ٻاهر مرشد جي سروب تي ٽڪائبو آهي ۽ ان مان ڪيترائي قيمتي روحاني فيض حاصل ٿين ٿا ۽ اندر جا گيت راز کڻ ٿا.

(۵) شغلي اسم ذات:— هن ۾ قلب صوفيءَ تي ڌيان

برابتي يعني پنهنجي اصليت جي ڄاڻ پري ئي .
 ”ت گيان لاءِ ڏيان درشت سمبڻا .“

(گهرجي وار محلہ ۵، ۱۷-۵۲۰)

نام جي ڪمائيءَ ۾ ٻيو نمبر ساڌن ڏيان آهي جو سمرڻ
 جي گهرجي ۽ پستي اوستا مان پيدا ٿيندو .
 ”برپ ڪي سمرن گيان ڏيان ت بدو .“

(گڙڙي محلہ ۵، ۱۸-۲۶۲)

سمرن ذريعي آتما اکين جي پريان دسرين گليءَ ۾ اڻڪاڻو
 ٿئي ٿي ۽ ڏيان دواران اندروني روحاني منڊلن تي لڪي
 سگهي ٿي . روحاني منڊلن ۾ ڏيان لڳائڻ سان ڪئين سوکڻ
 نظارا ڏسڻ ۾ اچن ٿا . نرف (Gazing faculty of the Soul)
 جي کلڻ بنا سرف انڌي آهي ۽ اڳتي وڌي نٿي سگهي .
 ”نرف بنا سرف آندڙي ڪهو ڪيان ڪو ڄاڻي .“

(ڪبير صاحب)

روحاني ستر ۾ اڳي اڳي نرف هلي ٿي ۽ پريان پريان
 سرف . جڏهن آتما نرف کي اڳيان بنائي هلي ٿي ته پوءِ ئي
 شد ۾ جذب ٿي وڃي ٿي .

”نرف سڪي ڪو اگرا ڪرڪي پل پل شد سمائي .“

(سارڀڻ-و ۳۵-ش ۲۰-ڪ ۴)

”نرف سڪي اگرا هوندي جا شد سمايا .“

(سارڀڻ-و ۴۱-ش ۳-ڪ ۷)

ڏيان هڪ قدرتي گڻ آهي . ڪونجڻ ۽ ڪڇڻ جو ڏيان
 منڊور آهي . ڏيان شڪتيءَ جي ذريعي هو پري رهي به
 پنهنجا اندا پڙائين ٿا .

”ساس ساس نه گهڙي وسري ،

پل مؤرت دن راني .“

(گڙي مڪه ۵، ۲۴۷)

”سمرو سمرو سمرو سڪ پاوڻ ،

گل ڪلش تن ماهه مٽاوڻ .“

(گڙي مڪه ۵، ۱۰-۲۶۲)

سمرون گهڙي وقت ڪجي ۽ ان مان ڪهڙا ڪهڙا فائدا
آهن وغيره ، وستار سان گورمت سدانت جي سمرون ۽ چپ ٽپ
وارن بابت بيان ڪيو ويو آهي .

ڌيان

جنهنجو سمرون ڪيو تنهنجو ڌيان ضرور ايندو . ٻئي هڪ
ٻئي سان جڙيل آهن . ڌيان کانسواءِ انسان رهي نٿو سگهي .
جڏهن به اسين اکيون بند ڪري وهون ٿا ته سنسار جا نظارا
جهڙوڪ ٻارن ٻچن جا ، گهر بار جا ، ڌنڌي ڪاروبار جا ،
شهرن ملڪن وغيره جا اسانجي سامهون اچن ٿا ، يا ته اسين
انهن جو سمرون ڪيون ٿا يا ڌيان . انهن ٻنهي جي ذريعي
دنيا جي ياد اسانجي اندر وسيل رهيٿي . سرت جي سمرون
شڪتيءَ کي هريءَ جي سمرون ۾ لڳايو ۽ سرت جي اکين
سان هري درشن ڪرڻ جي ڪوشش ڪيو .

انسان جي اندر آتما جون ٻه شڪتيون آهن . هڪڙي
سرت ٻي نرت . سرت سان سمرون ڪرڻو آهي ۽ شبد کي
ٻڌڻو آهي ۽ نرت جو ڪم آهي ڏسڻ يا ڌيان ڪرڻ .

”جيتا پيڪن ٿيتا ڌيان .“

(گڙي مڪه ۵، ۱۹-۲۳۶)

درشتيءَ کي سمپڻ سان ڌيان بطجي ٿو ۽ نرتو گيان جي

”نن نر من نر اچن نر سرف نر هوء،

ڪٿي ڪمير اس پاڪ ڪو ڪلپ نه پاوي ڪوء.“

(ڪمر صاحب)

سمرن جو مقصد

سمرن جو مقصد آهي پرڻءَ جو روشن ڪرڻ، اهو آڻيڻ صرف آتما يا سرف ذريعي ئي سگهيو ۽ نه ڪنهن ٻي اندرون ۽ عقل دواران. جيستائين سرف يا آتما شرير جي روم روم ۽ سنسارڪ بندارن ۾ ڦاٿل رهي ٿي تيستائين هري روشن ناممڪن آهي. لڳاتار باقاعدي سمرن اسانجي لوج يا سرف کي سنسار جي خيالن کان هٽائي نرو ۽ سرف کي جسم جي روم روم مان ڪڍي نيري ٿل ۾ سميتي نرو يعني جڙ کي چمتو کان الڳ ڪري نرو. اهڙي اوستا ۾ شرير بلڪل سن ٿي ويندو آهي يا چڱي ڪٿي نه ساڌڪ پنهنجي آتما کي ڏيه کان الڳ ڪري پنهنجو مؤلف پاڻ نرو آٿي. سندن مهاتمان انهيءَ کي جيئري مڙ ڪريو آهي جڏهن ايباسي پرڻا ريت انترمک ٿي پنهنجي اندر پرويش ڪريو ته هو روحاني نظارو ڏسڻ شروع ڪريو ۽ سندس هڪ قسم جي روحاني زندگي شروع ٿئي.

”پرڻ ڪي سمرن ان دن جا ڪي“

(گڙهي مڙ ۵، ۱۵-۲۶۲)

سمرن مالڪ جي محل ٿاين پنهنجي جي هڪ ڏاڪڻ آهي. جيڪي پرڻي سمرن جي لذت ۾ منحور ٿي وڃن ٿا سي پرمانا کي پاد ڪندي پرمانا جو روپ ٿي وڃن. انهيءَ ڪري سڀني سندن مهاتمان سمرن جي زبردست تڪيد ڪئي آهي.

کٽي نه صرف مالڪ جو. انهيءَ پرڪار آسانيءَ سان چٽ جي ايڪاگرتا پراپت ٿئي ٿي. سمرن هڪ قدر ٿي ۽ آسان ساڌن آهي جو هر هڪ ڪري سگهي ٿو. پنهنجي اندر جهاتي پائڻ لاءِ پراڻا پام، اشتهانگ يوگ وغيره پيا ساڌن به آهن جي اول نه ڪرڻ مشڪل آهن ۽ پيو نه بناوٽي (Artificial) آهن جنڪي گرهستي ۽ ڪمزور ماڻهو ڪري نه سگهندا.

سمرن ڇا آهي ۽ گهڙيءَ ريت ڪرڻ جيڳائي

سمرن چٽجي ٿو هر سراسر مالڪ جي نام جهڙو ڪي، انهيءَ لاءِ نه سمرن ڪندڙ مالڪ به رمجي وڃي. ڪنهن جاڳرت هستيءَ يا ڪامل فقير جي ٻڌايل نام يا نامن جو سمرن ڪرڻ نهايت فائديمند ٿيندو آهي ڇاڪاڻ ته انهيءَ به ”سڌيءَ“ (Thought Transference) جي ڪارڻ جلدي ڪاميابي حاصل ٿئي ٿي، مٿين روحاني منڊلن به ڪا به رڪاوٽ درپيش نٿي اچي ۽ آتمڪ آنتيءَ جو رستو کليدو وڃي ٿو.

ڪنهن به سرل نموني جو آسڻ لڳائي، پنهنجي خيال کي اکين جي پويان ٻنهي ڀرون جي وچ ۾ رکي سرت جي زبان سان پوري شوق ۽ پريم سان سمرن ڪيو. ائين سمرن ڪرڻ سان من جي چنچلنا دور ٿئي ٿي ۽ اوچي درجي جي ايڪاگرتا حاصل ٿئي ٿي. سمرن توهين هلندي چلندي هر حالت ۾ ڪري سگهو ٿا. انهيءَ لاءِ ڪاروبار ڇڏڻ جي ضرورت نه آهي. تن من ۽ وچن کي اسٽر رکي باقاعدي سمرن ڪرڻ کپي. سمرن ڪندي سرت ۽ نرت جي يڪسوٿي به ضروري آهي. اهڙي مڪمل طريقي سان هڪ گهڙيءَ جو ڪيل سمرن ٻين طريقن سان جڳن نائين ڪيل سمرن کان اڳي سر پشت آهي.

سمرن انٽروڪ ٿيڻ جو آسان طريقو آهي

سمرن ڇپ يوگ جو هڪ اهم ضروري ماڻن آهي . جيڪڏهن سمرن لوج يا سرف جي زبان سان ڪيو نه سمرن ڪندي ڪندي دل ۾ جنهن جو سمرن ڪيو انهيءَ جي دل سان سبند جڙي پوندو . اهڙي اوستا ۾ ساڌڪ جي اندران سناري سڀ خيال تاس ٿيو وڃن ۽ هودي ۾ پريتر جو زبان وسو وڃي بلڪ هرهين پريتر تي پريتر نظر اچيٿو .

”ڪير نون نون ڪرنا نون هون ،

مجه مڙهه رها نه هون .

ڇپ آيا پر ڪا مت گستا ،

ڇپ ڏيکڻ نه نون .

(سلوڪ ڪير جي ، ۱۰-۱۳۷۵)

جيئن انسان جي دل ۾ پريتر جي ياد ڪانسواءِ ٻيو خيال ئي نٿو اٿي سڀني سنار ۾ پورو پريتر آهي .

”ڪي ڪير پريتر ڇپ سڀني ،

ڇاڪي هودي اُڏو نه هون .

(گڙي ڪير جي ، ۱۱-۳۳۱)

اسين اندرون جي دواران باهر پٽڪي رهيا آهيون غور سان ڏسو نه انهيءَ پٽڪي جا ٽي مکيه ذريعا آهن . (۱) زبان سان ڳالهه بولڻ ، ذريعي . (۲) اکين سان ڏسي ۽ اشارن ذريعي ٻين جا سنسڪار ڪڍڻ ۽ ٻين کي ڏيڻ . (۳) ڪن سان ٻيڌڻ دواران . اهڙيءَ طرح اسانجي من ۾ دنيا جا سنسڪار واسو ڪن ٿا جن کان پٽ لاءِ زبان کي مالڪ جي سمرن ۾ لڳائڻو آهي . ائين ڪرڻ سان پريتر جي ياد جو سنسڪار ڇپ ۾ سانڍو ويندو ۽ جڏهن سمرن پريتر ٿيندو ته اڳيان سڀ سنسڪار مٽي ويندا ۽ جڏهن به ڪو خيال دل ۾ اُٿندو به

اهي سمرن جا ساڌن جڏهن سرت يا توج سان ڪيا وڃن
 ٿا ته ڪنهن حد تائين ڦلدايڪ ٿي سگهن ٿا. هڪ مهائما جو
 فرمان آهي :-

”ذڪر زبان ڪڪ“

ذڪر قلب سر سر ذڪر. روهي راحت جان .

مالها وغيره ۽ زبان سان سمرن عارضي آهي. سرت جي
 زبان سان آتما جي اسٽان تي توج رکي سمرن ڪرڻ، جنهنڪي
 ذڪر روهي وغيره چڻجي ٿو اوهي ۾ اوهي درجي جو سمرن
 آهي ۽ جنهنجو گيان ڪمائيءَ وارن مهائمان وٽان مليٿو.

ستنن ذڪر يا سمرن جي ٻين سڀني ساڌن کي چڏي
 انهيءَ بنيادي اصول کي اهميت ڏئي آهي يعني سرت يا
 توج جي زبان سان جب ڪرڻ. سرت شرير من ۽ اندرين
 سڀني کي سهارو ڏيڻ واري شڪتي آهي، انهيءَ ڪري
 سرت دواران سمرن شرير من ۽ اندرين کي اڻڪاڙ ڪريٿو.
 ٻين سمرن جي طريقن سان دل جي صفائي ٿئي ٿي، ڪم
 سواد به اچيٿو، دل جو حال پروڙي سگهجيٿو ۽ ٻيون رتڏيون
 سڌيون جاڳرت ٿين ٿيون پر پنهنجي اندر اڻڪاڙ نا حاصل
 ڪرڻ، اڳيان جو پڙدو هٽائي انهد جي جهنگار ٻڌڻ ممڪن
 نه آهي. انهن ساڌن ذريعي آتما مٿين روحاني منڊلن ۾
 پرويش ٿئي ڪري سگهي.

”پرپ ڪي سمرن انهد جهنگار“

سڪ پرپ سمرن ڪا آنت نه پار.

(گورڙي محل ۱۴، ۵ - ۲۶۳)

سمرن

سمرن ۾ ڪنهن ئي قسمن جا چپ اچي وڃن ٿا. ڪي هٿ جي آڱرين جي ستاري، ڪي زبان دواران، ڪي گلي سان، ڪي هردي سان ۽ ٻيوگي ٽاپي چڪر تي پراڻن جي هٿن ذريعي سمرن ڪن ٿا. سمرن ڪندي جي سرف سان رشي نه پوءِ اهو سمرن ڪج لاڀڏاڪ ٿيندو. جيڪڏهن هٿ سان مالٽا ڦيراي، زبان سمرن پئي ڪندي پر هن ٻاهر پيو ڏوڙ ٿورو يا سمرن گلي يا هردي ۾ پيو ٿئي ۽ هن جا خيال دنيا جي طرف ڇڏي ڪيل آهن ته اڌري قسم جي سمرن مان ٻورو ٿاندو ڪڏهن به نه ٿيندو.

”مالا تو ڪر منڇ ٿري جيب ٿري مک ماڻهن،
مرا تو ده دس ٿري به ٿو سمرن ٺاهين،
ڪها ڪري انگري ڪني من ڏاوي ڇوڙن اور،
جه ٿوري سائن ملي سو ٻيا ڪاٺ ڪٺور.“
(ڪبير صاحب)

سمرليءَ يا ٻين ٻاهرين سانڌن جي ستاري سمرن ڪرڻ ڪٿت درجي جو سمرن آهي. زبان جو، گلي جو ۽ هردي جو سمرن درجي ٻڌڙي آهي.

مسلمان ٿيو به ذڪر (سمرن) ڪنهن طريقن سان ڪندا آهن. (۱) انساني، جو زبان سان ڪيو آهي. (۲) قلبي، جو دل تي لڙج رکي ڪيو آهي. (۳) روهي، جو ٿيسري ٿل تي ڏهان اڻڪاڙ ڪري ڪيو آهي، جيئنڪي ڪلامائي معرفت يا جبروت به چيو آهي. (۴) سري، جو انٽرمڪ پند حاصل ڪرڻ لاءِ ڪيو آهي ۽ جيئنڪي ڪلامائي حشمت يا لاهوت به سڏبو آهي. (۵) مٿي، جو مٿي طريقي آهي ۽ انهيءَ کي ڪلامائي هاهوت چيو آهي. سري ۽ مٿي علم سيد يا پراوڊا آهي جنهنجو پند ستن کان مليو.

”ڪه ڪبير اِه رام ڪي اُنس.“

(گوند ڪبير جي ۱۰-۸۷۱)

جنهن پدارت جو انس آهي تنهنجو انسي به ضرور هوندو.
جڏهن هيءَ سرت جا ڪل مالڪ جي انس آهي پنهنجي
ڪل ڏانهن مڙي ٿي نه پوءِ هوءَ ڪل (مالڪ) جو ئي روپ
اختيار ڪري ٿي.

”نو جزوي حق ڪل آنس،

اندیشه ڪل ڪي ڪل باشي.“

سرت، من يا ٻڌي نه آهي. من ۽ ٻڌي نه سندس استعمال
لاءِ هٿيار آهن. عام فيلسوف ائين اچي دوکو کائيندا آهن.
سرت جو مالڪ سان ميلاپ آهي سچو گيان، جنهنڪي پراپت
ڪرڻ جي يتن کي ”پنهنجو ڪم“ سڏيو ويو آهي. سرت
جو پنهنجي اصليت سان جڙڻ آهي سچي پگڙي. انٽرمڪ
سادن جو مقصد آهي آتما کي شريءَ ۽ الجي ٻين ٻڌن کان
مڪت ڪرڻ. اهي سادن ٽن قسمن جا آهن. پهرين اهو جو
سرت جي زبان سان ڪجي ٿو جنهنڪي ”سرن“ ڪوٺيو
ويو آهي. ٻيو جو سرت جي اکين سان ٿئي ٿو جنهنڪي ڌيان
سڏجي ٿو ۽ ٽيون سرت جي ڪنن دواران ڪجي ٿو جنهنڪي
سرتي، (جنهنجي سنسڪرت ۾ معنيٰ آهي ٻڌو ويو) ”ڏن“
يا ڀڄن سڏيو ويو آهي.

(ٻر ماڻا جو انس) آهي .

” اهو رهي اسف روح و سر خدا است ،

ذڪر بي ڪام و بي زبان او راست . ”

اها اسانجي اندر اسانجي چيٽتا آهي جنهنجو انبو اسين
 اکين جي پويان ڪيون ٿا . انهيءَ جو ڪم آهي توج يا ڌيان
 (Attention) . ستن انهيءَ کي صرف ڪري ڪولبو آهي .
 صرف توج کي چئجي ٿو جنهن سان چيٽتا جو تعلق آهي .
 اها اسانجي اندر آهي ۽ ساري شير کي ستا بڻهي ٿي .
 اهو اسانجي قالب جي اندر اصلي جوهر آهي جنهنکي اسانکي
 سمجهڻو آهي ، ڄاڻڻو آهي ۽ جنهنکي سنساري ٻڌڻس کان
 آزاد ڪرڻو آهي . اها سکيا سڀني ڌرمن جي مهاتمان ڏني
 آهي . اُپنشد جي پڪار آهي ، ” ايني آپ ڪو ڄاڻو ” . حضرت
 عيسيٰ فرمائي ٿو ، ” Know Thyself ” (پنهنجي پاڻکي ڄاڻو) .
 پراچين يوناني مهاتمان به انهيءَ جا گيت ڳايا آهن . گورو نانڪ
 صاحب جن به فرمائين ٿا ته جيستائين اسين پاڻکي نه ڄاڻنداسن
 تيستائين مايا جو ڀرم نه متدو .

” جن نانڪ به آپا چيني ،

مٽي نه ڀرم ڪي ڪائي . ”

(ڏناري مهه ۹ ، ۱۸-۶۸۴)

سڀني ستن انهيءَ تي سار ٿي جو تجربو ڪيو ۽ انهيءَ کي
 پنهنجي اصلي پندار ڏانهن موڙڻ جي سکيا ڏني . جيستائين
 اسانجو ڌيان سنسار ۽ سنساري پندارن جي طرف رهي ٿو
 تيستائين دڪ سڪ ۽ ٻڌڻ قائم رهن ٿا ۽ جڏهن صرف جو
 رخ پنهنجي اصلي ذات يعني مالڪ جي طرف موڙجي ٿو ته
 پوءِ هوءَ دڪ سڪ جي دائري کان مٿي وهي ٿي ۽ ان ۾ اهي
 اصلي ڪم ٻرگهت ٿين ٿا جي ٻاهران ئي منجهس گهٽ روپ
 ۾ موجود آهي .

نوجن جا پوڄاري آهن ۽ الهيءَ کان وڌيڪ ڪمائيءَ وارن
يوگيشورن جا ارهم جي سورج بابت اشارا ڪايتري منتر ۾
ملن ٿا. حضرت عيسيٰ، سينت جان، ۽ مٿي پيٽر آدڪ جا
اُپديش انجيل ۾ درج آهن. پارسي منٽ جي اسٽاپڪ زردشت
جي املهم روحاني تجربن جو ذڪر ”زيند“ وغيره گرنتن ۾
ڪيل آهي. انهيءَ پرڪار پورب ۽ پشچم جي فيلسوفن جي
تجربن جو انچوڙ سندن پستڪن ۾ مليٿو. انهن سڀني گرنتن ۾
دارمڪ مهان هستين جا روحاني اشارا قلمبند ٿيل آهن. اڄ
ويهين صديءَ ۾ روحاني ترقي حاصل ڪرڻ لاءِ اسان وٽ
گوڻيئي نسخا موجود آهن. پر اول نه اهي پستڪ علم فهم زبان
۾ لکيل ڪونهن ۽ ٻيو صرف انهن ودوانن جا ترجمو موجود
آهن جي هنن عقل ۽ ٻڌيءَ جي سهاري ڪيا. ڌرمي پستڪن
۾ انترمڪ روحاني چڙهائيءَ جا اشارا ڏنل آهن جنڪي صرف
ڪو عالم يا عمل ٿي. (ودوان ايباسي) سمجهي سگهندو نه
اهي راز گهٽ ئي رهن ٿا. اهڙن رازن کي نه صرف ڪو
ڪمائيءَ وارو مڙائڻا ٿي ڪولي سمجهائي سگهيٿو.

گرنتن پوئين کي جڏهن غور سان پڙهيو ته معلوم ٿيندو ته
انهن ۾ ٻن قسمن جا ساڌن لکيل آهن. پهريان ٻاهر مڪي ساڌن
جي پرمات جي جڳياسين لاءِ الف ب (شروعاتي ساڌن)
جو ڪم ڏين ٿا. ٻيا انترمڪي، جن جو سڌو تعلق اسانجي
آلمڪ انٽيءَ سان آهي. پهرين ۾ شريعتن جا رواج ۽ رسمون،
نماز، پوڄا، قرآن شريف ۽ ٻين مذهبي ڪتابن جو پاٽ، حج،
تيرت ياترا، روزا، ذڪرات ۽ دسوت، صوفي مجلس ۽
ستسنگ، سماع، ڪيرتن ۽ ٻيا ڪرم ڪاٺڻ جا ساڌن اچي وڃن
ٿا. ٻين ۾ اهي انترمڪ ساڌن شامل آهن جنجو سببند اسانجي
انهيءَ پرمر ٿيڻ سان آهي. جنهنڪي ويدالتي آتما يا جيو آتما
سڏين ٿا ۽ جنهنڪي صوفي فقير روح چون ٿا جو امر ربي

سرت شبد يوگ جا ٿي ساڌن

هن سنسار ۾ ڪيئن رهي ۽ مٽي، پوکي ۽ ٻڌ، ساڌو ۽
 نيرليڪر، ٺهي ۽ رسول آيا ۽ جنجي جيتري روحاني ترقي
 ۽ رسائي هئي اوتري سکيا پنهجي شين کي ڏيئي ويا،
 انهي کي دنيا جي مختلف مٿانن جا پريها ڪندڙ مڃيو
 وڃيڻ ۽ انهن جا اُپديش سندن ڌرم ۽ پستڪن ۾ درج ٿيل آهن.
 جيستائين انهن مهاتمان جا شيوڪ سندن سکيا انوسار انترمک
 ڪمائي ڪندا رهيا تيستائين کين روحاني فيض ملندو رهيو
 ۽ ڏهري ڏهري جهڻ هو ٻاهر مڪي ٺهندا ويا تيئن اصلي
 آلمڪ گيان کان محروم ٺهندا ويا ۽ صرف لڻان جي چڪر ۾
 ڦاسي پيا. رئين مئين کي سماڌيءَ دواران جيڪو گيان حاصل
 ٿيو اهو وڌيڪ، اڀرندڙ ۽ شاسترن ۾ درج آهي. مهاتما ٻڌ جي
 لروان ٻڌ سڀڌي ”پرڪاش ۾ شبد“ جو تجربو ٻوڏي ڪتابن
 ۾ لکيل آهي. حضرت مرسيل ڪمائي ڪري خدا جو نور
 پنهجي اندر ڪوه طور (جبل) ٿي ڏٺو. حضرت محمد صاحب
 حرا غار ۾ سٺ سال ايڪانسف ۾ ويٺي ٻچن ڪيو ۽ پنهجي
 اندر نوراني چمڪار ۽ ٻانگ الاهي يا ڪلمو ٻڌو ۽ جنهن جو
 ذڪر اسلامي ڪتابن ۾ ٿيل آهي. حضرت عيسيٰ اجاڙن ۽
 ٻهاڙن ۾ گوشه نشيني اختيار ڪئي ۽ انترمک ساڌنا ڪانهو ٿي
 لورڪن کي ”شبد“ (Word) جو سندن ڏٺو. اهڙيءَ طرح
 حضرت زردشت جي ”سروش“ جي سکيا سندس انترمک
 روحاني اڀياس جو نتيجو هئي.

ڪن ٻئي ڪنهن جا پرچار ۾ مل چڪر جي، وشر ۽ اگني
 دهرتا جا آهاڪ لاهي چڪر جي، ڪيلاش نواسي پگوان شو
 جا پرچار ۾ هڙدي چڪر جي ۽ شڪتيءَ جا آهاڪ ڪند
 چڪر جي آڙاڏا ڪر ٿا. لوڪ. ۾ تسري ٿل جي چوڻ

مان ٻار ٿيڻ لاءِ شبد جي ڪمائي اهم ضروري آهي ڇاڪاڻ
 تہ انهيءَ ڪمائيءَ جي ذريعي انسان دنيا ۾ رهندي سنساري
 بدن جي ميل کان بي داغ ۽ بي اثر رهيتو. جهڙي طرح
 ڪنول جو گل پاڻيءَ ۾ پيدا ٿيڻو، پاڻيءَ ۾ ئي رهي ٿو پر
 سندن پاڻيءَ کان مٿي ۽ نيارو رهيتو يا جيئن مرغايي پاڻيءَ
 جي اثر کان نيارو ٿي رهي ۽ جڏهن اڏامي ٿي تہ خشڪ
 ڀرن سان. ڪبير صاحب، ٻين ڪيترن سنتن ۽ سڪن جي ذهن
 ڏورن انهيءَ سرت شبد يوگ جو پرچار ڪيو.

”نانڪ نام نرنجن جائيءَ،

ڪيني پگت پريمر لو لائي .
 ثاني انگڊ انگ سنگ پيو سائر،

تن شبد سرت ڪيني ور ڪائي .“
 (سوئيٽي مهل، ۴-۱۴۰۶)

اهو مالڪ سان ملڻ جو مڪمل طريقو آهي. گورو نانڪ
 صاحب جن فرمائين ٿا تہ اسانجو پريتر سنسار ساگر جي ٻرئين
 ڪناري تي آهي ۽ اسين هن ڪناري تي ويٺا آهيون. گورو
 اسانجي سرت کي شبد سان جوڙي اسانکي انهيءَ ساگر مان
 پار ڪري ٿو ڇڏي.

”پار ساجن اپار پريتر،

گر شبد سرت لنگهاوڻي.“

(لڪاري مهل ۱، ۱۱-۱۱۱۳)

اهو پورو سادن نہ صرف ڪل مالڪ تائين پهچائي ٿو بلڪ
 اهو قدرتي، نهايت آسان ۽ جلدي ڏيڻ وارو بہ آهي. انهيءَ
 جي ڪمائيءَ ۾ پراڻا نام وغيره جي سادن جون مشڪلاتون
 درپيش نٿيون اچن. دراصل، اهڙن سادن جي ضرورت ئي
 ڪانہ ٿي پوي ۽ نڪو ڪم ڪار، قوم مذهب يا گهر ٻار ڇڏڻو
 ٿو پوي. ساري دنيا لاءِ هڪڙو ئي قدرتي طريقو آهي.

مالڪ سان ميلاپ جو مڪمل طريقو ۽

الجا ساڌن

آلما پرمالما جي انس آهي.

”ڪڇ ڪبير راه رام ڪي انس.“

(گولڊ ڪبير جي ۱۰-۸۷۱)

روح امر رلي آهي ۽ شرير اندر انهيءَ املهه جوهر جي
 ڪارڻ ٿي جسم ٽامر آهي ۽ من ۽ اندرون پنهنجو ڪاريه ڪن
 ٿيون. ستن انهيءَ جوهر کي پنهنجي اصلي خيالي سان ملائي
 جو اُپديش ڪيو آهي. جڏهن ساڌڪ جو ڌيان انهيءَ اندروني
 آلمڪ مارڪ پر ايڪاگر ٿيندو ته ڏيري ڏيري سندس حالت
 بدلتا لڳي ۽ ستم جي جهلڪ ملڻ سان سڀ جڙ پڌارت
 نچ لڙا ڇڻ ٿا. انهيءَ سڄي ۽ ٻولي جوهر جي بيلڪ شرير
 روپي مثل پر اکين جي پريان آهي جتان انهيءَ جوهر جون
 چيتن لهرون پکڙجي شرير کي چيٽتا ۽ ستا بخشين ٿيون.
 انهيءَ سرف (آلما) جو ذاتي خزانو آهي آدي شبد جو
 ”سرف شبد“، ”سار شبد“ ۽ ”اتند شبد“ جو آڌار آهي.
 سرف اتند شبد کي پڪڙي سهسڊل ڪنول، جو جوڳين
 جو آخرين مٿام آدي، کي پار ڪري ٽرلڪيءَ کان مٿي
 سار شبد پر ملي آخر آدي شبد پر سمائڻي وجهي. ٽرلڪيءَ
 تائين سڀ منڊل ٻرڻ ۽ ناس ٿي وڃن ٿا ۽ مها ٻرڻ پر
 سرف لوڪ کان هيٺ سڀ مٿام ٻڏي پون ٿا. جيڪا سرف
 يا آلما اتند شبد کي پڪڙي سار شبد ۽ سرف شبد سان جڙي
 آدي شبد پر جڏب ٿي وجهي سا آخري مٿام پر پهتي
 ڪل مالڪ سان ملي وجهي. انهيءَ ڪري سرف شبد ٻوڪ جي
 ڪمائيءَ جو طريقو ٿي هڪ پورو ساڌن آهي جو آلما کي
 ڌر ڌار پهچائي ٿو. ڪرو وٽانڪ صاحب جن فرمائين ٿا ته پڙساگر

وڌو آهي. شائق جڳياسو وڌيڪ تفصيل لاءِ انهن ٻاهن کي پڙهن. هر هڪ انسان جي اندر اهو قدرتي سوال آهي ته (۱) پرمات ۾ ڪهڙين ڳالهين جي ضرورت آهي. (۲) مالڪ سان ملڻ جو ضروري طريقو ڪهڙو آهي ۽ ان جا ڪهڙا ڪهڙا سڏن آهن. (۳) انهيءَ مارگ تي هلڻ لاءِ ڪهڙين چيزن جي درڪار آهي. (۴) ڪهڙا ڪم ڌار ڌار ڪرڻ سان اسين پرمات جي ڪمائيءَ ۾ ڪامياب ٿي سگهون ٿا. سڀني ڌارمڪ اپديشن، مذهبي شريعتن ۽ سکيائن ۾ انهن سوالن کي حل ڪرڻ جي ڪوشش ڪيل آهي.

پرمات ۾ ٽن ڳالهين جي ضرورت آهي

ستن جي سکيا جا ٽي بنيادي اصول آهن. (۱) ستگورو (۲) ستسنگ (۳) ست شبد. گورو هجي، پر پورو جنهنجي اندر ستيه جو پرڪاش پرگهت هجي ۽ جو مالڪ سان چڙيل هجي ۽ جنهنجي صحبت دواران ”سچ جو سنگ“ يعني ”ستسنگ“ حاصل ٿئي، سندس روحانيت جو رنگ اسان تي چڙهي ۽ سچي نام يعني ستنام جي پراپتي ٿئي. جيستائين ستگورو نه ملندو ئيستائين انسان اڳيان جي انڌيري مان ڪيئن نڪري سگهندو؟ جيستائين اهڙي ڪامل مرشد جي صحبت نه ملندي ئيستائين روحانيت جو نت نه ملندو ۽ نڪر آتمڪ ڳيان جاڳرڻ ٿي سگهندو. جيستائين ٻاهرين ٽون دوارن کان هٽي اسانجو اندروني تعلق ”سچي نام“ يعني ”ناميءَ“ سان نه ٿيندو ئيستائين آتمڪ ڪلياڻ ناممڪن آهي.

جي ضرورت هئي انهيءَ ڪري بلڪل ٿورا ماڻهو انهيءَ ۾
لڳندا هئا.

انهيءَ روحانيت کي ”شبد يوگ“ يا ”سرف شبد
يوگ“ به سڏجي ٿو جنهنجو وستار سان ورتن ڪرڻ سڌانت
جي پهرئين پاڻي ۾ ڪيو ويو آهي. انهيءَ بابت پالنجلي
وشيءَ جي يوگ سوترن، ڪورڪ تات جي پاڻيءَ، ٻوڏي يوگ
آچار به مت جي ڪرشن، اپنشدن جي ديوپان پست ۽ بجزويد
جي مئٽرن ۾ ذڪر ٿيل آهي. پرتاني فيلسوفن به انهيءَ بابت
اشارا ڏنا آهن. ياروسن جي مهاڻا زردشت ”زېنداوستا“
گرنٽ ۾ انهيءَ شبد يوگ جو ذڪر ڪيو آهي. مسلمان صوفي
فقيرن انهيءَ کي ”صوف سمردي“ ”شغل نصيره“
”سلطان ال ذڪار“ ڪري بيان ڪيو آهي. چشتي، قلندري
۽ نقشبتي به انهيءَ ۾ وشراس وڪن لاءِ ڪيتر صاحب،
گورو نانڪ صاحب، دادو صاحب ۽ پلٽو صاحب وغيره ستن
ٽي صرف انهيءَ سرف شبد يوگ جو اپدېش ڪيو آهي.
عيسائين جي سبٽ جان بائيبل جي شروعاتي وچن ۾ انهيءَ
جو صاف ذڪر ڪيو آهي. انٽري گبان جي هٿ ڪري
انهيءَ ساڌن جو گهڻو ڪري سيني ڌرم ۾ پوءِ ٿورو ٻا گهڻو
رواج هو جو ڌيري ڌيري ڪم ٿي ويو ۽ دنيا جا لوڪ
ٻاهر مڪي خيالن، ٻوڇا پات ۽ ڪرم ڌرم ۾ لڳي ويا. ”نانگ وڊر
نڪري ليڪو پيو ڪٽجي“ وارو ليڪو وڃي پيو آهي ۽ اڄ
عام ماڻهو مالڪ جي هستيءَ، هن سان ملڻ جي چڱيءَ ۽
اندروني روحاني منزلن کان بلڪل بېخبر آهن.

روحاني راه ۾ هلڻ لاءِ سڀ کان اول مالڪ کي ڄاڻڻ
جي ضرورت آهي جنهن بابت ڪرمت سڌانت پاڻي پهرئين
۾ ”سرامي“ ”هري راه“ ”آدي ٽرنجن“ ”اڪڪار“
”رام راه“ ”ٽرنجن“ ۽ ”ڪال“ جي بابت ۾ ذڪر ڪيو

گرمي آهي پر اها روشني ڪهڙي آهي، اوندهه ۾ اڃالو
ڪيئن ٿي ڪري ۽ انهيءَ جو سِيڪ ڪيئن سرديءَ کي دور
ٿو ڪري انهن ڳالهين کان هو بلڪل غير واقف رهندو. پر
جي توهين باهه کي ڏسو ۽ انجي ڀرسان وهڻ شروع ڪيو ته
بنا پڙهڻ نه توهان کي باهه جي بابت پوري ڄاڻ حاصل ٿيندي.
ها، جيڪڏهن علم سان گڏ غافل به ٿجي ته پوءِ علم عامل جي
گلي ۾ پشپ مالها وانگر زيب ڏيندو. انهيءَ ڪري سنتن ۽
مهاتمان ڪمائي ۽ اڀياس ٿي زور ڏنو آهي. ڪنهن به ساز
سڪڻ لاءِ ان بابت ڪتاب پڙهڻ جي ضرورت ڪانهي صرف
جو انهيءَ هنر کي سڪڻ چاهي سو انهيءَ کي هٿ ۾ کڻي ۽
استاد کان سکيا وٺي، انهيءَ لاءِ روزمره وقت ڪڍي اڀياس
ڪري. ائين ڪرڻ سان هو انهيءَ ساز جي وڃائڻ ۾ ماهر
ٿي پوندو.

اهڙي طرح جڏهن شيوڪ ڀرمارت جا ساڌن گوروءَ کان
سکي انهن جو اڀياس ڪندو ۽ جيڪي خاص نقطا گوروءَ جي
ستسنگ ۾ ٻڌي انهن کي چڱيءَ طرح گرهڻ ڪندو رهندو ته
پوءِ جيئن جيئن هو اڀياس ۾ اٽئي ڪندو تيئن تيئن هو روحانيت
جو عالم به ٿيندو ويندو.

روحانيت روح جي علمي ۽ عملي تعليم جو نالو آهي جا
ٻڌائي ٿي ته آتما ڇا آهي ۽ آتما جو ڀرمانا سان ميلاپ ڪيئن
ٿي سگهيتو. انهيءَ کي ”يوگ“ به ڪوٺجي ٿو. يوگ اڪثر
آهي ”يُج“ مان جنهنجي معنيٰ آهي ”ڄڻ.“ يعني آتما
جو ڀرمانا سان ڄڻ يا وصال ڪرڻ. اها روحانيت اڻڻاڪ
سنت مت نهايت پراچين آهي ۽ ويدڪ ڪال جي رشين ۽
مهاتمان به انهيءَ جو پرچار ڪيو پر گهٽ روپ ۾. انهيءَ
وقت يوگ اڀياس پراڻاڀام سان شروع ڪيو ويندو هو جو نهايت
مشڪل ۽ خطرناڪ ساڌن هو. انهيءَ ساڌن لاءِ سخت سنج

دواران پورو ڪيو وڃي ٿو. هر هڪ پرمارئيءَ کي ستسنگ
 ٻڌڻ جي خاص ٽاڪيد ڪئي وڃي ٿي. ايتري قدر جو ستسنگ
 کي ٻين روپي ڪيتي جي واڙ ڪولي وٺي آهي. ستسنگ
 ۾ هر قسم جي ڌارمڪ ويچار ڌارا جو پير پيار سان ورڻ
 ڪيو وڃي ٿو انهيءَ سبب جڳواسو گرنت پوئين پڙهڻ بنا
 روحانيت جي مضمون جو چڱو خاصو ڄاڻو بڻجي پوي. پر انهيءَ
 لئطي کي چڱيءَ طرح ذهن نشين ڪرڻا ڪهي نه ڄاڻا يا Theory
 جي بنسبت ذاتي تجربو Practical Self experience بهتر ۽
 وڌيڪ لاڳاپيڪ آهي ڇاڪاڻ ته پرمارڪ اڀرا وڌيا آهي ڇا
 ڪروءَ جي ڏيکيا ۽ عمل بنا پراني نٿي سگهجي. ڌرم پستڪن
 جي پڙهڻ سان روحاني راهه جو پتو پئجي سگهندو. پر انهيءَ
 مان پورو نائڻو ٽڻڻ ٿيندو ڇڏهن اڀاس دواران پنهنجو
 اندروني الهو حاصل ڪبو.

”بھ ڪرني ڪا پيدھ ٺاھي ٻڌي اُچار،

ٻڌي چڙ ڪرني ڪرو ٿو پاڻو ڪڇ سار.“

(سار ٻين چند بند ۲۰۷)

روحانيت اڀرا وڌيا ۽ عمل جو مضمون آهي. ٻين ستار،
 نسري وغيره جي بابت ڪتاب موجود آهن پر انهن جي
 سڪڻ لاءِ هر شيار استاد جي ضرورت آهي. ڪوبه انسان
 صرف انهن ڪتابن کي پڙهي ساڙڻ وڃان ٿا ۽ ماهر نٿو ٿي
 سگهي. انهيءَ پرڪار روحانيت نه بنا اڀاس ۽ نه مرشد جي
 حاصل نٿي ڪري سگهجي. ڌرم پستڪن يا گرنتن کي پڙهڻ
 سان دماغي طور ڪم نه ڪم ڄاڻ ضرور حاصل ٿيندي پر
 پرمارڪ جي آليو پراپت ڪرڻ جي لاءِ کان محروم رهيو.
 جنهن اڳتيءَ کي ڪڏهن ڏٺو ٿي ڪونهي. سو انهيءَ بابت
 پڙهي اڃا ڄاڻ حاصل ڪري سگهي ٿو ته اڳتيءَ ۾ روشني ۽

پرمارت

دشي مني ، سنت مهالما دنيا ۾ وقت بوقت ايندا رهيا
۽ پنهنجو پنهنجو اُپديش لوڪن کي ڏيندا رهيا . هو مالڪ
جي پريم جي رنگ ۾ رنگيل ۽ آند ۾ مخمور هئا ۽ پرمستيه
جا راز ٻڌائي ويا . جيڪي پريمي اهڙن مهالمن جي صحبت
۾ آيا سي به انهيءَ اپار آند جو رس ماڻي ويا . پر انهيءَ آند
جي راز کان ڪير واقف ٿي سگهيو؟ انسان بنسريءَ جي مڙ
ڏن کي ٻڌي انهيءَ جي مستيءَ ۾ جهومِي سگهيو پر بنسريءَ
جو وڃائيدڙ نٿو ٿي پوي . اصلي خوشي ۽ لذت نه صرف
بنسريءَ جي وڃائڻ سان ئي پراپت ٿي سگهي ٿي . ڪامل پرن
جا ويچار ڌرم پستڪن ۾ درج ٿيل ضرور آهن پر انهن کي
صرف پڙهڻ سان پرمارت جو سواد نه ملي سگهندو . انهيءَ
لاءِ ڪمائي ۽ ذاتي تجربي ڪرڻ جي اهم ضرورت آهي .
روحانيت لکڻ ۽ پڙهڻ جو مضمون نه آهي . هيءُ اڀياس ۽
اڻڻ جي چيز آهي . علم جو عمل کانسواءِ ڪو مهتر ڪونهي .
انهيءَ کان ظاهري علم جي نه هوندي به عمل يا ڪمائي
ڪرڻ بهتر آهي ڇاڪاڻ ته عمل ڪرڻ سان آتما جي گهٽ
شڪتي پرگهت ٿئي ٿي . جو انسان صرف پرمارت جي واقفيت
حاصل ڪري ٿو ، پر ان تي عمل نٿو ڪري انهيءَ ۾ روحانيت
جو جدو جاڳڻ نٿو ٿئي . انهيءَ ڪري ستن اڀياس ۽ عمل
ٿي زور ڏنو آهي پر هنن علم يا Theory جي سمجهڻ کي به
ڪافي اهميت ڏني آهي ۽ انهيءَ ضرورت کي ستسنگ

يعني Now or Never جيڪي هينئر لٿا ڪن ۽ اڄ جو ڪم
 بيان ٿي لٿا وڃن سي ڪڏهن به ڪامياب نه ٿيندا. وقت
 جو قدر ڪيو ڇاڪاڻ ته وقت ۽ درياھ جي لهر ڪنهن به
 انتظار لٿا ڪن.

“Time and tide wait for no man.”

آخري ويهتي آهي ته ٻيو ڀاڱو هن بستڪي کي اُدار دل
 سان پڙهڻ ۽ ڳور ڀالڻ جي سکيا اڻسار ٻڌندي اصلِي ڳهر
 پهچڻ جي ڪوشش ڪن ۽ هن اڻمول آسائي زندگيءَ کي
 ڄا چوراسي لک جواين به اشرف آهي، سڻار ڪن.

داسن داس
 ساون سنگھ

هن ٻستڪ ۾ خاص طرح ۾ ڳالهائون موجود آهن. هڪ نه سڄي روحانيت جو ترتيب وار خزانو جهڙي ٻه-مارت جي راز جي ڪڇي ۾ چٽي سگهجي ٿي. اهو اهي اصول جن جي ڄاڻ اونهي جڳياسن لاءِ بالڪل ضروري آهي.

هي گرنت اڄ ڪلھ جي عام فھر ٻڌجائي زبان ۾ لکيو ويو آهي جنهن ۾ ڪئين ٻولين جا مروج لفظ ڪم آندا ويا آهن. انهيءَ لاءِ نه هر هڪ انکي سمجهي سگهي. ٻستڪ جي آخر ۾ گور ٻاڻيءَ جي ڏکين لفظن جي معنيٰ به ڏني ويئي آهي انهيءَ لاءِ نه پاڻڪي ٻاڻي سمجهڻ ۾ سولائي آئي. پراچين دشين مدين جو مقصد هو.

“Awake, arise and stop not, until the goal is reached.”

يعني جاڳو، اٿو ۽ روحانيت جي مارگ تي وڪ وڌايو ۽ جيستائين منزل مقصود تي نه پهچو تيستائين آرام نه ڪرايو. سنت مڪت هڪ نقد سودو آهي اوتڙ نه آهي. جيڪڏهن ساڌڪ جيئري ٿي اڀياس ڪري پنهنجي اندر مالڪ جو ديدار نٿو ڪري ته موت کانپوءِ مڪتيءَ جو ڪهڙو ڀروسو؟

”مؤئي هؤئي جڏهن مڪت ڏيڳي،

مڪت نه ڄاڻي ڪوٺلا.“

(ملار نامديو ۱۷-۱۲۹۲)

سڄي زندگي ۽ ڀرمانا سان ميلاب صرف هن حياتيءَ ۾ ئي ٿي سگهي ٿو. انهيءَ ڪري سنت مهاتما فرمائين ٿا، ”اچو، اڀياس ڪري، مالڪ جو پنهنجي اندر درشن ڪرايو. زباني جمع خرچ ۾ وقت نه وڃايو ۽ همت ڪري هن جنم ۾ ئي پنهنجا اندروني نيت ڪولي ڀريوءَ کي ڏسو.“

سنتن جو اصول آهي، ”هينئر ڪرايو ڀوءِ جو ڪهڙو ڀروسو.“

وڪار ۽ چڱائي ڇا آهي ۽ اهي ڪيئن دور ئي سگهن ٿا .
 شراب ، ماس ، ننڊ ، اڙي صحبت ، هٿ ، ڪٽي ۽ ڪرڻي
 رس ڪس ، آشا منشا ، سچ ، بيڪ ، ذات بساڻ ، ۽ سواڪ
 جي وڃين اي روشني وڌي ويئي آهي .

سٺ سٺ ٻر اوتارن ۽ دڙنائن جي رطبي کي گور ٻاڻي ۽
 جي سهايتا سان ٽرنت ڪيو ويو آهي . ويدن شاسترن ۽ سمرٽين
 کي گورو صاحبن ۽ ٻين ڪامل مهاتمان ڪهڙي درستي ۽
 سان ڏٺو آهي ، اهو به سندن ٻاڻي ۽ جي حوالن دواران ٻڌايو
 ويو آهي .

ستي ، سرورمو ، سچن ، مسلمان ، گور ٻاڻي ڪنهنڪي ئي
 چوي . مورتي ٻوڇا ۽ چوڻش جي اصليت کي کولي ظاهر
 ڪيو ويو آهي . سڀا ٿيڻ ، پاٽ ، ٽرڪن جا ڊڪ ، روزي
 ڪمانڊ جي ضرورت ۽ جهڳٽي ئي ويچار پيش ڪيا ويا آهن .
 آخر ۾ سوال جو جواب ۽ خاص خاص وڃين ئي گورو صاحبن
 جون هدايتون . لکيون ويون آهن .

گورمت سڌانت جي ٻئي حصي

۾ ڇا آهي .

ٻئي حصي ۾ ٻرمارڪ جي ساڌن جي خاص خاص ٻالهن جو بيان ڪيو ويو آهي . ڪٽڙي شيدا سڀ کان اتر آهي ، لشڪار پاوڻا ، ڏرڪرم ، سمون ، ڏيان ، ڏن ، آسٽ ، امرت ويلي جي اهميت انهن سڀني جي وٺاڪيا ڪئي وئي آهي . انهن ساڌن جو ۾ ڏڪر ڪيو ويو آهي جنهن دوران ٻچن سمون ۾ لڙي حاصل ٿي ٿي . ويراڳس ، جپ ، لپ ، ڀوجا ، پڙ ۽ ڀاڱ ، ڇا آهن ۽ ڪيئن آهن لهندا ، سسار جي اشورنا هاس چتاواي ، انهن ڳڻن کي گرھڻ ڪرڻ جن جي گرھڻ ڪرڻ سان آتما مالڪ جي درگاه ۾ مان ٻائيٽي ، فرهاد ۽ عاجزيءَ جي ٻرمارڪ جي ڪمائيءَ ۾ سهائتا ، انهن سڀني جي ٻاري ۾ گورو ٻائيءَ جا رابا ڏنا ويا آهن . اڌڪاري ، شش ، گورمڪ ، سهانگ ، جيون مڪس ، ساڌ سسٽ ، گياي ، جيون مرنڪ ، آپس جا درجا - انهن ئي گورو ٻائيءَ ۽ ٻين سهائتا جا وڇار ڏنا ويا آهن .

الندرواي روحاني نظارن ، جومف ، وغيره جي باطني منزلن جهڙوڪ رُتل ، امرتس ۽ سهج وغيره جندو الهو آتما ڪراٽي ، انهن سڀني کي ڪنهن حد تائين بيان ڪيو ويو آهي . جندو آتما ڇا آهي ، شرير آتما جو ڪهڙو آهي ، سڌو هر مندر ۽ مسجد جنهن اندر ٻرماتما جو درشن ٿئي ٿو ڪهڙو آهي ۽ شرير اندر داخل ٿيڻ سان جن وستن جي پراپتي ٿئي ٿي تن جو ورلن ڪيو ويو آهي .

روحاني راه ۾ رڪاوٽون ڪهڙيون آهن ، من ، ميمڪ ، ڏهاڳ ۽ من مڪ ڪرم ڇا آهن . مايا ، ڀرم ، هومئن ، بديج

سڏجي، موجوده ڪوروءَ جي ضرورت ۽ اڳين ڳرون جو ڪارڻ، ڪورو هميشه ايندا رهيا آهن ۽ اڳتي به ايندا، انهيءَ جي نوازيخي ثابتي. ڪوروءَ جو ڪم، ڌارو ڪرڻ ۽ واپڪ ڳياني نٿا ڪري سگهن، ڪورو پڻ جو حق ڪل مالڪ کان هليو، ڪورو ڇيرون کي مڪتي ڏيڻ لاءِ اچيٿر، ڪوروءَ جو دنيا ۾ مقصد، ڪوروءَ جو ڪم، ڪوروءَ جو فرض، ڪورو پر ماڻها جو خاص ظهور آهي، ڪوروءَ جون ڪهڙيون وشيشتائون آهن، ڪورو ملي ڪهڙي طرح ٿو ۽ ڪوروءَ جي ميلاپ مان فائدا انهن سڀني وشين کي کولي سمجهار وارو آهي.

ڪورو، ڪورو ڏيو ۽ سٽڪوروءَ جو الڳ الڳ ورڻ ڪيو ويو آهي. آڻا جي مڪتي صرف پوري ڪوروءَ ذريعي ئي ٿي سگهي ٿي. پوري ڪوروءَ جي پڇاڻ، ڪورو، ڪورو ڏيو ۽ سٽڪوروءَ جي مالڪ سان ايڪتا، ڪوروءَ جي شرطن ۽ ڪوروءَ جي بخشش، ڪوروءَ جو مستڪ ئي هٿ رکڻ، ڪوروءَ جو حڪم، ڪوروءَ جي سنڀال انهن نقطن تي ڪورو پاڻيءَ جا حوالا ڏنا ويا آهن ۽ گڏوگڏ بناوٽي ڳرون جا پڻ پڌرا ڪيا ويا آهن انهيءَ لاءِ نه پلي پلي ڀڳي به ڇڏياسو ڏوڪو نه کائي.

ڇا آهي، نام پر ڏن ۽ پرڪاش آهي، اصلي نام گهٽ آهي،
نام مالڪ سان ملائڻ جي ڏور آهي، اهو نام، ڪٿي آهي
۽ ڪيئن پرايڻ ٿئي ٿو، چڻي جڳن پر صرف نام دواران اڌار
ٿئي ٿو، نام جو ساڌن سولو آهي، نام جي ٻڌڻ ۽ مڃڻ جا
انهي ڪم ٿل وغيره انهن سڀني وشين کي ڪرڻي سمجهايو
وار آهي.

هري نام، رام نام، هرورام، ڪرو نام ۽ ڪرومڪ انهن
سڀني لفظن جي به چڻيءَ طرح وڻاڪيا ڪئي ويئي آهي.
امرف ڇا آهي، ڪٿي آهي، ڪڏهنڪي مليو ۽ انهي نالن
جو نه ورتن ڪيو ويو آهي. پاڻي ۽ ڪو پاڻيءَ جي ٻاري پر
ڪورو ڪولمڪ صاحب پر ڏال سڀ ويچار نه هن ڪتاب پر درج
ڪيا ويا آهن ۽ سمجهايو ويو آهي نه اها پاڻي وڌن شاسترن
ٻاڪ ٺهڻي لوڪن کي بڻائڻ واري طاقت آهي ۽ ساري
جڳهه جو ڪورو آهي. اهو نام انادي آهي ۽ جڳن کان هلندو
آيو آهي، انهيءَ کي ڪرومڪ، پاڻي، انهيءَ پاڻي، اهو پاڻي ۽ گهٽ
پاڻي ڪولمڪ ويو آهي ۽ انهيءَ پاڻيءَ جا انهيءَ لاپ آهن.

ڪرومڪ ۽ ڊيڪشا جا آهي ۽ انهيءَ کي حاصل ڪرڻ
جي ضرورت ٿي روشني وڌي ويئي آهي. ڪو پاڻي مطابق
اکثر ۽ گهڻا جا آهي. چرن ڪم ۽ چرن ڏور کي وسار سان
سمجهائيندي لکيو ويو آهي نه اهي چرن ڪهڙا آهن جن پر
اسان کي سمجهڻو آهي ۽ جن کي دل پر ڌارن ڪري من
بسند ٿل بائجن ٿا ۽ اها چرن ڏور ڪهڙي آهي جهڙو
ڪو پاڻي اشارو ڏئي ٿي. سرف شيد ڇا آهي ۽ انهيءَ کي
ڪيئن حاصل ڪجي، انهيءَ جو مختصر ورتن ڪيو ويو آهي.
مالڪ ۽ نام يا شيد وغيره ۽ سرف شيد سوک جو پيد
ڪورو کان مليو. ڪورو ڇا آهي، ڪيو آهي، ڪورو ڇا
درجا، ڪورو ڪهڙو آهي يا ڪهڙو، وقت جو ڪورو ڪڏهنڪي ٿو

”سماد“ ڪري ورنن ڪيو ويو آهي. سنتن ۽ مهاتمانن هڪي سوامي، هرواءَ، نرنجن، مهاتال وغيره سڏيو آهي. جڏهن هن پنهنجو ظهور ڪيو ته ”اڪڪار“ ئي سنسار جو پيارو رڇهو.

”جل آل مهيتل پورثا سوامي سرجن هار،
اٽڪ پانت هوءَ پسريا، نازڪ اڪڪار.“
(گڙڙي مهه ۵، ۱۲-۲۹۶)

انهيءَ اوستا کي سنتن ست پرش، اڪڪار، رامراءَ يا ديال ڪري بيان ڪيو آهي ۽ انهيءَ کان هيٺ ڪنڊن برهمڊن جي رڇنا ڪال پڳوان (Negative Power) ڪئي آهي.

انهن هرواءَ وغيره نامن جي تفصيل هن ريت آهي:-

هرراءَ- سوامي رامراءَ- اڪڪار- ذرمراءَ- ڪال.
هن بستڪر انهن پُر پوءِ جي نان ئي گور باطنيءَ جا حوالا ڏيئي ڪافي روشني وڌي ويئي آهي. ”پاڻو، شرط“ ڇا ڪي ٿو چئجي؟ ”حڪم“ ڇا آهي؟ ۽ انهن جو پاڻي- ڪهڙو سنڀلڻ آهي. انهن سڀني وشهن کي کولي سمجهايو ويو آهي.

سوامي شبد روپ آهي ۽ رڇنا جو ڪرنا آهي پاڪان جي جان آهي. شبد ڇا آهي (Sound Principle) شبد ڌن جو واسو ڪئي آهي، ڪهڙي استان ئي شبد ٻڌڻ ۾ اچي ٿو. انهيءَ جي اندر جيڪو پرڪاش آهي سو ڪيئن ڏسي سگهيو، شبد جي ڪمائيءَ جو ڦل ڪهڙو ملي ٿو، انحد شبد ۽ پنڃ شبد ڇا آهن، اندريان ۽ ٻاهريان ساز ڇا آهن، نرت ڇا ڪي ٿو چئجي، نام ۽ ناميءَ جي ضرورت، مالڪ جي مختلف نامن مان ڪهڙو نام پورو ڪلياڻڪاري آهي، نام ۽ انجي اصليت

هر اصول سڀ کان اوچو ۽ ڀرپور آهي پر سڀ هڪ قدر
اڳتي وڃن ٿا. جتي ”هڪ“ جو خيال ڪڍيو ته ”ٻئي“
جو خيال انهيءَ سان گڏوگڏ گهٽ رهيو. انهيءَ ڪري هر
هڪ هوندي به مايا کان الڳ نه آهي. سڄو ڪل مالڪ
نه هڪ آهي نه ٻه، نه ٽي، هو جو آهي سو آهي.

”ايڪ ڪهون تو هٿ ٺهين، دوجا ڪهون تو ٺار،
جهڻا هٿ ٺسو رهي، ڪهي ڪير وڃار.“

اسين مالڪ کي جڏهن هڪ ڪري وران ڪهون ٿا ته
صرف انهيءَ لاءِ ته اسان لاءِ ڪو آسرو ئي سگهي نه ته
در اصل نه هو اڪت ۽ نرالو آهي.
”هر به اٽڪ هٿ مٿ ڪر ڦرڻ،

ڪيا جانا هوءَ ڪٿوري.“

(سورٺ مهل ۵، ۹-۶۱۲)

سڀتن جو اُبدش آهي انهيءَ ايڪٽڪار جو پيد ڄاڻڻ جو
حقيقت به اٽڪ آهي.

”اس ايڪي ڪا ڄاڻي پڻ، آڀي ڪرڻا آڀي ڏيڻ.“
(وام ڪلي مهل ۱، ۱۸-۹۳۰)

اهو ڪل مالڪ نه ڪال آهي (Negative) نه اڪال
(Positive) آهي. هو ڪال ۽ اڪال ٻنهي جو سوامي آهي.

”ڪال اڪال خسر ڪا ڪيما، اه پر پڻج ٻڌاؤن.“
(مارو ڪير ۷-۱۱۰۴)

الهيءَ جي وڃنا نه ڄڻڪ جي پر پڻج کي وڌائڻ لاءِ ڪئي
وئي آهي.

ڄڻڪڏهن ڪرو پاڻي ۽ ٻين سڀتن جا وڃن غور سان پڙهيا
ته ثابت ٿيندو ته ڪل مالڪ اڪٽڪ، نرالو ۽ سڀو آهي،
هو ڪل ڪرڻا آهي ۽ ”خيرت، خيرت، خيرت هونئي“ ۽

جي ڀاڱن سان ڀورن سنڌ ملي وڃي تہ ٻوڏ ڪڍهن ٿا۔
گرنٽ ٻوڏيءَ جي ضرورت ئي ڪانهي۔ اهڙا ڪامل ڀرڻ
انسان جي دل روڻي گرنٽ کي ٻڙهن ٿا جو ئي اصلي وڌ
آهي ۽ جنهن مان سڀ ڌرم شاستر پرڳهت ٿيا آهن۔ انساني
ديھ، ٽي سڄو، هري مندر آهي جنهن ۾ ٻرميشور نواس
ڪري ٿو۔ جيڪڏهن اُو هن ڪاٻا جي کوچ ڪئي تہ ٻوڏ ٽون
خود ٿي۔ ڌاري گيانِي ڏياني ئي ٻوڏين ۽ ٻوڏيءَ کي
برايت ڪڍين۔

گورمت سنڌاڻت گرنٽ ۾ ڇا آهي؟

هي گرنٽ وري وري واپارڻ ٻوڏيءَ آهي۔ هن جا ٻہ
ڀاڱا آهن۔ ٻهريئن ڀاڱي ۾ ٻرماما، نام ۽ گورو انهن وشن جي
وياکيا ڪئي ويئي آهي ۽ گورو ٻاڻيءَ جا حوالا ڏيئي مضمون
کي صاف ڪيو ويو آهي۔

سچ پچ ڪو ٻرميشور آهي؟ جي آهي تہ ڏال آهي يا
ڪال آهي؟ ٻرميشور ڇا آهي؟ هو هڪ آهي يا اليڪ،
جڙ آهي يا چمٽن؟ مالڪ آهي ڇا ۽ اسانجو هن سان ڪهڙو
اتعلق آهي؟ هندجي حيثيت کي سنڌ ڪيتري قدر ٿا مڃين؟
ڇا اسين ٻہ اٽو دواران هڪي ڄاڻي سگهون ٿا؟ اهو ڪل
مالڪ، سڀ جو سوامي، ڪٿي آهي؟ ان سان ميلاپ ڪيئن
ٿي سگهندو؟ هن جي درشن ۽ سهرن جو ڦل ڇا آهي؟ هن
پستڪ ۾ انهن سڀني سوالن جو اتر گورو ٻاڻيءَ جي آڌار تي
ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي ويئي آهي۔

سنڌ منڍ جي سکيا ڏيڻو ۽ اُڏيڻو کان نڀاري آهي۔
سڀ چون ٿا تہ مالڪ آهي تہ ٻوڏ انهيءَ کان ٻري باقي
رهيو ڇا، جنهن کي اسين پنهنجو اُشت ڪري هڃون۔ وحدانيت

مالڪ سڀني جي اندر ساڳي سامگري رکي آهي ۽ انهيءَ
 ڪري مالڪ سان ميلاب جو مارگ به هڪ ئي آهي ۽ اهو
 آهي نام، شد، پاڻي، سرم، ڪلمي يا Word جو مارگ.
 هي سرم شد يوگ جو مارگ آهي ۽ سڀني جي اندر گهٽ
 آهي جنهنڪري پرگهت ڪرڻ لاءِ ڪورو ۽ اڀياس هي ضرور
 آهي. روحانيت جي روئي ۽ پاڻي آهي صرف نام يا شد
 جنهنجي پراڻيءَ سان اندر جي سڀ بک ۽ بياس منجي
 گهٽي. هن بستڪ ۾ انهيءَ نام کي چئي طرح ڪري
 سمجهايو ويو آهي ۽ انجي واپاڪيا ڪئي ويئي آهي. هي
 بستڪ پنهنجي ڏنگ جو هڪ نرالو ۽ انکو ڪرنت آهي جو
 جڳياس، نام جي بياس، ودوانن ۽ پرچارڪن لاءِ لاهڻاڪ
 ثابت ٿيندو.

انمان پرش هرڪو وسروءَ جي ڀاري ۾ ڄاڻڻ چاهيندا
 آهن ته ”هي ڇا آهي؟ ائين ڇا آهي؟ ۽ اهو ڪيئن آهي؟“
 (Why and where fore) اهڙن جڳياسن جي تسليءَ لاءِ هن
 بستڪ ۾ ڪوشش ڪئي ويئي آهي. هيٺوئيڪ دراصل
 پرم ستم لايان آهي ۽ صرف انبو دواران تي انکي سمجهڻي
 سگهجيٿو. هي من ٻڌيءَ جو مضمون نه آهي ۽ اها ڇيڙ صرف
 انهيءَ ميان هستيءَ وٽان ملي سگهڻي. جڏهن پنهنجي اندر
 پرگهت ڪئي آهي. ٻن اکرن ۾ کڻي چئجي ته ”ڪورو“ ۽
 ”نام“ جي اوت وٺو ته سڀ پرمائي ڪارج سڏ ٿي ويندا.
 هي هڪ ئي اشاري ۾ پرماتم کي سمجهڻ لاءِ چاهيو ته
 بس ڪنهن سچي ڪمائيءَ واري مهااما وٽ وڃو ۽ سندس
 بتابل مارگ تي هلو. پر جي وستار سان سمجهڻ چاهيو ته
 بدو ڪنهن عامل عامل ارتام ڏور ڏام بهتل ودوان جي
 سنگت ڪيو.

فائدو پهچايو آهي . پر اچكله جي وگيانك طريقي سوچيندڙ
 جگياسن کي اهي بستڪ گهٽ پسند اچن ٿا ڇاڪاڻ ته انهن
 ۾ پاڻيءَ جي وباڪيا ڪولي نه ڪئي ويئي آهي . انهيءَ ڪري
 انهيءَ ڳالهه جي اهم ضرورت محسوس ڪئي ويئي ته
 گوروگرنٽ صاحب جي خاص خاص وشين کي ترتيب مطابق
 ٺاهي پيش ڪجي مثال طور هر ڪنهن کي خبر آهي ته نام
 جو جاپ ڪرڻ لاپڊائڪ آهي . پر اهو سمجهڻ بلڪل ضروري
 آهي ته ”نام“ ڇا آهي ؟ ”نام جو جهڻ“ ڇا کي ٿو چئجي ؟
 اهو نام آهي ڪٿي ؟ حاصل ڪيئن ٿيندو ؟ ظاهري بيشمار
 نامن جي حيثيت ڪهڙي آهي ، انهيءَ اصلي نام کي ڇو
 جهڻ ڪوي ؟ انهيءَ جهڻ مان ڪهڙو ڦل ملندو ؟ اهڙي طرح
 گوروگرنٽ صاحب ۾ ڪم آندل انيڪ لفظن جهڙوڪ شبد ،
 انحد شبد ، پنج شبد ، پاڻي ، گورو پاڻي ، ڪيرٺن ، گيان ،
 امرت ، گورو ، گورو ديو ، ستگورو ، سوامي ، هراءَ ،
 ايڪيڪار ، رامراءَ ، ڪال ، ڌرمراءَ وغيره کي لڳ ڀڳ
 سوا سؤ مختلف وشين مطابق ٺاهي گورو پاڻيءَ جي املهه واپارن
 کي ترتيب ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي ويئي آهي . هر هڪ
 باب کي شروع ڪرڻ کان اڳ انهيءَ جي مضمون تي گورو
 ويچار ڪري انهيءَ جي پرستارن ڏني ويئي آهي . جنهن ۾
 گورو پاڻيءَ جي ااريڪ نقطن کي ڪولي سمجهائڻ جي ڪوشش
 ڪئي ويئي آهي . انهيءَ سان گڏ مختلف ڌرمن ۽ دينن
 جي مهاتمان جا انهن وشين تي ويچار به لکيا ويا آهن .
 انهيءَ لاءِ ته سنت مت ڪنهن خاص ذات يا ڌرم جو ورتو
 نه آهي بلڪ هي سڀني انسانن جو مشترڪ خزانو آهي ؟
 سڀني مهاتمان کي مالڪ جي ميلاب جو چيڪو اٿو حاصل
 ٿيو سو به سڀني لاءِ هڪجهڙو آهي . پر مانا سڀني جو ساڳيو
 آهي ؟ انسان سڀ سمان آهن ؟ سندن حق به ساڳيا آهن .

وٺي آهي، انهيءَ ڪري سمهه مهه جا اصول ٻوريءَ طرح سمجهه ۾ لٺا اچن. اهو ڪم نه ٿي سگهي اوهو هر ٻي انهيءَ جي ضرورت نه ڪٽي هئي. واعڪوروءَ جي اسير ڪرڻ سان هي ڪم هڪدم ڪيو وڃي ۽ بيمارن جي روپ ۾ اوهانجي اڳيان رکجي ٿو. مههڪن آهي ته انهيءَ ۾ ڪئين خاميون رهجي وينديون هجن جي اميد نه آئيندهه ڄاڻن ۾ سڌارون وينديون.

گورو ڪرنت صاحب ۾ املهه ٻاڻي ۽ سکيا جو ٺاهڻ خزانو پراڻ آهي. انهن ٻن روحاني ڪٽن ۽ برماري ران ۾ ورتل آهي هي گورو صاحب ۽ ٻين مهارشن جي تجربن ۾ آيا. چئهي ڪٽي نه هيءَ ڪرنت ٻي اها مولن جو هڪ ٻارڙو ساڳو آهي ۽ جيڪي ٻريهي گورو ٻاڻيءَ جي اڀياس الور ٿيهرن هٿن، انهن کي اوس اهي مولي هڪ لڳندا.

”وٺا وٺن ٻڌارڪ اوه ساڳو ٻڌارڪ وار،

ٻاڻي ڪر ٻاڻي لاکي تن هڪ چڙنا وار.“

(آسا محل ۴، ۱۶-۴۴۲)

ٻاڻي گورو داس جن فرمائين ٿا ته ڇوڙي طرح سڀ ٻڌارڪ سمهه ۾ موجود آهن ۽ ان مان هس کي مولي ملن ٿا. اهڙيءَ طرح گورو ٻاڻيءَ ۾ نه سڀئي قسمن جا خزانو آهن ۽ جيڪو انهيءَ جي گهروائيءَ ۾ ويندو تنهنکي اوس برماري مولي ملندا.

”جيئي ٿو سڪل ٿڌي ٻڌون سمندر بکي،

هس سر جيرو سڌي برساد باويءَ

نيسي گورو ٻاڻي بکي سڪل ٻڌارڪ هڪ،

جوتئي جوتئي ڪوچي سوتئي سوتئي بدجوتئي.“

(ڪس ۵۴۶)

ٻر انهن روحاني وٺن کي پاڻ لاءِ ڪنهن ٻڌون روحاني رعب جي ضرورت آهي. هيٺائين انهيءَ مقصد کي ٻوري ڪرڻ لاءِ ڪئين گورو لکيا ويا آهن. جن چڪاسن کي

گورمت سڌانت ڀستڪ لکڻ جو

مقصد ۽ ضرورت

هن ڀستڪ ۾ ڀرمارت جي اٺل سڃاڻن جو ذڪر آهي
 تہ ڪنهن خاص ڌرم جي سڌانتن جو واد وواد. هتي انهن
 واقعن ۽ سڃاڻن کي پيش ڪيو ويو آهي، جن جو سندن
 مهاڻائن انجو ڪيو ۽ جن جو اڄ به اسين تجربو ڪري سگهون
 ٿا ۽ جن سندن اهڙن بهتل مهاڻائن کان جهڙي وٺي اڀياس
 ڪيو آهي، به پنهنجي تجربن ذريعي انهيءَ نتيجي تي پهتا
 تہ سندن جي سکيا سوفي صدي لپڪ آهي. جهڙي طرح
 سائنس جو تجربو ڪجي ته اهڙيءَ طرح هي روحاني تجربو
 ئي سگهيو. هيءَ به سندن جي آڻڪ سائنس آهي جا انسان
 کي پنهنجي اڀاڻڻهار سان ملائي ٿي ۽ لوڪ ڀر اوڪ جي دڪن
 کي دور ڪري ٿي.

هن ڀستڪ ۾ دنياوي علم، اخلاق يا ڌرمي سڌانتن جو
 زياده ذڪر ڪونه ڪيو ويو آهي ڇاڪاڻ تہ انهن وشن
 تي اڳيئي ڪئين ڪتاب لکيا ويا آهن. هتي صرف آڻا
 ڀر ماڻا ۽ آڻڪ جيون جو اڻيڪ ڪيو ويو آهي ۽ خاص ڪري
 انهن جڳياسين جي لاءِ آهي جنکي پنهنجي آڻڪ انهيءَ
 جي چٽا ۽ مالڪ سان ملڻ جي سڃي ٿڙڻ آهي. آڻڪ
 جيون لکڻ پڙهڻ جو مضمون ناهي، هيءُ هڪ ذاتي تجربن
 جي چيز آهي. مالڪ جو مشاهدو، مذهبي ڪرڻن ۽ شريعتن
 کان اوچو ۽ نيارو آهي ۽ ڄڻ ٽپ، ڀوڄا پات، ۽ ڀڄڻ ڪيڙن
 جو سار آهي. دراصل اهو هڪ ذاتي تجربو آهي.

گورو ڪرنٽ صاحب ۾ شبدن جي تفصيل ۽ ترتيب راڻن
 جي مطابق وٺيل آهي پر پر ماڻا ڇا آهي، ڪيئن پراپت
 ٿيڻ، انهن وشن تي پاڻي هڪ هنڌ ڪني ڪري لکي تہ

آلما جي زبان سان سمون ۽ آلما جي ٽيٽر سان زبان ڪرڻ
 سڀڪارڻ لاءِ. انهيءَ ساڌن دواران من ڪڍڻ حد تائين اسٽر
 ٽيٽر. انهيءَ کانپوءِ آلما جي ڪن سان انهيءَ ڌن يا شد
 کي ٻڌڻو ٻوٽو جو هر هڪ فورم ۽ ملڪ جي انسان اندر
 هر دم گونجڻي رهيو آهي. انهيءَ ساڌن سان من اڪل
 اسٽر ٿي وڃي ٿو.

آلما ۽ شد ٻئي هر جس آهن. انهيءَ ڪري انهن جو
 پاڻ ۾ گهرو تعلق آهي. مالڪ روپي درياءَ جي شد روپي
 لور آلما روپي قطري کي پنهنجي ڪشش دواران پاڻ ۾
 جذب ڪيو ڇڏي. آلما جي لوڻن ليڪ ڪارڻ من جو آلما
 جي ڪارڻ ٿي ڇڏي آهي، آلما کان سٺا ولي ٿي سگهي
 ۽ انهيءَ ڪري بلڪل اسٽر ٿيو ٻڌي. اهي ٽيئي ساڌن
 سٽورو نام دان ڏيڻ وقت پنهنجي شش کي کولي
 سمجهائيندو آهي.

سمون دواران ٽهليل آلما پنهنجي مرڪز ٿي، جو انهي
 اکين جي اڏيان آهي سميتي اڇو ڪٽي ٿي. پوءِ شد ڌن
 جي سڀاري درجي ٻڌجي وڪاس ڪندي پنهنجي ٻچ ڌام
 ۾ وڃر ٻوٽي هر اشد آهي ۽ جتان ٿي شد ڌن اصل ۾
 اڪتي آهي ۽ جتي ٻوٽي آلما کي سڄي مڪتي ڀرائي
 ٿي ٿي.

جسماني، دماغي ۽ روحاني طور پورن بطور لاء ڪوشش ڪرڻ انسان جو مکيه مقصد آهي. انهيءَ لاءِ اسان کي ڪڇ نه پنهنجي شخصي قابليت ۽ ڪڇ ٻاهرين مدد مان فائدو وٺڻو پوي ٿو. رواجي طرح ميوي داروڻا چئن پنجن سالن ۾ ڦل ڏيندا آهن پر سائنس جي طريقي خاص خوراڪ ڏيڻ سان هو ان ٽن سالن ۾ ڦل ڏين ٿا. جيڪڏهن جڙ پدارت ٻاهرين سهائتا جي ڪري جلدي ڦل ڏيئي سگهن ٿا ته انسان جو چيئن آهي ڪنهن ڪامل فقير جي مدد وٺي پنهنجي اصلي مقصد کي حاصل ڪرڻ ۾ جلدي ڪامياب ٿي سگهي ٿو. انهيءَ ڪري سميت مهاڻا انهيءَ ڳالهه تي خاص زور ڏين ٿا ته ڪنهن اهڙي روحاني رهبر جي شيرا ڪيو جو نه صرف آڻڪ ڳيان جي علمي واقفيت رکندڙ هجي بلڪ جنهن ڪمائي ڪري پنهنجي آڻا کي ٻر مائما سان جوڙيو هجي.

شريءَ ۽ من ٿي زندگيءَ جي سامان ۽ آسپاس جي حالتن جو پاري اثر پوي ٿو. انهيءَ ڪري سانوڪ پوڄن ورتائڻ، دنياوي پدارتن کي ڪپول گذاري ڪرڻ واسطي استعمال ڪرڻ ۽ من کي اجائي ٽهاڄڻ کان روڪڻ جي هدايت ڪئي ويندي آهي. جيڪو ستسنگي انهن اصولن کي ڌارن ڪري ٿو، انهن کي روحاني وڪاس واسطي ٽن ساڌن جي سکيا ڏني ويندي آهي جي آهن (۱) سمرون (۲) ڌيان (۳) ڏن يا شبد جو اڀياس.

اسانجو من دنياوي سمرون ۽ ڌيان ۾ غلطان آهي ۽ جڏهن اسين من کي انٽرمڪ ڪرڻ جي ڪوشش ٿا ڪيون ته سندساري پدارتن، ڀارن دوستن، ۽ گهر ٻار جو خيال ۽ ڌيان اچو اسانجي اڳيان رڪاوٽ وجهي. انهن خيالن کي هٽائي ٻريوءَ سان جڙڻ لاءِ ساڌڪ کي مالڪ جي مٿي نامن جي سمرون ۽ روان جي ڌيان جو ساڌن ڪرڻو پوي ٿو. سميت اسان کي

”رست رام جهر مورڻا نوارِي،
 اچوت رام بي ٻار اٿاري.“
 (گولڊ محلہ ۵، ۷-۸۶۵)

سنٿن جي سکيا جا ٽي ساڌن

انسان ٽن ٻڌارڻن جو مرڪب آهي. ٻه ٻڌارڻ استول ٻڌارت
 جنهن مان شرير ٺهندو آهي. ٻيو سوکير جنهن مان من جي
 رچنا ٿي آهي ۽ ٽيون روح جو انسان جي جان آهي. اولاد
 شرير ۽ من ٻنهي جو آڌار آهي. ٻه ٻڌارڻ ناسولت
 آهن پر آتما امر آهي ۽ وراثت جي دائري کان پري آهي.
 جهڙي طرح شرير کي آتما جيون ٻڌوان ڪري ٿي، ائين
 طرح ساري سنسار کي سا ٽپڻ وارو ٻرمالما آهي.
 ”اڄ جڳ سڄي ڪي هي ڪوٺڙي،

سڄي ڪا وچ واس.“

(آما وار محلہ ۲، ۱۳-۴۶۳)

آتما ۽ ٻرمالما جو پاڻ ۾ انس ۽ ڪُل جو رشتو آهي.
 ٻنهي جو جوهر ساڳيو آهي. اڏي ڪري ٻه ٻه ٻڌارڻ جو ٺهندو
 آهي ٻنهي يعني شرير.

”جو ٻه ٻڌارڻ ٺهندا،

جو ڪو هي سو پاوي.“

(ڌنارِي ٻيها ۱۵-۶۹۵)

”جو ٻه ٻڌارڻ ڪٽي سو جاڻي،

گرمک ٻه ٻڌارڻ ٻڌي.“

(مارو محلہ ۱، ۱۱-۱۰۴۱)

مسلمان ٽنهيون ۽ عالم صفيٰ يعني شرير کي، عالم ڪبير
 (ٻه ٻڌارڻ) جو ٺهندو ڪري بيان ڪيو آهي.

”گرو جئا ڪا انڌلا، چيلي ٺاهي ٺاءُ؛

بن سنگر ٺاءُ نه پائينئي، بن ناوي ڪيا سٺاءُ.“

(سري راڳ محل ۱، ۵۸-۳)

(۳) ستنام:-

ستنام سڄي مالڪ جو نام آهي جو ڪنڊن ارهمڊن جو
 آسرو آهي ۽ هر هڪ جي اندر ٻيو گونججي. اهو ڏن آلمڪ
 نام آهي جنهنجي ڏن گهٽ گهٽ ۾ ٻيئي گونچار ڪري.
 اهو نام آهي مالڪ سان ملائڻ جي هڪ ڏوري. ڪبير صاحب
 فرمائين ٿا، ”رام نام نج سار آهي ۽ انهيءَ رام نام کانسواءِ
 ٻيو سڀ فدا آهي. انهنڪري رام جو سهرن ڪريو، ڪال
 سر تي ايندو آهي ۽ خبر نه آهي نه ڪنهن وقت اچي پڪڙي.“
 پر رام جو اوت، رام اولار ڪونهي. اها هڪ شڪتي آهي
 جا سڀني ۾ رهي رهي آهي. انهيءَ رام نام جي لاءِ چوڻ ۽
 زبان کي هلائڻ جي ضرورت ڪانهي ڇاڪاڻ ته اهو نام
 گهٽ ۽ باطني آهي.

”رام نام هٿه نج سار، اوزر سڀ جوت سڪل سندسار.“

”سهرن ڪرو سو رام ڪو، ڪال گهي هيڻ ڪيس؛

نه جانون ڪب مارشي، ڪيا گهو ڪيا پيرداس.“
 (ڪبير صاحب)

”سو جاني جهي مين هي جدائون،

بانڙه پڪڙي ڪي لي آئون،

سهج ڄاپ ڏن آبي هوني،

سند هي بدجهي ورا ڪوئي.“

”ڍڳ رڳ اولي رام جي روم روم راڪار،

سهجي ڏن لاڳي رهي سوئي سهرن سار،

اوت، ڪنٺ، هالي نهين چپا نهين اچار،

گهٽ پست ڪو سولڪي سوئي هٿس همار.“

(ڪبير صاحب)

طاهري اهي وڃن انساني کلي مان نڪرندا نظر اچن ٿا .
ليڪن درحقيقت اهو خدا جو ڪلام آهي .

”ڪٿڻ ۽ اڻ ڪٿڻ الله ٻڌي

ڪوڄي اڻ ڪٿڻ ۽ الله ٻڌي .“

اهڙي مهالما هي اُپديش مان ٿي ماڻهن کي صرف
روحاني لاءِ ٿي ٻڌي بلڪ هتي سنگت روحاني زندگي
ڏيندڙ، ڄاڳرتي پيدا ڪندڙ ۽ آتمڪ رنگ ڇاڙهي ڏيڻ
ٿي . هتي صحبت ۾ رهڻ آهي آتمڪ رس کي پاڻ ڪرڻ .
هتي پرستش ۾ ۽ آتما کي باغ ۽ باغ ڪري ٿي ڇڏي .
هو پنهنجي هڪ دوستيءَ ۽ وڃڻ ۽ نوجوان اسانتي اندر
روحاني لهرن انهن ڪري سگهيو . هو پنهنجي شش کي
هڪ نئين زندگيءَ جي دولت ڏيڻ ڏيئي سگهيو .
اهڙو مهاپرش آهي زندگيءَ جو اُن ۽ جل جديهي سسڪي
کائي ٻي نرس ٿي ٻوٽو . پر انهيءَ ان جل کي صرف ڪو
ٻيو پيارو گهرڻ ڪري سگهيو .

“I am the bread of life” (Christ)

هو آهي آتمڪ اُپديش جو سهاونو چشمو جنهن مان شش
پنهنجي گهرڻ شڪتي اوسار لاءِ وٺي سگهيو . ڪورو
آدرشي انسان آهي هنجو شير هڪ ساڌن آهي جنهن
دوران پرماتما پنهنجو ڪارڊ ڪريو . ڪورو هٿ ڪبي ٻورو
نڌن وڃي شيوڪ جو ڪم راس ٿيندو . اڪائي ۽ اڏوري
ڪورو ۽ ٽان آتمڪ ڌن ملي نه سگهندو .

”جان ڪا ڪورو هڪ اٽلا ڇيلا ڪها ڪراءِ ،

انڌي انڌا ٺهيا ڏوٽو ڪوپ پراءِ .“

(ڪبير صاحب)

”ستگر باجهه، سنگت نه هونئي.“

(مارو مهله ۱، ۱۵-۱۰۶۸)

”ستگر، ان ٺاهي دربار.“

(گولڊ ڪبير ۱۵-۸۷۲)

سرتف بعدئي آتما کي شبد يا نام سان جوڙڻ آهي اندروني
ستنگ.

(۲) ستگورو:-

سنت ستگورو انساني جاهي ۾ پرمانا جو روپ آهي
جنهن جي اندر نرم ستيه جو پرڪاش پرگهٽ آهي بلڪ جو
انهيءَ ستيه ۾ لولين لڏي چڪو آهي. هر مالڪ سان ملي
صحيح معنيٰ ۾ ڏنڊه ليو آهي. هو هڪ اُٺي پوئلڳ هستي
آهي ۽ پرميشور جو ڏانه، سرورپ آهي. سنت ستگورو گيان
جو پندار ۽ يڳتيءَ جو چشمو آهي. هر سدسار جي پليل
انسانن کي ايشوري راهه تي آڻي سڃڪند بھڄائڻ جي شڪتي
وڃي ٿو. هو انساني پرمانا (GOD-MAN) آهي. ڌرم بستگ
اسان کي مالڪ سان ملائڻ ۾ اسمرت آهن. روحاني تعليم
سيڪاري نه وڃي آهي جهڙي وڃي آهي.

Spirituality can not be taught but caught.

ڏنڊه ڪير آهي؟ ڏور ٻاڻيءَ ۾ پنديش آهي نه صرف اهو،

جڏهن جي اندر مالڪ وسي رهيو آهي.

”سو جيوڻا جس من وسڻا سوء“

نانڪ اُڙر نه جيوي ڪوه.“

(مانجه، وار مهله ۱، ۹-۱۴۲)

هو پرمانا + انسان آهي ۽ هنجي مک دواران تي پرمانا

ٻولي ٿو. هنجو وڃن آهي پرمانا جو وڃن.

”پوپ جي بسه ساڌڪي رسنا.“

(گرڙي سڪمني مهله ۵، ۴-۲۶۳)

سنتن جي سکيا جا ٿي بليادي سڌانت

روحانيت کي حاصل ڪرڻ لاءِ مستسڪ، ستگورو،
ستار يا شبد، انهن ٽن جي ضرورت آهي.

(۱) ستسنگ:-

سڀ جي معنيٰ آهي ”جاڳڻ“ ۽ سنگ ۾ ارت آهي
”چڙڻ“ يعني جاڳڻ ۾ پرش جي مستسڪ کي ئي ستسنگ
چئجي ٿو. جتي اهڙو مها پرش اڌ عالمڪ سکيا ڏئي ٿو اتي
وڃڻ سان ئي روحاني رنگ چڙهي ٿو. جيڪڏهن پاڻيءَ
جي اهر ۾ سان وهڻ سان لڌڪار ۽ ٻاه جي ارسا سان
گرمي محسوس ٿئي ٿي ته اوه روحاني شهيدان وٽ وهڻ
سان انهن ۾ رنگ ڪهڻن نه چڙهندو؟ مالڪ جي رهڻ
۾ اصلي استان اهر آهي جتي سندس پيارا پگهه رهتا.

”من ميرا ٻڌي پيا، چڙه ڪر آڙا آڪاس،

سورگ لوڪ خالي پڙا، صاحب سنتن پاس.“

(ڪبير صاحب)

”مل سڀ سنگ ڪوچ ڏسائي،

وچ سنگ هر ڀرپ ڦسي جيئ.“

(ماڻهه، محل ۴، ۱۴-۹۴)

ستسنگ ۾ صرف نام جو ئي اُڀڙش ڏنڻ وڃيٿو.

”سڀ سنگ ڪڍي ڄاڻيئي،

جتي اٻڪر نام رکائيئي.“

(سري راک محل ۱، ۱-۷۲)

ستسنگ ۾ انهن جو ٿيندو آهي. هڪڙو ٻاهران
ٻيو اندر ۾. ٻاهران ستسنگ آهي ستگورو جي
صتبت.

صرف منائيءَ جو ذکر ڪرڻ آهي، منائي کانئس ڪا ٻي ڳالهه آهي. جيڪڏهن ڪو آدمي سؤ سال به ”سيرو، سيرو“ چوندو رهي يا انهيءَ جي سامگري، کنڊ، گيهه ۽ سؤ جي وغيره جي انداز تي ويچار ڪندو رهي ته به هڪي نه سيري جو سواد ايندو ۽ نه سندس پيٽ ڀرندو.

”حلوہ حلوہ ڳر بگوي صد سال،

اڙ گشتن حلوہ نه شود شيرين ڪام.“

پاڻي ڳر داس صاحب جن به انهيءَ وقت جي ٻاري ۾ فرمائين ٿا ته:-

”کانڊ کانڊ ڪه، چٻيا نه سراد هيئر آوي،

اڱن اڱن ڪه، ڪهر سٺ نه بداس هي،

بيد بيد ڪهر روڱ مٺ نه ڪاهون ڪو،

درب درب ڪهي ڪرڻو دراي نه بلاس هي،

چندن چندن ڪه، هوت نه سٻاس اس،

چند چند ڪه، اڇيارو نه پر ڪاش هي،

ٽيسو گيان گوشت-ڪهنه نه رهنه پاوي،

ڪرڻي پٿرڏان پاڻ اٽف آڪاس هي.“

(ڪيف سوي ۴۵۲)

” ٻاٺ پڙهيو آڙ بيد ٻيچار يو، نڌول پئنگم ساڌي ۽
 پنج جنا سڙ سڱ نه چٽڪيو، اڌڪ آهيند ٻاڏي.“
 (سورج مڃل ۵، ۱۷-۱۴۱)

حافظ صاحب جن نه ايتري قدر فرمائين ٿا نه جيستائين نون
 علم ۽ عقل جي ٽهلاڙ ۾ ڦاٿل وهيندڙن جيستائين نون ڀرمارا
 کان ناواقف رهنديون. ٿو ڪي هڪڙو ئي نئون ٿر ٻڌايان ته
 نون پنهني پاڻ (اهم) کان مٿي آه نه نهندي مڪتي ٿئي.
 ” نا فضل و عالم هي ئي معرفت نشيني،
 اڪل لفظ آه بگور ڀرڻ واهين ڪرستي.“

ڪنهن مقصد کي ڏهان سان سرچڻ کانپوءِ، انهيءَ جي
 حاصل ڪرڻ ۾ دل و جان سان لڳي وڃي. آهيند ۾ لڪل
 آهي نه جڏهن من ۽ ٻڌي اسٽر ٿين ٿا تڏهن ئي آه ۾
 پرڪاش نظر اچي ٿو. وڌيا ٻه ٻهين جي لاءِ ڪلي جو هڪ قيمتي
 هار آهي ليڪن شراب جي ٻه چارين جي سر مٿان هڪ
 اوجھو آهي.

” علميائي اهل دل جمال سان،

علميائي اهل تن احوال سان.“

برھدار ٿيڪ آهيند ۾ لڪل آهي، ” جيڪي ماڻھو
 بي علمي ۽ ۾ غلطان آهن سي سمجهو گھور انڌاري ۾ آهن پر
 جيڪي علم ۾ مٿو آهن سي پاڻ انهن کان وڌيڪ انڌاري
 ۾ آهن.“

انهيءَ ڪري سڀ مهالما هميشه عملي زندگيءَ تي سڀ
 کان وڌيڪ زور ڏين ٿا. هنجي نظر ۾ صرف ڪتابي علم
 يا ڪرڙ ڪيان جي ڪا به اهميت ڪانهي. سڀئي سڃاڻي يا ڪتابي
 علم جي فضول وهن يا گرما گرم وعظن ڪرڻ سان ڪو
 روحاني آدمي ٿي ٿو. ٻولين جو پڙهڻ يا ليڪڻ ڏيڻ

گورک ٽنڌي ۾ لڳي اصليت کي وڃائي ٿو وهي. جيستائين اسانجي آئنا شبد يا گل مالڪ کي ٺٽي ٻڃاڻي ئيستائين سمجهو اسانجي حالت ڇنڊول پڪيءَ جهڙي آهي جو جيڪا اولي ٻڌي ته انجو نقل ڪري سگهيتو.

”چار اٺاره ٺو پڙهي، ڪت پڙه ڪو يا مڻ،

سرف شبد چينهي بنا، جيون پڇي ڇنڊول.“

(ٿلي صاحب)

ڪتاي علم ۽ ان جي ڀڄ گهڙ بيڪار عقل جو ٿهلاءُ آهي ۽ سر ٿي عذابن جو اوجو آهي. انهيءَ لٽي چوڙي حساب کي ڇڏي حقيقت جي نقطي کي ڀڳڙ نه ٺههجو ڪلياڻ ٿئي.

”ڪيون پڙهنا ائين گد ڪتابان دي،

سر ڇائيا پري عذابان دي،

پڙه نقط ڇوڙ حسابان نون،

ڪر دور ڪفر ديان بابان نون.“

(اڀي شاه)

گور ٻاڻيءَ (گرنٽ صاحب) جو اُپديش آهي ته پڙهڻ لکڻ ۽ سوچڻ لاءِ ڀلي ڪٿي گاڏين جون گاڏيون ڪتابن سان ڀري سالن جا سال سڄي عمر هلڪ سواس سواس ۾ پڙهي، پر هڪ ئي ڳالھ يعني مالڪ سان ميلاب فائدو مند ثابت ٿيندو. باقي ٻيو سڀ فضول آهي. انهن جي پڙهڻ سان ڪم ڪروڻ پيڇو نه ڇڏيندا.

”پڙه، پڙه، گدي لڏي، پڙه، پڙه، پڙه، پڙه، سات،

پڙه، پڙه، اڙي پائي، پڙه، پڙه، گدي، ڪات،

پڙه، جيتي ارس ارس، پڙه، جيتي ماس،

پڙه، جيتي آرجا، پڙه، جيتي ساس،

ناڪ ليکي لڪ ڪل، هور هو مي جهڪا جهاک.“

(آسا وار مھل ۱، ۱۲-۴۶۷)

انسان چيئن آهي پر ٻوليون چيئن نه آهن. انسان کي
 ڳيان آهي ۽ هو باختر آهي نه هڪي ڳيان آهي پر ٻولين کي
 پنهنجي اڳيان جي ٻرجهه ڪاٿي. انسان آڳوڻو ٻيڙو سوڄي
 سگهيو ليڪن گرلٽ ٻوليون نه.

جيستائين اسانکي پنهنجي اندر جي سڏائي بوي ناستائين
 اسين بلڪل اڳيان جي اندازي ۾ رهون ٿا. ڪتابي علم
 پاڻ هڪ اوج جو باعث بڻجي پري ڇاڪاڻ ته انهيءَ ڪارڻ
 من ۽ عقل جو ڦهلاءُ ٿيو پوي. صرف اهوئي علم جنهن
 ذريعي اسانکي پنهنجي اصليت حاصل ٿئي، سڀيءَ جو
 باعث ئي سگهيو. جنهنجو هڪرار دل جو گرلٽ کلي پيو
 تنهنکي پوءِ ٻئي ڪنهن نه گرلٽ جي ضرورت نٿي رهي.
 جيڪا دل مالڪ جي ياد ۾ ڪن وانگر نڙي سڳندويهه نٿي
 تنهنکي ظاهري علم جي ڪا به ضرورت ڪاٿي.

”صد ڪتاب و صد ورق در تار ڪن،

دل بيا حق چون گلزار ڪن.“

اڀسڻ ۾ لڪيل آهي ته اڻاڪ ڳيان نه وڃن ۽ شاسترن
 جي پڙهڻ سان حاصل ٿيندو ۽ نه انهن کي گهڻي ٻڌڻ سان
 ڇاڪاڻ ته اهو ڳيان من ۽ علم جي ذريعي پرابست نه ٿي
 سگهندو. هي ٻڌڻ ۽ ٻڌائڻ جو مضمون نه آهي. انهيءَ جو
 تعلق محض تجربن سان آهي.

رڪ ويد جي ٻوٽن پاڳ جي ۱۶۴ سوتر جي ۳۹ منتر
 ۾ ۽ شوبها سوتر اڀسڻ جي چوٽين آڏيءَ جي آئين سلوڪ
 ۾ لکيل آهي، ”جو انسان انهيءَ آهاسي ٻرمر آڪاش يعني
 ٻرمانا، جو سڀني ويدن جو لکڪش آهي ۽ جنهن ۾ سڀ
 ديوتائون سمائل آهن، کي ڏيکائي ٿو ۽ شانت چپ رهيو
 سو ويدن کي ڄاڻ ڪندو!“ جو انسان چار ويد، ارڙهن ٻراڻ،
 نو وياڪرڻ ۽ ڇهه شاستر پڙهي ٿو سر عقل ۽ ٻڌي ۽ جي

طريقو ٻڌائين ٿا. پر اهي سڀ نڪي اسانکي اندر ٿا وٺي
وڃي سگهن ۽ نڪي مالڪ سان ملائي ٿا سگهن. اسين دنيا
جا جيو صرف انهن گورنن پوئين ۾ ئي اجهيل رهون ٿا ۽
انهن جي ٽيڪ ٻڪڙي انهن جا قيدي بڻجي پئون ٿا،
جيستائين ڪو ڪامل فقير نٿو ملي جيستائين موڪش جو ڪو
سادن نٿو ٻڌجي.

”لب ٿي جيو پٽيا سنساري،
چوئي نه گرنٽ نه هونئي سڪاري،
شر ٿي پيران به، ڪهيءَ اپائي،
چوئي نه اڌڪ اڌڪ ارجهائي.“

(تلسي رامائڻا اثر ڪالڊ ۳-۱۱۶)

انسان سڀ کان پراڻو آهي. سڀ ڌرم ڀستڪ ۽ سڀ
ڌرم پوءِ ٺهيا. ڪئين آيا ۽ ڪئين ويا پر انسان انهن سڀني
کان اڳ هو. سڀ ڌرم انسان لاءِ آهن نه ڪ انسان ڌرم
لاءِ. سڀ گرنٽ انسان مان ئي پيدا ٿيا پر اصلي راز انسان
جي اندر آهي. گورنن ۾ صرف انهيءَ راز جو ذڪر آهي،
راز ڪونهي. انهيءَ راز کي پائڻ لاءِ ڪنهن مهاڻا کان راه
وٺي پنهنجي اندر داخل ٿيڻو پوندو.

انسان پنهنجي عمل ٻڌيءَ جي آسري گرنٽ پوئيون
پڙهي ٿو ۽ پرمستيم جي باري ۾ وياڪيا نه ڪري ٿو ليڪن
اصليت کان محروم رهجي وڃي ٿو.

”سهرت شاستر پڙه پراڻا،

واد وڪاڻه نت نه جاڻا،

وڻا گر پوري نت نه پائيئي،

سچ سوچي سچ راهي.“

(مارو مڪلا ۱، ۱۳-۱۰۳۲)

اڀرا وديا ۽ انجي حيثيت

گرتن اولين ۾ مهاتمان جي روحاني مددن جي سارا جو احوال ۽ ذاتي تجربن جو ذڪر آهي. جيڪي ڪم هنن ڏاڍو سو اسانجي هدايت واسطي هنن لکيو. اسانجي دلين ۾ انهن مهاتمان لاءِ عزت آهي. سندن گرتن کي پڙهي اسانجي اندر ڪنهن حد تائين روحانيت جو شوق ۽ مالڪ سان ملڻ جو امنگ پيدا ٿئي ٿو. گرتن جو مقصد صرف اعوليٰ آهي نه هو اسان ۾ دل جي گرت کي ڪرڻ جو شوق پيدا ڪن. انهن جي ذريعي اسين مهاتمان جي روحاني واڌاري کي سمجهي سگهون ٿا ۽ سندن تجربن مان نالندو وٺي سگهون. موجوده مهاتما جي هدايت اڻسار سندن تجربن کي پنهنجي اندر جي دائري اندر آڻڻ جي ڪوشش ڪيون ٿا.

روحاني وڃڻ ۾ سڀ کان بهترين آهي وڃڻ آهن جي پرمانا ڪنهن سبب مهاتما جي رستا دواران ڇڏيا آهن. اهڙن ستن جو وڃڻ پرمانا جو وڃڻ هوندو آهي ڇاڪاڻ ته ظاهري ڪافي اهو وڃڻ اسانجي رستا مان اڪتل نظر اچي ٿو. اهڙا ڪامل پيش دل غل جي حدن اندر وڃي اٿا ٻانهن.

”ڏٺو او ڏٺو الله ٻيو،

گرت او ڏٺو عبدالله ٻيو.“

”جتي مٿي آهي ڪم جي ٻائي،

نٿا ڪري ڪمان وي لعل.“

(لنگ محل ۱، ۱۵-۷۲۲)

اهڙا ايتري وڃڻ پرماني هڪٻاسن واسطي هجن جواهرن کان به وڌيڪ قيمتي آهن. انهن کانسواءِ ٻي سبب ٻائي ڪڍي آهي. اهي ڪامل تجربن جا ڪلام اسان کي صرف پنهنجي اندر جهلي ٻائي پنهنجي پاڻ سڃاڻڻ ۽ مالڪ سان ملڻ جو

جي چالاڪين کان دور رهو. ظاهري وديا ۽ روحاني وديا
 ۾ اهو ئي فرق آهي تہ هڪ جو زور زماني جمع خرچ تي
 ن، بلڪ اڀياس تي آهي ۽ زنده يا نقد ذرم جي تاڪيد تو
 ڪري. اهو صرف ڪتابي علم آهي جنهنڪي دراصل ذرم
 چئي نٿو سگهجي ڇاڪاڻ تہ ڀلي ڪٿي ڪو ڪيترو به عالم
 فاضل ئي وڃي پر سندس زندگي نٿي بدلائي. جنهنڪي به
 آتمڪ اُنٽي ئي تہ صرف عمل ڪرڻ سان ۽ ڪمائي ڪرڻ سان.
 ”۱۔ ڪرائي ڪا پيد هئ، ناهين بدھي وڃار،

ڪٿي نڄ ڪرائي ڪرو، تو ڪڇ ٻارو سار.“
 (ڪبير صاحب)

مبدڪ اُڀرندڙ ۾ لکيل آهي تہ شونڪ نالي هڪ گرهستي
 ٻار دواج رشيءَ وٽ ويو ۽ پڇيائين، ”مهارج! اها ڪهڙي
 وديا آهي جنهنڪي پراپت ڪرڻ سان سڀ ڪنهن ڳالھ جي
 ڄاڻ حاصل ٿئي.“ رشيءَ وراڻيو، ”پرهم گياني چون ٿا
 تہ وديا اِن قسم جي آهي، هڪ ”پرا“ اي ”اپرا“.
 اپرا وديا ۾ رڱ ويد، بجر ويد، سام ويد، اُتر ويد، سڪيا،
 ڪلپ، وياڪرڻ، نرڪت، چنڊ ۽ جوش شامل آهن. انهن
 دواوان پرهم جو درشن نٿو ٿئي. پرا وديا اها آهي جنهن
 دواوان ابھاسي پرهم جي پراپتي ٿئي ٿي ۽ اها هڪ ڪمائيءَ
 جي چيز آهي.“ ويد شاستر ۽ اِيا ذرم پستڪ سڀ اپرا وديا
 ۾ اچي وڃن ٿا ۽ انهيءَ کي ڪتابي علم چئجي ٿو. ستن
 جي سڪيا سڀني جو علم آهي، جو روحاني آهي ۽ اپرا وديا
 ڪو نڄي ٿو.

فرمانين ٿا تہ باھرين جزو جو گمان ناداني آھي ۽ جيڪي
ڪجھ ظاھري طور ڏسون ٿا سو سڀ حيراني آھي .

”آلح مبداني ھم ناداني اسف“

”آلح ني سني ھم حيراني اسف.“

عالم ۽ فاضل پراودا ھي ڄاڻن ڪي نادان سمجھن ٿا
ڇاڪاڻ تہ ھنن جي ڪوٽاھ نظر ھن بي ٻڻا وڃي ڪان پري
ٿئي وڃي .

”روڀرون عالمان عمل باطن ۾،

عالمان علم ظاھري جاھل.“

(سار اچن، سواھي جي)

سائنس ٻڌائڻ جو ظاھري تعلق ٻڌائي آي، پر انھن کي
بائڻ واري ھستيءَ کان بلڪل بيخبر آھي . صرف ظاھري
گمان اسانھي زندگيءَ کي روشن نٿو بڻائي سگھي . حائل
کي حائل ۽ انھيءَ کي غائر رکڻ واري ڪل مالڪ ھي
ھستيءَ کي ڄاڻڻ گمان آھي . انھيءَ ڄاڻ يا گمان ۾ ئي آئيا
جو ڪلماڻ آھي . ستن ڌور بستڪن ھي پڙھڻ ۽ واپارڻ
کي گمان نہ سڏيو آھي . سٺ سٺ سٺي جو علم آھي . ھي
ڪمائي علم آھي . اھو علم پڙھي بہ پڙھي گورو ۽ شش
ھي درميان ھلندو آيو آھي . انھيءَ ودھا کي پراودا
چڻجي ٿو ۽ اھا ظاھري ودھا جي محتاج ناھي بلڪ قدرتي
آھي . انھيءَ ۾ شڪ نہ آھي تہ ڪن ڪن الھيءَ ودھا کي
لکي بيان ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آھي ليڪن اھا ڪوشش
ھميشہ اڌوري رھي آھي . ڇاڪاڻ تہ پراودا قلمبند ٿي
نٿي سگھي ۽ اڪو ھن حُر سنار ۾ انجو ڪو نمونو موجود
آھي . ستن ھي سڀا سدائين اھاڻي رھي آھي تہ عمل
ڪم، ڪرڻي ڪيو ۽ زباني جمع خرچ، تصف مباحث ۽ عقل

سچو ڌرم (سنت مت) علم سڀني يعني پرا وديا آهي

هڪ انسان ان والن تائين رستو ڏسي سگهيو ۽ ٻيو ٻنهي
جهانن جي مالڪ کي ڏسي ٿو. انهن ٻنهي ۾ نهايت گهڻو
فرق آهي. نون اهڙي سورمي جي تلاش ڪر جيڪو توکي
ايشوري گهٽ پيدا پر گهٽ ڪري ڏيکاري.

”هڪ نظر دو گز هي ايندڙ راه،
هڪ نظر دو ڪون ديد او روئي شاه.
درميان ايسن دو فرق اي شمار،
سرمائي جو دانه علم با اسرار.“
(مولانا روم)

هيءُ علم سڀني آهي نه ڪ سڀني (ڪتابي علم). سائنس
پلي ڪٿي ڪيتري به ترقي ڪري پر اها سڀ وديا آهي،
پرا وديا نه. وديا ۽ علم صرف اسانکي ڪائنات بابت روشني
ڏئي ٿو ايڪن پرا وديا علم العلم اسانجي جسم ۽ روح کي
منور ڪري ٿو. سائنس آهي نظر ايندڙ ڇيڙن جو گيان. سائنس
جي قانونن جي ڄاڻ دواران اسين پر ڪريءَ تي حڪومت
ڪري سگهون ٿا. پر جيستائين اسين پرا وديا جو سبق نه
پڙهنداسين تيستائين اسانکي پنهنجي انٽر آتما جي ڪا به
سوجهي نه پوندي. پلي ڪٿي هزارين سچ ۽ چنڊ چڙهن پر
جي اسانجي اک ۾ آتما جي ڪرڻ نه هوندي نه چڻي پاسي
گهور انڌيرو نظر ايندو. جيستائين اسين پنهنجو پاڻ کي نه
ڄاڻنداسين تيستائين سڀ ڪڇ ڄاڻندي به اڳيائي رهنداسين.
ظاهري علم اسانجي سمجهه ۽ ڌيان ۾ ڪارگر آهي. پر
انهيءَ دواران اسانجي اصلي زندگي ۽ انهيءَ جي مقصد
جي ڪڏهن به پراڻي نه ٿي سگهندي. بوعلي قلندر صاحب

” ٽن ڇو مشق ڪام ڏان،

در زیر او دريائي جان،

گرچ زبـسـرون ڌره،

صد آفتابي از درون.”

(شمس تبريز)

گروءَ بنا انسان پنهنجي اندر جي ڪيٽي سمجهي نه

سگهندو. انساني وجود ساري پرهماند ڇو ناموار ۽ نشوآهي،

” هر پرهمندي سونئي ٻندي،

ڇو ڪوچي سو پاري.”

(ڏناسري پيپا جي ۱۵-۶۹۵)

هن شيراز ۾ ئي سڀ خزانا موجود آهن ۽ ڇو ٻاهر ڪوچي

لو سو ڀرم ۾ لٽيل آهي.

” سڀ ڪڇ ڪور مه. ٻاهر ٺاهي،

ٻاهر ٺولي - سو ڀرم پلاهي.”

(مانجهه محل ۵، ۱۰۲-۳)

صحيح مقصد

دک کان بچڻ واسطي ۽ سرم سک حاصل ڪرڻ لاءِ
 ڪيترا ماڻهو انڌن ڌنڌن سر ٿوڙ ڪوشش ڪندا پر ڪڇ هڙ حاصل
 ٿيندو نظر نٿو اچي. ٻڌ ڀمان انسان محبت سان گڏوگڏ هميشه
 صحيح مقصد کي به پنهنجي سامهون رکيو. جيڪڏهن منزل
 مقصود نيڪ سامهون نه هوندو ته هر قدم اڳتي وڌائڻ ٿيو
 گمراه ٿيڻ ۽ وقت کي فضول وڃائڻ. جي نشانو نيڪ هوندو
 ته ٿوري محبت به وڌيڪ نه ويندي. سو گاميابيءَ لاءِ نه
 صرف محبت درڪار آهي بلڪ صحيح مقصد به. اگر ڪا
 چيز پيئي آهي ڪنهن هنڌ ۽ اسين انکي ڀولڻ ڪنهن
 ٻئي هنڌ نه اچا ملندي ڪيئن؟

”وستو ڪنهن ڏوندي ڪنهن“

ڪه ٻڌ آري هات.“

دنيا ۾ آگاهه پيچيني ۽ پر پشائيءَ جو سڀ کان مکيه ڪارڻ
 آهي انسان جو پنهنجي سامهون صحيح مقصد نه رکڻ.
 زندگيءَ جو نيڪ مقصد معلوم ڪرڻ لاءِ انسان کي
 پنهنجي شرار روئي گرنٽ کي پڙهڻ جڳائي ڇاڪاڻ ته سڀ
 ڪتاب ۽ علم انهيءَ انساني ڪتاب مان ئي نڪتا آهن.
 انسان جي اندر هر وقت الاهي آواز ٻهر آئي. انساني وجود
 سڀني ڪرشمڻ جو سرور ڪرشمه آهي. جيڪڏهن انسان
 جي اندروني اک کلي پوي ته هيءُ سچ پچ هريءَ جو
 مندر (True Temple of God) ٿي پوي. هي شرار آهي
 هڪ گاهه جي ٻل جنهنجي هيٺان زندگيءَ جو لائيتها درياھ
 پيو وهي. ڏسڻ ۾ برابر آهي نديو پر اندر ۾ سورج جي
 سمان آهي.

نه ٿيندو ٿيستن مان ڪڏهن به نه ڇڏيندو ته پرمالما آهي.
ستن ۽ مهالمان مهنت ڪري پريو ڪي پالو. انهيءَ ڪري
اڙن مهالمان جي هدايت تي هلڻ ڪري ڇاڪاڻ ته من
جيڪي اکين سان ڏٺو انهيءَ چوڻي آنديش ڪيو.

”ستن ڪي سن ساڄي ساڳي،

سو ٻولھ جو پيڪھ آهي.“

(رامڪلي محل ۵، ۸-۸۹۴)

سرامي جي مهاراج چن نومانن تا نه جيستن اسين پنهنجي
اکين سان ساڳيت نه ڏسنداسين ٿيستن ڳروءَ جي وچن
تي ٻورو وشراس نه ايندو.

”جب لڳ نه ڏيکون ابي نبي،

لب لڳ نه پٽيجون ڳورو ڪي ابي.“

ٿلي صاحب جن جو به اهو فرمان آهي:-

”جب ڏيکين هر ابي نبي،

لب مانين سڳورو ڪي نبي.“

اسانڪي مهالمان جي هدايت انداز آيا ڪي پرمالما
سان ملائڻ جو پنهنجو ذاتي اڻو حاصل ڪرڻ ڪي. ستن
جي سکيا اها به اڏار ٿيندي آهي. سبت نه ايتري قدر
نومانن لاءِ نه ٿئي! ٽن پنهنجو خود اصرار ڪري ڏس،
ڪنهنجي چوڻ تي وشراس نه ڪر.

”آب آب ڪر آب پٽانو،

ڪها اڙ ڪا ٿيڪ نه مانو.“

(سرامي جي)

صرف شريز جي ميل ڏوٽ سان من جي ميل نٿي وڃي.
 ڏيھ جي گندگي ۽ پاڻيءَ سان ڏوٽي سگھجي ٿي. پيشاب
 پاڇائي جي گندگي صابن سان ڏوٽي سگھجي ٿي پر من جي
 ملينتا فقط نام يا شبد روپي پاڻيءَ سان دور ئي سگھجي ٿي،
 انهيءَ جو ٻيو ڪوبه طريقو ڪونهي.

”پر پڻي هٿ پٿر ٿن ڏيھ،“

پاڻي ڏوٽي اُٿرس ڪيھ،

موت پليتي ڪهڙ هوءَ،

دي صابون لٽي اوه ڏوھ،

پر پڻي مٽ پاڻا ڪي سنگ،

اوه ڏوٽي ٺاوي ڪي رنگ.

(چپ جي ۱۲-۴)

انهيءَ نام يا شبد سان ڪٿين ڇڙ جي؟ پنهنجي توجھ يا
 خيال جي ڌار ڪي سمجهي جوڙي سگھجي ٿو. انهيءَ لاءِ اندر ٻن
 ئي صابن رکڻ نهايت ضروري آهي.

”دس اندري ڪر راکي واس،“

ٺاڪي آئي هوءَ پر گاس.

(گوڙي مهل ۵، ۱۵-۲۳۶)

اهو آتما جو پرماتما سان ملڻ جو اندروني عملي تجربو
 آهي ۽ اهو ئي هر هڪ جو سچو ڌرم آهي. انهيءَ جو ذڪر
 ڌرم پستڪن ۾ آهي. پر تجربو اسان کي پنهنجي اندر ڪرڻو
 پوندو ۽ انهيءَ تجربي ۾ ڪامياب ٿيڻ لاءِ اسان کي ڪنهن
 روحاني عامل جي ضرورت آهي جنهن کي عام طور سنڌ
 ستگورو سڏين ٿا.

جيستائين اسان کي آتما ۽ پرماتما جو انجو ذاتي طور حاصل

و هو ۽ پنهنجي روحاني سائنس ماستر کي ساڻ رکيو. انهيءَ لاءِ توهانجي خيال کي اتي ٽڪڻ لاءِ سامان ملي. بدو نوعين حشر نه بلڪ آتما هوندا. ڪروڙ جو به اصلي روپ ڏيڻ نه آهي. هن کان نام وٺي پنهنجي اندر ڪل مالڪ، جو شد با سرتيءَ جي روپ ۾ هر هڪ هي اندر موجود آهي، سان ملڻ جو تجربو ڪيو. اهو ٿڌهن ممڪن آهي جڏهن توهانجو من ۽ ٻڌي پاڪ ۽ پور ٿيندا ۽ اها پورڻا حشر کي صاف ڪرڻ سان ڪڏهن به حاصل نه ٿيندي ڇاڪاڻ ته اهڙي حالت ۾ دل جي ڪندگي دور نٿي ٿئي ۽ جهيڙي دل جي ڪندگي دور نه ٿي آهي. تنهن سمجهو ته پنهنجو لوڪ پورڪ وڃاڻو دنيا ۾ ڪام، ڪروڙ موهه وغيره ۾ غلطان ٿي هوندڪي رهيو يعني آتما جي گراوت ڪري هو پنهنجو امر به، اندرون جي رستي وڃاڻو ڇڏي ۽ الهيءَ ڪري هنکي پورڪ ۾ به پڇتائڻو پوي ٿو.

”باهر ڏوھ اتر من سڃاڻ“

ده نور ابي ڪوئي،

ايهان ڪام ڪروڙ موهه واپا،

آگي مس مس روئي.“

(آسا محل ۵، ۴-۳۸۱)

حضرت محمد صاحب به دل جي پاڪيزگيءَ جي اهميت سمجهائيندي فرمائين ٿا ”بھشت جي ڪنھي آھي نماز ۽ نماز جي ڪنجي آھي پاڪيزگي.“ وري فرمائين ٿا ”پورڻا آھي اڌ ايمان.“ سيمت مٿيو جو فرمان آھي ”اھي ماڻھو ڏن آھن جن جي دل پاڪ آھي ڇاڪاڻ ته صرف اھڙا يارائي خدا جو دٻڌار ٿا ٿيندا.“

“Blessed are the pure in heart, for they shall see God.”

وارو مقام آهي . ڪو به انهيءَ حالت کي قلمبند ڪيئن ڪري
 سگهندو! عام هندو مسلمان فقير ان گھڻن يا ان لوڪن يعني
 برهم جو ايديش ڏين ٿا . ڪي ٻار برهم جو اشارو پڻ ڪندا
 پر سنت چوڻين پڻ جو پڙهه مهاڀر لاءِ جي حد کان مٿي آهي
 ۽ جو قائم دائر، لافاني، لايان ۽ نرالو آهي، جو اشت
 ر کن ٿا .

انهيءَ آدرشي ڌرم جو انڀو انسان ڪي پنهنجي اندر ٿئي ٿو

آتما جو پرماتما سان ملڻ جو تجربو حاصل ڪرڻ لاءِ
 اسان کي هن شرع واري پريوگ شالا ۾ وڃڻو پوندو ۽ ليڪ
 اهڙي طرح جيئن سائنس جي تجربا ڪرڻ لاءِ شاگرد سائنس
 روم ۾ داخل ٿئي ٿو . هو اندر داخل ٿي دروازا بند ٿو ڪري
 ڇڏي، انهيءَ لاءِ ته ٻاهران ڪو آواز نه اچي ۽ هنجو ڏيان
 ٻاهر نه وڃي . پوءِ سائنس ماستر سان گڏجي سندس هدايت
 مطابق انهن اوزارن سان تجربو ڪرڻ شروع ڪري ٿو جي
 هڪ صاف ميز تي رکيل هوندا آهن . پهرئين دفعي نه ته
 اتي دفعي پنهنجي تجربا ۾ ڪامياب ٿئي ٿو . بلڪل ساڳيءَ
 طرح هن جسم جي اندر پريوڪ ڪري ٻاهريان ”دوار“ بند
 ڪري اندر ڪي ڪوچي ٿي . اهو ٿڌهن ممڪن ٿيندو
 جڏهن اسين پنهنجي سر تي سميتي انهيءَ کي شونيت
 ۾ ڪنو ڪنداسين يعني خيال، جو ٻاهر دنيا ۾ ٽهليل آهي
 ۽ شرع جي روم روم کي چيئن ڪري رهيو آهي انهيءَ
 کي آتما جي بئڪ (پنهي پرن جي وچ ۾) ايڪاگر ڪرڻو
 پوندو . ايتري قدر جو شرع جي سڌ تي نه رهي . پوريءَ
 طرح جسم جا دوار بند ڪري انهيءَ نقطي تي ايڪاگر ٿي

” نازڪ ڪا پائشاهه ڏسي ظاهر آ.“

(آسا محلہ ۵، ۷-۳۹۷)

” نازڪ ڪا پرڻ پورو رهيو هئي .

جت ڪت ڪت گوسائي .

(سوئي محلہ ۴، ۱۰-۷۵۸)

” بخواهد چشم سر معشوق ڏيڏن ،

ڪلامش را بگوش خود سنيدن .“

(شمس تبريز)

ڪل مالڪ پاڻ نه لايان نرالو ۽ اشبد آهي . اتي نه روشني
آهي نه آواز . هو پنهنجو پاڻ پرڻي قائم آهي . هو هڪ آهي
نه ڪي ٻي . ها هنڪي سڀني مهاڻائن بيان ڪندي ۽ ڏود
ڪيو آهي پر دراصل هو آهي لايان .

” هر به اُنک هٿ مت ڪر ورتنه ،

ڪيا جانا هوءَ ڪٿوري .“

(سورت محلہ ۵، ۹-۶۱۲)

ڪل مالڪ جيڪو نرمل چيئن روپ الڪ ۽ اکر ست پرش
جو رچيو سو لايان آهي ، ليڪن آتما نرت جي شڪتيءَ
دواران انهيءَ کي محسوس ڪري ٿي ۽ ڏيال پرش جو درشن
پاڻي جي جهنڪي ستن اڪال ڪري سڏيو آهي . اها شڪتي
ڪروڙن برهمانڊن جي مالڪ آهي ۽ قائم دائر ۽ لافاني آهي .
انهيءَ شڪتيءَ جي هڪڙي شعلي هيٺيان منڊل جن ۾ چيئن
۽ مايا جي ملاوت آهي ٺاهيا جي سڀ پرڪ ۾ ٻهي ٻون ٿا .
انهن منڊلن مان ڪن ۾ چيئتا وڌيڪ ۽ مايا گهٽ ، ڪن ۾
چيئتا ۽ مايا برابر ۽ ڪن ۾ چيئتا گهٽ ۽ مايا وڌيڪ آهي .
انهن روحاني ڏيڻ جا مالڪ آهن جوڻ نرنجن (نريا بد جو
مالڪ) اونڪار (ڪارڻ ۽ مهاڪارڻ پڌن جو مالڪ) وغيره .

تون حیوان وانگر هر وقت بیت پرڻ جو خیال نه رک.
 بدبختی خیال کی اندر ايس جي ڳڻائڻ کان مٿي کڻ ڇاڪاڻ
 جو جيستائين تون انهن کان مٿي نه اڀري ٿو جيستائين اللهی
 نور کی نه ڏسي سگهيندين.

”چون روح بيرون نيآمد آدمي،

باشد از تصوير غيبي عتبي.

(مولانا روم)

جڏهن تون هن جسماني قيد مان خلاص حاصل ڪندي
 نه تون خود خود هڪ نئين دنيا جو دٻار ڪندي.
 ”از ميثق چهر چون باي خلاص،
 بي ادس عالمي باسي جديد.“

(شمس نوري)

خواجه حانط صاحب به فرمائين ٿا ته جيستائين تون طبعيت
 جي سواءِ کان ٻاهر نه نڪرندين جيستائين تون حقيقت جي
 ڳوليءَ به ڪيئن وڃي سگهيندين؟

”لوڪز سرائي طبعيت نهي وڃي بيرون،

ڪٿا بڪرئي حقيقت گذر نراني ڪرد.“

انهن ٻن دوارن کان خيال کی مٿي آڻڻ کی سٺ مٿاڻا
 ”جيتري مرڻ“ ڪولڻ ٿا ۽ ويدانتي ”جڙ کان چيئن کی
 الڳ ڪرڻ“ چون ٿا. سٺ سٺ انوسار جڏهن شد اڀاس
 دوارن شرير کی خالي ڪري مٿي اچو ته سوکير، ڪارڻ
 ۽ ارميل چيئن ديشن جو اڀر حاصل ٿيندو ۽ انهن کی بار
 ڪري آما پرمانا، جو شد هولا انتها ساگر آهي، پروهي سمائي.
 گور بائي ۽ ٻين مٿاڻاڻن جي ڪلام به پرمانا جي درشن
 جو ذڪر ڪيل آهي.

”آدشت اترچو آلك اوتش، سود پکٽا گرمک آکي.“

(سري رام محل ۴، ۱۹-۸۷)

سڀ ڪم ڪار، لکڻ پڙهڻ، وڻج واپار وغيره سڀ خيال يا
سرف جي سھاري ھلي رھيا آھن. شرار، گھر بار، شھر،
جھنگل پھاڙ، درياهه، زمين آسمان، سڄي ڇنڊ سڀ انھيءَ
جي سھاري قائم آھن. انسان اڳيان وس شرار کي بادشاھ
۽ خيال کي معمولي وستو سمجھي رھيو آھي. اسان لاءِ
دٻھ ٿي سڀ ڪچ ٿي پيئي آھي ۽ آتما کي ڪرمھتو ٿي ڪونہ
ٿا ڏيون. اسين اڳيان جي ڪارڻ پاڇي کي انسان سمجھي
ويٺا آھيون. ڇا زندگي ھڏين ۽ ماس واري شرار کان
وڌيڪ قيمتي ناھي ۽ شرار پوشاڪ کان وڌيڪ سربشت ناھي؟
"Is not life more than meat and the body more
than the raimant?"

انھيءَ ڪري اي انسان! ٿون وڻج و ڪارڻ کي ڇڏ.
اندرون جي پوڳن ۽ سوانن کان منھن موڙڻ ۾ ٿي سڀ نعمتون
سمائل آھن. جيڪو انھن ۾ ڦاٿو، سمجھو اھو پنھنجي آئروھتيا
ڪري رھيو آھي. ٿون نہ حسن يوسف وانگر جسم روپي
کوھ، ۾ ڪريو پيو آھين. انھيءَ مان نڪرڻ جي ھڪ گھٽ
رسي آھي مالڪ جي مھر جي ڌار جا ھرھڪ جي اندر
آھي. انھيءَ رسيءَ کي پڪڙي جڏھن ٿون دٻھ روپي کوھ
مان ٻاھر نڪرندڙ نہ ٿون ھڪ نئين دنيا ڏسندڙ جا ھن
وقت پنھنجي اکين کان اوجھل آھي. ھي جسماني اکيون
صرف دنيا ڇيڙن کي ڏسي سگھن ٿيون پر جي پنھنجي
اندروني اک کلي پوي نہ ٿون لافاني مبدلن کي ڏسي
سگھندڙن. حيوانن جو سر زمين ڏانھن جھڪيل رھيٿو.
اي انسان! پنھنجو سر بلند آھي ۽ انھيءَ ڪري ٿون مٿي ٺھار.
"اندر حيوان بگڙو سر سونھي زمين ڏاڍو،
آخر سر جالب بالا ڪن."
(شمس برباز)

سندھ مع ڪا قوم يا مذهب ڪو آهي. ڇو سڃاڻڻ ٻيتر
 سو سندھ آهي ٻيو ڪٿي هو ڪنهن نه قوم يا مذهب جو
 هجي. ڇوڙي طرح جيڪو اهر- اي جي ڊگري حاصل
 ڪو ٻيو ٻيو ڪٿي هو ڪنهن قوم يا مذهب جو هجي نه اسن
 هڪي اهر- اي سڏيون ٿا. سڀني قومن ۾ ٻن قسمن جا
 مهاڻا ٿيا آهن. ٻهريان سٺي درجي جا ۽ ٻيا عاري درجي
 جا. سٺي درجي جا مهاڻا پنڊ يعني شراب جي ڇهن ڇڪرن
 جو اڀياس ڪندا ۽ علوي درجي جي مهاڻائن ڇو رستر اکهن
 جي مٿان شروع ٿيندو. مسلمان ڦٽير به اکهن کان مٿي ويا.
 حضرت ابراهيم فرمائي ٿو ته مون ٿورو ڏندو ۽ انهيءَ کي
 ڇڏي اڳتي ويس. ڪورو ڪرنت صاحب ۾ به اندر ڏگر
 آڻي آهي.

”ٿارا ڇڙ ٿا ٿا، ڪٿه ٿڌو ٿاڻا راءِ،

شڙڪ ڇڙو ڪرما، سگر شڊ ڊڪاڻا راءِ.“

(لکھاري مهل ١، ١٧-١١١٠)

لسي صاحب جن فرمائين ٿا:-

”گگن ڊواري ڊيسي اڪ ٿارا،

اڻڊ ٿاڊ سسرو جهڻڪارا.“

حضرت محمد صاحب فرمائين ٿا ته هن شق الثمر ڪڍڻ
 يعني هر چنڊ کي ٻار ڪري وٺڻ. سڀ مهاڻا جيڪي هن
 راءِ کي مٿه ڪندا سي شق الثمر ڪري ٿي وڃن ٿا.

بادشاهه جو جسر ظاهري ڪٿي ٻن ڇوڙو هوندو آهي
 ٿڌن نه هنجي هڪ اشاري تي لکين لشڪر اچن ٿا. اهڙي
 طرح بيمال (سرم) هڪ معمولي ڇوڙ لڳي تي لکين آهي
 شڊ هر ڇوڙو. جڏهن انهيءَ کي اڻڪار ڪجيتر نه سمجھ
 جي ڇو هڻڻ وٺو والڳر سسار کي لوڙي سگهجي. دنيا جا

(جڏهن ساڳي ملي ڪي گوشت)

کچھ صاحب فرمائیں نا:-

”دونوں تل اکے تار ملاؤ تب دیکو گلزارا ہم۔“

ٻنهي اکين جي نرسن جي جوت شو نيتز ۾ جنهنڪي Third Eye يا مسلمان فقير نقط سويده چوندا آهن، جتي اکين جون اٽي رڳون Optic Nerves وڃي ملن ٿيون ۽ سندن شڪتي ڪافي ٿئي ٿي، اتي پرڪاش ٿيڻ پوي. انهيءَ کان پوءِ سڪمن نازي اچي جتي مسلمان شاهه رڳ چون ٿا.

”اللہ شاہ وگ تون نزدیک.“

(الی شاہ)

اي شبد دن يا باطي جا ساري جهان جو ڪروو آهي
پر گهٽ نٿي ٿئي.

”سکون کی گھر راجس سن ، سن منبدل سو لاء ،
اُکت کیتا اچال“

اُکت کتا ایچا ریٹھی، منشا منہم سما۔

(ملل واد مکتبہ، ۱۲۹۱ء)

”گل کی صورت شبید پیمان،

ایہا یکت چوکی ایمان۔

(1999-10-10)

جڏهن آتما سميتجي اتي اچي ٿي ته اتي هوءَ صرف ڏيان جي ذريعي ئي سگهي ٿي، پر هه ٿارا منڊل، چندرما ۽ سورج کي پار ڪري گروءَ جي نروي سروي جو درشن ڪري ٿي. پوءِ آتما روحاني ديسن جو سير ڪندي شبد ڏن جي سهاري سڳيندڙ پهچي وڃي ٿي.

سینٹ مئٹيو (Saint Mathews) جو وچن آهي نه جسر جر
برڪاش آهي نيترن به . انهيءَ ڪري هي نون هڪ اک
وارو ئي ٻڌن يعني انهي اکين جي پتلين جي ڌار سميتي شوليتر
(Third Eye) به ڪئي ڪرڻ نه ٿيندڙو سڄو جسر لڙو ؛
برڪاش سان پرڄي ويندو .

“The light of the body is the eye. If therefore,
thine eye be single, thy whole body shall be
full of light.”

(Mathews VI 22)

انهيءَ مارڪ جو اشارو ڏيندي نلسي صاحب جن فرمائين
ٿا ته اکين جي پتليءَ به ٽنڊڙو ٿر آهي ؛ انهيءَ ٿر جي اندر
روحانيت جو سمورو راز پوريل آهي . ڌرا انهيءَ ٿر جي
ڪاري ٻڙدي ٻڌان جهڙي پاڻي نه ڏس :-

” پتلي مين ٿل هه ٿل مين پرا راز ڪل ڪل ڪل ،

اس ٻڌو سيعه ڪي ڌرا ٻار ڏيکيا . ”

معين الدين چشتي صاحب فرمائين ٿا ته نون پنهنجي
اک کول نه توکي خدا جو جلوه نظر اچي . نون صرف اکيون
ٿي پڻ ؛ ٻالهاڻيءَ ؛ ٻڌڻ جا دواڙ بند ڪر .

” چهر بڪشائي ڪ ڏيندو خدا جلوه ٿورو ،

ڏيڏو شو بڪرو ٻر بند ڏو ڪٽو و شيد . ”

هي اکيون سج بچ آخرين مٿاڻ جون ڪڙڪيون آهن ؛
مالڪ ڏانهن وڃڻ جي راهد آهن .

” به آنکين ڪڙڪي هين ڏو گهر ڪي . ”

(سار اچن)

ڪرو و نانڪ صاحب جن به انهيءَ جو اشارو ڏيندي

فرمائين ٿا :-

هوندو آهي. پر پاڻيءَ وارو عڪس جڏهن ديار تي پري
ٿو، انهيءَ ۾ سڄي جي شڪل نظر نٿي اچي صرف معمولي
جهاڪ هوندي آهي.

پنڊ (شريار) جا ڇهه ڇڪر اکين تائين ختم ٿي وڃن ٿا.
اهي ڇهه ڇڪر آهن :- (۱) گدا ڇڪر (مول آڌار) (۲) اندري
ڇڪر (سرادشتان) (۳) ٺاڻي ڇڪر (مٺي پور) (۴) هردي
ڇڪر (اناحص) (۵) گنب ڇڪر (وشڌ) (۶) نيتر ڇڪر
(آگيا) جو اکين جي پويان آهي.

يوگي جن شريار جي انهن ڇهن ڇڪرن جو اڀياس ڪري
مٿي اچن ٿا. پهرين نيتي، ڌولي ۽ استي دواران شريار
جن سڀ غلاظتون صاف ڪندا آهن، پوءِ پنهنجي ڏيان
کي مول آڌار يا گدا ڇڪر جهڙي ڳڻيش ڇڪر نه ڇڏجي
ٿو ان ۾ ايڪاگر ڪندا آهن، پوءِ پنهنجي ڪنڊلينيءَ کي
جاگرت ڪري پٺيءَ جي ڪنڊي سان جوڙيندا آهن. اهڙي
طرح اڀياس ڪندي سڀني ڇڪرن کي خالي ڪري آگيا
ڇڪر، جو اکين جي پويان آهي، ۾ پهچن ٿا. اهو اڀياس
نهایت مشڪل آهي ڇاڪاڻ ته انهيءَ ۾ پراڻا پام ڪرڻو پوئو
جو گرهستي يا کمزور انسان نٿو ڪري سگهي. سند مهاڻا
پراڻا پام جو ساڌن نه ڏسندا آهن ۽ سراسر جي ٻروڱ جو
اُڀديش نه ڪندا آهن. اهي ڇهه ڇڪر ارهڻاڻڊ جي ڇڪرن
جي عڪس جو به عڪس آهن. انهيءَ ڪري سنت انهن
جو اڀياس نه ڪرائيندا آهن ۽ روحاني چڙهائي اکين جي
پويان شو نيتر کان شروع ڪرائيندا آهن. هينءِ اُڀديش
آهي ته آتما جي ڀينڪ تي خيال رکي مالڪ ڏانهن مخاطب
ٿي سندس نام جو پريتر سان سمون ڪيو. ائين ڪرڻ سان
آتما سميتجي انهيءَ نقطي تي اڀدي ۽ اندر ٻرڪاش
ظهر ايندو.

اسٽرنا يا بهيجي ٻڌي جو اظهار اکين مان مليو. آتما جو
پرياءُ اکين ۾ رهيٿو. انهيءَ ڪري اکين دوران انسان جي
اندروني جذبن جو اثر هن تي پويو. اکن جي ٻولي آهي
عجيب، هڪ ئي ڏهاڙي ڏهاڙن! اشاري اشاري ۾ اکيون آهي
داستان ٿيون ٻڌائين جي لايان آهن.

جاگرت اوسنا ۾ آتما ۽ من جي بيلڪ اکين هي ٻڌبان
رهيتي. ڪهن الڏي کي سڏيو نه هو اکين تي زور ٺهي
چرندو نه ها پاڻي! سهي ۾ اها بيلڪ گلي ۾ رهيتي ۽
گهري بند ۾ لائي يا دن ۾. اسان کي جاگرت اوسنا کان
اوچي حالت ۾ وڃڻو آهي ۽ نه ڪههين. انهيءَ ڪري
سندن هر مارڪ اکن کان مٿي نه شروع ٿئي. انساني سرور
يا بند، برهمانڊ جو اهو ئي آهي.

”جو ارهمه ٻڌي سڙي ٻڌي، جو ڪوچي سو پاوي.
ٻيا ٻڌي ٻڌي ٻڌي، سڱر هو لڪاوي.“

(ڏناسري ٻيا ۱۵، ۶۹۵)

جهڪو شرار جي ڪوچ ڪريو سو هن سسار ۽ انهيءَ کان
مٿي جي وڃڻا جو گيان حاصل ڪريو. وڃڻا ڇا ڇا حصا
آهن. (۱) بند (۲) الڏ (۳) برهمند ۽ (۴) چڪند.

برهمانڊ جو برهم ٽئين حصو پرڪ وٺي ٻڌي ٻڌي ٿو.
چڪند يا مقام حق انساني ديس آهي جو پرڪ ۽ مها پرڪ
هي اثر کان پري آهي. اهو امر ٻڌ ستن جو پنج ڌار ۽
سست مٿ ۾ لڪش آهي. ”برهمانڊ“ جي ڇهن چڪرن
جو عڪس ”الڏ“ جي ڇهن چڪرن تي ٻڌي ٿو ۽ الڏ جي
ڇهن چڪرن جو عڪس ٻڌي ٿو بند جي ڇهن چڪرن تي.
چوڙي طرح سڄ جو پاڇو ڇڏهن پاڻيءَ تي ٻڌي ٿو نه الڏ
سڄ جي شڪل نه نظر اچي ٿي پر ان ۾ نه گرمي ۽ نه پرڪاش

ٻنھنجي اندر جھاتي پاڻڻ

اي انسان ! تون کيستانين مڙڪي جي ٻاهرين چٽسالي ،
 شڪل ۽ صورت تي موهيت ٿي پيل رهندين ؟ ٻاهران ڏيان
 هٿائي تون مڙڪي جي اندر جيڪو پاڻي آهي انهيءَ ڏانهن
 نگاهه ڪر . ظاهري شڪلين سان تون گهڻو وقت موهر
 رکدين ؟ حقيقت جو ڳولائو ٿي ۽ انکي ٻنھنجي اندر تلاش
 ڪر . جسماني شڪليون سڀ فنا آهن صرف حقيقت ئي
 قائم دائر آهي . ٻاهران صورتن کي ڏسي انهن ۾ ايترو مھو
 ٿي ويو آهين جو تون حقيقت يا ڀرمارت کي بلڪل وساري ويٺو
 آهين . عقلمند اهو آهي جو سڀ مان موٽي ڪنڊي وٺي
 ڇاڪاڻ سڀ نه صرف ٻاهريون ڇاڪو آهي جو قيمتي هونءِ
 جي حفاظت لاءِ بڻايو ويو آهي . انهيءَ ڪري ٻنھنجي اندر
 جھاتي پاڻڻ جڳائي . سندن مهاڻائن جي انمول ٻاڻيءَ جي
 خزانن کي کولي ڏسو نه انهيءَ ۾ آما لاءِ ڪيڏي نه خوراڪ
 موجود آهي ڇا کائي اسين ڏرپٽ ٿي سگهون ٿا . گورو
 ارڃن صاحب جن فرمائين ٿا :-

” پيءُ دادِي دا کولي ڏنا خزان ،

ٿا ميري من پيءُ ٺاڻا .“

(ڳوڙي محل ۵ ، ۱-۱۸۶)

اي انسان ! تون ڏس نه ٻنھنجي ڪاٺا ڪهڙي نه
 خوبصورت آهي . ٻنھنجي جسم ۾ هٿ پير وغيره عضوا آهن
 پر انهن سڀني ۾ اکين جو رطبو ٻين کان اوچو آهي . انهيءَ
 ڪري سندن ڪارڊ ۾ اوچو آهي . جڏهن ڪو خيال اٿي تڏو
 نه هڪ ڪن ۾ اکين ۾ سوين جهان اُلت پلت ٿين وڃن . اکيون
 آهن آما جون کڙ ڪيون جن سان آما هن سنسار جو ديدار
 ڪري ٿي . Eyes are the windows of the Soul من جي

جڏهن ڪي نه پر ماڻها هڪ اهڙو گروٽ آهي جهڙوڪي ڀولي
 لا بيان ۽ لائين آهي ۽ وڏو اڃيل ڦران شريعت، گرو گروٽ صاحب
 ۽ ٻيا ڌرمي گروٽ سڀ انهيءَ ڪتاب جا صفا آهن
 جي هيلائن لکيا ويا آهن ۽ هن کانپوءِ به بيشمار
 صفا لکيا ويندا. سڀئي سٺا مهائيا جن مالڪ جي پراڻي
 ڪئي، جيڪي موجوده آهن ۽ آئينده ايندا انهن سڀني
 کي اسين نمسڪار ڪريون ٿا. اڄ هن جڙ ۽ پوک سسار
 ۾ نه اسين ڌرم جي ٻاري ۾ ڪافي ڇرچا ٻڌي رهيا آهيون.
 سڀني ڌرم جا سڀلن ٿين پيا. انهيءَ ٻاري ۾ ڪئين ڪتاب
 لکتن پيا ۽ ڌرم جي سڄي اصليت ڏانهن اسانجو ڌيان
 ڇڪايو ٿو وڃي. سڄاين ۽ اخلاقي قانونن کي جي سڀني
 متن ۾ ساڳيا آهن، نچر بلند آواز سان ٻرچار ڪيو ٿو وڃي.
 جهڙو اصلي مقصد آهي آڻا جو پر ماڻها سان ميلاپ جو تجربو
 ڪرڻ، ڇو مسئلن ۾ وڃي عالمگير روحاني مذهب ٿيندو.
 هن ڌرم ۾ سڀ ماڻهو پنهنجي پنهنجي سوسائٽيءَ ۾ رهندي
 نه اهو تجربو ڪري سگهندا ۽ عرومان جي ستن مهائائن
 دشمن مدين جي عزت ڪندا. اهو عالمگير يا وڏو واپسي
 ڌرم آڏو کان هلندو آيو آهي ۽ ايترو ئي پراچين آهي جيتري
 هيءَ دنيا.

بريا ڪندڙن انسان جي روحاني زندگيءَ جي پهلوءَ کي سامهون رکيو آهي ۽ انهيءَ ڳالهه تي زور ڏنو آهي ته انسان جي اندر اهڙي ڪا ڇيڙ آهي جا شرير وانگر بدلجي نٿي. هر هڪ انسان کي پنهنجي روحاني زندگيءَ جو وڪاس ڪري انهيءَ ڇيڙ کي ڄاڻڻ کپي جا لافاني آهي. انسان جي زندگيءَ جو مقصد دنيا ۾ پوکڻ وٽس ڪونهي بلڪ انهيءَ ستيم جي پراڻي آهي جو هر هڪ انسان جي اندر موجود آهي. سڀني گهڻن ٻولين ۾ انهيءَ اندروني روحاني زندگيءَ جي وڪاس ڪرڻ ۽ برسر ستيم جي ڳڻن کي گهٽ ڪرڻ جي سائن جو ذڪر آهي. ڪوبه سڃي مذهب جو پوئلڳ ائين ڪڏهن ڪونه ڇوڻدو ته ذرڻ صرف اعتقادن ۽ رسمن جو هڪ مجموعو آهي. سڀيئي ذرڻ انهيءَ سچ کي ڄاڻڻ تي پنهنجو اصلي مقصد سهجهڻ ٿا.

”ناڪ، ساڃي ڪٿي سچ ڄاڻ.“

(سري راڳ مهله ٣، ١٨-١٥)

مت متاثر ٿي ڪٿي سوين هجن ايڪن منزل سڀني جي مالڪ سان ميللاپ آهي ۽ سڀني جي بنياد ۾ هڪ ئي ساڳيو اصول ڪم ڪري ٿو جو آهي نام يا شبد جي ساڌنا. اسانجو آئو ڪاڀا آهي پنهنجيءَ آتما کي شبد سان جوڙڻ ۾. انهيءَ کي صرف شبد پوک ۽ ڇڏجي ٿو. اسان کي سڀني ذرڻن ۽ مذهبن جو پير ۽ پيار سان چڻن ۽ اڀياس ڪرڻ جهڙو ۽ انهن جي اندر بنيادي اصول کي هميشه سڌمڪ رکڻ کپي. انهيءَ لاءِ ته ڌارمڪ ڇڪتاڻ دور ٿئي ۽ اسانجي دلين ۾ سڀني ذرڻن لاءِ عزت پيدا ٿئي. ڇاڪاڻ ته منزل سڀني جي ساڳي آهي انهيءَ ڪري اسان کي ماضيءَ، حال ۽ مستقبل جي سڀني سنتن ۽ وهانائن لاءِ سڌمان رکڻ کپي.

کي ڪڙو نه سڏارو. ڪڙو اهو آهي جو گهرائيءَ ۾ نه وڃي
وڃاري ٿو.

”بيد ڪتيب ڪهه مع جهولي،

جهولا جو نه بيچاري.“

(بريالي ڪير ۴، ۱۳۵۰)

جن کورمڪن مالڪ سان ميلاب جو اهو اجر ار ڪڍو آهي
سي سڀني سان بيار ڪن ٿا. هو برمالما کي سڀني جو پتا
Fatherhood of God ۽ انسانن کي پائي پائي
Brother hood of Man ۽ ڀڃڻ جي جذبي کي متوس
ڪن ٿا. جيڪي دشمني ۽ الڳ الڳ رهڻ جي سکيا
ڏين ٿا انهن لاءِ ڀڪه ڄاڻو نه مالڪ جي ميلاب جو تجربو
ڪونه ڪيو اٿن. اسانجي آما کي جيڪو مالڪ سان وصال
جودائي اڇو ٿئي اڇو سوئي اسانجو اصلي ڌرم آهي. ڌرمي
پستڪن ۾ جن روحاني تجربن جو ذڪر ٿيل آهي تنکي
جيستائين ستڪوروءَ جي سهايتا سان پنهنجي اندر نه ڏهر
ليسون انهن ڪتابي تجربن کي اسين پنهنجو ڌرم سڏي نه
سگهنداسين.

”ڪيسي ساهي جي هم نه وڃي.“

انسان کي برمالما پنهنجي شڪل تي ٺاهيو آهي. اهو
ڪري انسان کي پنهنجي مالڪ سان ملي مڪمل ٿيڻ چڱائي.
اسانکي اهڙي ڌرم جي ضرورت آهي جنهنجو اهو مالڪ
جي ميلاب دواران پراپت ٿي وڃي.

جيڪڏهن اسين سڀني کي ڀڃڻ جي چڱي طرح ڄاڻ پراپ
ڪنداسين ته خبر پوندي ته انهن ۾ مهاپرسن پنهنجي ذاتي
تجربن جي ڳڙڙ کي قلمبند ڪيو آهي. سڀني ڌرم جي

آدرشي عالمگير (وشو ويابي) ڌرم

اڄ اسان کي ڇا جي ضرورت آهي؟ ڇا اهڙو هڪ نئون عالمگير ڌرم جنهن ۾ سڀني ڌرمن جي خاصيتن ۽ ساڌن جو سار هجي، ناهيو وڃي؟ اهو هڪ محض خيال آهي جو اڄ تائين پر ثواب نه ٿي سگهيو آهي. ڪهڙي شريعت کي ڇڏجي ۽ ڪهڙيءَ کي اڀرائجي! ماڻهن جو طبيعتون مختلف ۽ سوچڻ جا طريقا مختلف ۽ هر ڪو ٻيو سمجهي نه منهنجو طريقو ٺيڪ آهي. سندس ۾ ويچارن جو ميل ۽ فرق رهندو. سڀني کي هڪ خيال ئي آڻڻ مشڪل ٿو لڳي پر دراصل سڀني انسانن جو پاڻ ۾ روحاني رستو (Divine Link) آهي جنهن کي دنيا جي ڪا به شڪتي ٽوڙي نٿي سگهي. انهيءَ ۾ شڪ ڪونهي نه رومن ۽ رواجن ۾ فرق آهي پر اصلي حقيقت سڀني ڌرمن ۾ ساڳي آهي. انهيءَ مشڪلات جو هڪڙو ئي حل آهي ۽ اهو ته روحانيت کي هڪ سائنس جي روپ ۾ سندس اڳيان پيش ڪجي. رومن، رواج ۽ شريعت ٻئي هر ڪنهن جي پنهنجي پنهنجي رهي پر هن روحاني سائنس کي هر ڪو عملي روپ ڏئي ۽ پنهنجي شرار جي اندر آتما کي پرمانا سان ملائڻ جو تجربو حاصل ڪري. هر ڪنهن انسان جو شخصي مذهب آهي سندس آتما جو پرمانا سان جوڙڻ جو تجربو.

نانڪ، ساڄي ڪٿه سچ ڄاڻ.

(سري راگ مهله ۳، ۱۸-۱۵)

ڌرم انهيءَ سچ سان جوڙڻ جو نالو آهي. مهاتمان پنهنجي آتمائن کي پريءَ سان جوڙيو ۽ انهن تجربن يعني روحاني منڊان تي حاصل ڪيل انهن کي ڌرمي گرنتن پوئين ۾ ورتن ڪيو آهي. انهيءَ ڪري ڪنهن به گرنت پوئيءَ يا مٿس متاثر

انهيءَ لاءِ تہ آتما پرمالما جو رنگ ٻڪڙي سندر ۽ ٻڙل
 ئي ٻڙي . پهرين پنهنجي آتما کي خوراڪ ڏيڻ کڻي ۽
 انهيءَ کانپوءِ جسم کي . ائين ڪرڻ سان اسانجي اندر آتماڪ
 کڻ پيدا ٿيندا . انهيءَ لاءِ اهم ضروري آهي ستنگ يعني
 سچ جو سنگ . ارلام گهڻن ڪامل برش جي صحبت جنهن
 جي آتما پرمالما سان ملي سندس دلاري ئي چڪي آهي .
 اهڙن روحانيت جي صاحبن جي محسوس ڪيو ۽ پنهنجي آتما
 کي ڪل مالڪ سان جوڙي رکيو .

ڪاٺا اهاڻي سندر آهي جنهنجي اندر آتما پنهنجي ٻئي
 پرمالما الڙا شد يا نام سان جڙال رهي ٿي . انهيءَ ميلاپ
 دواران ئي آتما کي سچو سهاڳ مليو پوءِ شرار ٻڙي يا
 رهي ٿي پنهنجو ڪر ڪر ٿو رهي ۽ اهو سڀ پيد صرف
 ستگورو شيرا دواران ڪورمڪ پنهنجي سان مليو . اهو آتماڪ
 ڏن ، عئل ۽ چترائيءَ سان حاصل ٿئي ٿو ٻي سگهي ۽ صرف
 پرمالما جي ڪريا دواران مليو .

” ڪاٺا ڪامڻا آف مٿاڻو ، پر ڏسي جس نالي
 پر سڄي ئي سدا سهاڳ ڪر ڪا شد سمالي .“
 (سوهي مٿه ۲ ، ۵-۷۵۳)

” ڪرمڪ هروي س ڪاٺا ڪوچي ،

هور سڀ پسر مٿاڻي .

جسڊر ديت سوني جسڻ پاوي ،

هور ڪيا ڪوڪري چترائي .

سا ڪاٺا جو ستگر سڀڻي ، سڄي آب سراري .

ون ناوي در ڏوئي ناھي ، ٿا ڄم ڪري خوراي .

نازڪ سچ وڏ ٻائي ٻائي ، جسڊر هر ڪريا ڌاري .“

(سوهي مٿه ۲ ، ۱۴-۷۵۴)

هر وقت پنهنجي شريار کي سڃاڻڻ ۽ سنوارڻ ۽ انهيءَ
 جي پرورش ۾ لڳو رهڻ سچ پچ بت پرستي آهي ۽ پنهنجي
 اندر آتما کي سڃاڻي ۽ سينگاري پرمانا سان جرڙڻ جو نالو
 آهي خدا پرستي يا ايشور پوجا. پر اسين انهيءَ طرف ڪو
 ڌيان ڪونه ٿا ڏيون. ايتري قدر جو اسانکي سرجهه ٿي
 ڪانهي ته آتما جو پالڻ پوشت ۽ سينگار ڪيئن ٿيندو آهي؟
 درحقيقت شريار کان اول آتما جي سينگار جي ضرورت
 آهي ڇاڪاڻ ته شريار آهي گهر ۽ آتما آهي ان ۾ نواسو. رڳو
 گهر جي صفائي ۽ ٺاهه جرڙ مان ڪهڙو فائدو، جڏهن انهيءَ
 ۾ رهندڙ بکيو بياسو ۽ بي هوش پيو هجي! پهرين گهر ۾
 رهندڙ ۽ پوءِ ٺهي گهر جي ضرورت آهي. پر اسين پنهنجي
 اصليت کي ڀلائي شريار روپي گهر جي محبت ۾ اهڙا محو
 ٿي ويا آهيون جو پاڻکي انهيءَ گهر جون ديارون ۽ چت
 سهجهي ويٺا آهيون يعني گهر ۾ رهندڙ خرد گهر بڻجي پيو
 آهي. جيڪڏهن اسين هن گهر کي سندر ڏسڻ ٿا چاهيون ته
 پوءِ اسانکي انهيءَ جي اندر رهندڙ آتما کي سندر بنائڻ
 کپي. هن گهر کي ڪير قائم رکي سگهندو؟ هي گهر نه روز
 پيو بدلاجي ۽ وجيٽو ٿيندو ڏينهن پراڻو ۽ بیکار ٿيندو.
 هي هميشه هڪجهڙو نٿو رهي ۽ هڪ ڏينهن ضرور هڪي
 ڇڏڻ آهي. تون آتما آهين نه ڪ شريار. شريار اسٽر نه آهي.
 انهيءَ ڪري شريار جي مناسب ڊيڪ ريڪ ڪندي پنهنجي
 آتما جي بيلڪ (جا ٻنهي پرن جي وچ ۾) اکين جي پٺيان
 آهي) شونيت ۾ لڳاءُ ۽ ڪنهن ڪمائي واري مهال جي
 سکيا انوسار انکي پرمانا سان جوڙ.

”ڪوئي جن هر سڌ ڏاڍي جوڙ،“

چون گهر، هڪ شپ وساءِ، ڏاجي پاران اڪور.

(جيتري مهه ۵، ۶-۷۰۱)

تن پرستي ۽ ايشور پوجا

انسان چيئن آتما ۽ جڙ سم ڇو مرڪب آهي. جيتري قدر هو جڙ آهي، (۱) جڙ سم جا قانون هن سان لاڳو رهندا. جيتري قدر هو حالدار آهي، (۲) جسم جا قانون هن سان لاڳو رهندا ۽ جيتري قدر هو چيئن آهي اوتري قدر (۳) چيئن جاندارن جا قانون انسان سان لاڳو رهندا جي کيس پنهنجي ٻالن روشن ۽ آرام جي لاءِ بتن ڪرڻ لاءِ پراڻا ڏهن ٿيا. جيستائين منهن انهن جي دائري اندر رهندو آهي تيستائين دڪن سان گهيريل رهندو. جڏهن انهيءَ کان مٿي آتما سان تعلق ڇوڙ ٿيندو تڏهن ئي هر سک جو پندار ٻائي سگهندو. ڪنهن صاحب فرمائن ٿا :-

” ڏاهه ڏور سکيا ڪوئي نه ڏيکي،

جو ڏيکي سڄو ڏيکي هٿ ۾.“

انهيءَ ٻاري مهالما ٻڌ ڇو به ڪئن آهي نه جسماني
ولڏي دڪ روپ آهي.

Physical life is all misery.

نوٽ :- (۱) جڙ سم جا قانون آهن :- (۱) ڪشش (۲) لڳاءُ
(۳) اهرائي (۴) پرواهه شڪتي.

(۲) جسم جا قانون :- (۱) ٻالڻ ۽ روشن (۲) وزن
(۳) دڪاس (۴) آلمو ستار.

(۳) چيئن حالدار جا قانون :- (۱) اڄ (۲) بک
(۳) بي چيني محسوس ڪرڻ.

اڃا ئڻ. سائنس جي تجربي ڪرڻ کان پهرين اسين تسلي ڪندا
 آهيون ته سڀ اوزار صاف آهن، انهن تي ڪنهن ٻاهران
 ناموافق چيز جو اثر نه ڪونهي ۽ پهرئين ميل ميلاپ کي
 ڇڏي سڀ دروازا بند ڪري ڌيان کي ايڪاگر ڪري
 انهيءَ تجربي کي ڪندا آهيون. اهو عام ڏٺو ويو آهي ته
 عام ماڻهو بواطني دسمن کي مڃڻ ۾ پاڻ فخر ٿا وٺن. پراڻا
 سڪا پوءِ اهي ڪٿي ڪيترا قيمتي يا انهناسڪ هجن، نئين
 نڪسال ۾ وجهڻا ئي پوندا، جي انهن کي موجوده سرڪار
 جي راج ۾ هلائڻ آهي. انهيءَ ڪري اڄ اهو اهم ضروري
 آهي ته ويهين صديءَ جي دنيا اڳيان ٻاهر سڪي ۽ بي معنيٰ
 دسمن کي ڇڏي سؤ في صدي ۽ اوس روحانيت جو آدرش
 رکيو وڃي. اڄ ڪلهه مختلف مت متاثرن جي پوئلڳن ۾
 جيڪا تنگدلي ۽ دشمني نظر اچي رهي آهي اها انهن
 مذهبن جي ٻه ڪندڙن جي سکيا جي ڪارڻ ڪانهي
 بلڪ انهيءَ سبب جو اسين انهن جي سچي تعليم کان
 ناواقف آهيون ۽ سوار ٿي، اڳيان ۽ نعصب سان ٻه-ٻه
 ٻه آهيون.

آهن جيڪي ٻانڌ سان هن جون واشائون ختم ٿي وڃن ۽ اهڙي ساڌڪ ڪي ڪٿي سر لڪائڻ واسطي جهوپڙي نه ٿي هڻي نه به هو. ٻنهن ڇف رهيتو. ڏور جي مارگ ۾ گهڻي رڪاوٽون آهن. سڀ انسان جن ۾ سميت مهانما به اچي وڃن ٿا ڏيه ٽياڳين ٿا. موص کانپوءِ سندن سکيا ۽ سندس ۾ ڪئين من گهڙت ٻانهيون ملائي اٿن. موڙار ۽ ٿورو وڃي ستن جي رسائيءَ ۽ اڇو مان سائس جي ايجادن وانگر اسين وائون ٿا. وري سگهون ڇاڪاڻ ته اسان وقت ڪوبه اهڙو جسماني معدو ڪونهي جنهن دواران اسين روحاني رسائي ۽ تجربن کي سنسار جي سامهون رکون جيئن سائس ۾ رهندو. دواران سڄي دنيا سان لهه وچڙ ۾ اچي سگهجي ٿو يا هوائي جهاز تي سوار ٿي وڃي جو سڀ ڪري سگهجي ٿو.

سٺ جي رسائيءَ کي سمجهڻ لاءِ اسان کي خود هن شرار رويي ٻروڳ شالا (Laboratory) ۾ اندر وڃي ستن جي هدايت انوسار پنهنجو تجربو ڪرڻو پوندو ۽ اهو تجربو هر ڪنهن کي الڳ الڳ پنهنجي اندر ڪرڻو پوندو، يعني روحاني تجربو شخصي يا ذاتي آهي. اهو ئي ڪارڻ آهي جو روحانيت جو ٿورڻ مندون، مسجدون، گوردوارن، گرمڻ، گرلڻ ٻولڻ ۽ سفر ٿيڻ مان ٿورو ملي سگهي. روحانيت هي ثابتي صرف اهي ڏنڊ مهانما آهن جن ۾ رمانا هي هسٽيءَ جو ذاتي تجربو ڪيو آهي ۽ هر وقت ڪن ٿيا. جڏهن هو اهڙو اٿرو حاصل ڪندا ته پوءِ دنيا هندي لڳ معلوم ٿئي ٿي. انهيءَ اٿرو کي ٻانڌ لاءِ جيئن سائس جا اصول آهن تيئن روحانيت جا به اصول آهن جهڙوڪ سڄي ۽ ٻوڙ ڏنگي، هوشياريءَ سان من کي ٻاهرين رڪاوٽن، اندرين واسائن ۽ سنسار جي ٿرندڙ گهرندڙ حالتن جي اثرن کان

گھون . ايڪتا يا ايڪسوئيءَ جي اوستا کي برايت ڪرڻ لاءِ
 انسان ٻنهي طرف ڪوشش ڪري ٿو . هڪ نه دنياوي پدارت
 تي ايترو ضابطو رکڻ ٿو چاهي جو مرضيءَ موجب انهي کي
 ڪم آڻي سگهي ۽ ٻئي طرف سندس اها به ڪوشش آهي
 ته پنهنجن اندرين پاڻائن تي سندس ايترو ڪنٽرول رهي
 جو ٻاهرين حالتن جي ڦير گهير جو مٿس اثر نه ٿئي . پهرين
 ڪوشش اسان کي سائنس جي دائري ۾ ڪڍي ٿي وڃي ۽ ٻي
 ڌرم جي . برقي ڪرڻ (Electrons) کان وٺي ستارن تائين
 جيڪي ڪچ هن سنسار ۾ نظر اچين ٿا سو سائنس جي دائري
 ۾ اچي وڃين ٿا . انهن ڀونڪ پدارتن دواران جيڪي اسانجي
 اندر جذبا ۽ امڱ اٿن ٿا سي به سائنس جي ڪوچ جي
 دائري ۾ اچي وڃن ٿا . انهيءَ دائري جي اندر اسين هر هڪ
 چيز کي پنهنجي حواسن دواران ڏسي ٿا ۽ سگهي سگهون
 ٿا . پر اندر جي دنيا نرالي آهي . اتي اسانجون اندريون
 بهنجي نئينون سگهن . پر نه سائنس ۾ مقدار (Quantity) ٿئي
 ٿو مثال طور به اڌ روڻيون گڏيون نه هڪ روڻي ٿيندي پر
 به اڌوري عقل وارا گڏا نه ڪو پوري عقل وارو نه . بطور
 ٿيون نه سائنس ۾ ڇاچ پر ٿال لاءِ ٻاهرين سازو سامان مان گهڻي
 مدد ملي سگهن ٿي ۽ جن جي دواران ان بابت گهڻي تجربا
 به ڪري سگهجن ٿا . سائنس جي تجربن ۽ نتيجن کي اسين
 ڏسي به سگهون ٿا . انهن سڀني سببن ڪري سائنس جي هن
 دنيا ۾ خاص عزت آهي . سائنس جا نت نوان تجربا پيا ٿين
 ۽ اڳتي به ٿيندا رهندا . دراصل انهن جو نه ڪو انت
 آهي ڪونه . ڌرم جي رسائي ڌرم تائين آهي ۽ اهڙا
 ساڌڪ آهن جن انهيءَ منزل تائين رسائي حاصل ڪئي آهي . ڌرم
 آهي آتما جو پنهنجي اندر دائمي خوشي ، پور ٿا ۽ من تي
 ضابطو حاصل ڪرڻ . خوشيءَ جا انت پندار انسان جي اندر

سٺن لاءِ اها هڪ ذاتي تجربي جي چيز آهي. انهيءَ آزاديءَ کي چئجي ته مڪتبي. گهڻا ماڻهو مڪتبيءَ جو اصلي ارٽ ٿي سمجهن ۽ مثال ڏيئي چوڻدا آهن ته پٽر والڪر پيڄان ٿيڻ، اوند جو سمند ۾ ملي وڃڻ يا جوف جو جوف ۾ سماجڻ آهي مڪتبي. پر دراصل ٿي ۽ هن جي پنڌن مان مڪت ٿيڻ جو نالو آهي مڪتبي. تعلق ۾ لا تعلق ۽ لا تعلق هوندي نه سڀ تعلق بنائي رکڻ، انهيءَ اوستا کي سمجھڻ نه مڪتبي. پرمارت جو پهرين ڏاڪو آهي ڪروڙ پکي ۽ ٻيو ٿام پکي جيئن ڌاران مڪتبي حاصل ٿيڻي. هي جيتري ئي مڪتبي حاصل ڪرڻ جو مضمون آهي ۽ ڌرم ڌام پهچڻ جو واحد مارگ.

”حافظا خلدِ برهان خاتمه موروپ ما اسف.“

يعني :- اي حافظا! مثاڻ حق يا سچڪند اسانجو موروپي گهر آهي.

جيڪڏهن سائنس ۽ ڌرم جي نعمتن ۽ انهن جي مختلف دائرن تي ويچار ڪرڻ معلوم ٿيندو ته ٻنهي جي وچ ۾ گهڻو سڀيڙو آهي. سڀني جاندار جيون (جنهن ۾ انسان به اچي وڃي ٿو) تي وايو منڊل جي ٻنهي قسمن جو پراءِ پوڙو. هڪ اندر ٻي، ٻيو ٻاهر ٻي. انهن اترن جي ڪا به حد مٿي ڪانهي ۽ سڄي سنڀال ۾ واپاڪ آهن. انسان ۾ عئل ٻڏي ۽ گيان آهي ۽ اهي وصفون ٻين جاندارن ۾ ڪونهن. انهن ڌاران انسان ٻي ڪرڻي ۽ ٽي وجهه پائي ٿو. جيستائين انسان جي اندروني ۽ ٻاهرين اوستائن ۾ اڻڪٽا رهيتي تيستائين هو خوش رهيو يعني جيستائين سڀ ڪم سانججي ماضيءَ مطابق ٿيڻو اسين خوش رهون ٿا. پر اهو اسانجو عام تجربو آهي ته اها اڻڪٽا جي حالت گهڻو وقت قائم نٿي رهي. ڇاڪاڻ ته اهي اوستائون لڳاتار قائم نٿيون رهن ۽ ٻيڙيون ٿين

”تو اوائلي وصل ڪرڻ آندي ،
نه اوائلي فصل ڪرڻ آندي.“

(هولري روم)

اها سڀيا قدوت جي ائين نعمتن جهڙوڪ روشني، هرا ۽
باطي ۽ وانگر سڀني لاء مفت آهي .

سائنس ۽ ڌرم

سائنسدان عام طور سمجهن ٿا ته ڌرم صرف هڪ وهڻ
آهي (Bundle of superstitions) ۽ انسان مذهب کانسواءِ
نه آرام ۾ اهڙي ريت زندگي گذاري سگهن ٿو، جهڙو ڌرم
کي پالڻ ڪرڻ سان . سائنسدان جن جو ڌرم ۾ وشواس
ڪونهي سي هو ڪا ٿيندا وٺن ته ڌرم آهي انسان لاءِ هڪ
قسم جو آئيم (Religion is the opiate of the people) ۽
اڻي طرف جيڪي ڌرم جي ٽيڪ وٺن ٿا سي چون ٿا ته
سائنس وٺاش ۽ ارباديءَ جو سامان پيدا ڪيو آهي ۽ دنيا
۾ لڙائي ۽ اي چٽي ٽهلائي آهي . وڃيائين جو رايو آهي ته
انسان ۾ من پرڏان آهي ۽ جي من کي ٽيڪ رکيو وڃي ته
پوءِ آتما (جيڪڏهن ڪا اهڙي چيز آهي) پنهنجو پاڻ
ٽيڪ رهندي . هنن جي برادر ٿا آهي ”هي ماڻڪ! (جيڪڏهن
ڪو آهي) منهنجي آتما (جيڪڏهن ڪا آهي) جي ساراهه.“
هنن کي آتما ۽ برماٿا ٻنهي جي هستيءَ بابت سندن آهي .

سڀتن مهاڻن جو اُپديش آهي ته آتما شرير روپي قيد
۾ ڦاٿل آهي ۽ ڇنڇل من انهيءَ جو چوڪيدار آهي . انهي
ڪري انساني زندگيءَ جو اتم آدرش صرف اهو ئي ٿي
سگهي ٿو ته آتما کي انهيءَ قيد مان ڇڏائي برماٿا سان ملائجي

ٺي نه ٻوڙ هوڇاڇي گرهست ۾ رهي ڇاڇي سنڀاس ۾، ڪجهه فرق نٿو ٻڌي. ستن مهالائن جو اصلي اُهديش آلمڪ آهي. هو ڪنهن نه ڪنهن سماج ۾ ضرور رهندا ٻوڙ انهن جو اصلي مقصد آهي غافل ۽ اڇيپ آلمائن کي ڄاڻائي، صرف شد ٻوڙ جو اڀياس ڪرائڻ. انهيءَ ڪري هو قومي ۽ مذهبي جهيڙن ۽ پڪيڙن کان هميشه ٻوڙ رهندا. هو نه ڪو نئون دين يا ڌرم ڄاڻي ڪندا ۽ نڪو ڪنهن ٻڙائي ڌرم يا مذهب کي ٺوڙين ٿا.

سڀني ڌرم جي بنياد ۾ صرف شد جي اڀياس جي هدايت آهي. ٻوڙ اها ڌاري ڌاري ڪم ٿيندي ئي وڃي ۽ صرف انهيءَ جي ٽوڪ وڃي ويئي آهي. ستن جي سکيا ڪنهن گرامت ٻوڙي يا ڪرم ڪانڊ جي نيمن سان تعلق نٿي رکي. سندن سکيا جو زور آلمڪ آنتي ۽ آلمڪ منڊلن جي چڙهائيءَ تي آهي جنهن جي سرچهي صرف مستنگ ذريعي ٿئي سگهي ٿي. هي سکڻ ۽ پڙهڻ جو مضمون نه آهي. حُڏهن آلمڪ آند اندر ۾ حاصل ٿيندو نه من انهيءَ ۾ مڪن ٿيو وڃي ۽ آلمائي کي شائتي مليئي. ڇڏهن اها اوستا قائم ٿي وڃيئي نه ٻوڙ ڪال ۽ مايا جو ٿورو به نٿو اٿي. ستن جي سکيا ڌر اصل آلم ڪيان آهي جو بنا لکڻ پڙهڻ جي ٻڙاست ڪڍيندو. ستن مهالائن جي جيون تي نظر وجهي ڏسو ته هنن آلمڪ ڪيان ۾ ڪيڏي نه ڪهائيت حاصل ڪئي! مختلف قومن ۽ مذهبن ۾ رهندي نه سندن اصول هڪ ئي رهيو آهي جنهن ۾ ٿيڻ ٿار جي ڪا گنجائش نه آهي. ستن جو ڌيان رسمن ۽ راجن ۽ ڪرم ڪانڊ جي جهڳهڻن ڏانهن نٿو وڃي. هو جيون کي روحاني راه ڏيکاري مالڪ سان ملائين ٿا ۽ نه ڪو مالڪ کان وڇوڙين ٿا.

جن اڀياس ڪري پنهنجي اندر ايڪانت حاصل ڪئي
 آهي سي دنيا جي ڀيڙ پاڙ ۾ رهندي ۽ ايڪاگرتا ۾ رهي
 سگهن ٿا ۽ هو جنهن وقت به چاهين پنهنجي اندر سچي
 اسٽرٽا جو آندو وٺي سگهن ٿا. اهڙي شانتي ۽ اسٽرٽا ٻاهر
 ڪٿي به نٿي ملي سگهي. جي ڇت جي ورتي اسٽرٽا آهي
 نه پر جهنگل ٻهاڙ ۽ ندين جي ايڪانت مان ڇا ورتندو؟

ڌرم کي ان حصن ۾ وڙهي سگهجي ٿو، هڪڙو سماجڪ
 ۽ ٻيو روحاني. سماجڪ ڌرم جو مطلب آهي ڪنهن خاص
 سماج يا سوسائٽي ۾ ملي جهلي ورتل، سماجڪ ڌرم ۾ سڌار
 آڻڻ، پراڻن بادگارن ۽ وڏن ڏينهن کي ملهائڻ ۽ ڀڄڻ ڪيڙڻ
 ڪرڻ. اهو نيتي سکيا جو مارگ آهي. روحاني ڌرم جو
 مقصد صرف آتمڪ آهي جهڙوڪ آتما ڇا آهي؟ هنجر
 پرماتما سان ڪهڙو تعلق آهي؟ روحاني ڌرم جو مقصد آهي
 روحاني ترقي ۽ آتما جو پرماتما سان ميلاپ. انهيءَ لاءِ نه
 انسان هن زندگيءَ ۾ ئي سڀني پنڌن کان آزاد ٿي ايشوري
 انڀو پراپت ڪري مالڪ ۾ لين ٿي وڃي.

انسان سماجڪ پراڻي آهي ليڪن سماج جو بنياد روحاني
 ترقيءَ تي ٻڌل آهي. جهڙي طرح شراب جي سوڀيا صرف
 آتما جي ڪارڻ آهي ۽ آتما بنا، شراب پيڪار آهي اهڙي
 طرح آتمڪ آنتيءَ جي دواران ئي سماج جو شان بدجي ٿو
 ۽ جتي اها آتمڪ آنتي نٿي ٿئي اتي تنگدلي، تعصب ۽
 خود غرضيءَ جو دؤر زور وٺي ٿو ۽ مت متاثر جي وچ ۾
 دشمني ۽ جهڳڙا ٿيڻ پون.

اڄ ڪلهه سماجڪ ڌرم جي ڪمي ڪانهي. ڪمي آهي
 نه روحاني ڌرم جي. انسان کي پنهنجي اصلي جوهر جي
 ڄاڻ هئڻ ضروري آهي ۽ جڏهن انهيءَ جي سوجهي پئي

لسي داس جن ۾ رامائڻ جي ٻال ڪانڊ ۾ فرمائين ٿا:-
 ”هن بسڌ چلي سبي هن ڪانا،
 ڪو بن ڪرم ڪري بدهي ٿاڻا.“

(ٿلسيداس جي)

سڀ کان پهرين اسان کي بدهجو پاڻ کي سڃاڻڻو آهي ۽
 اهو ٽڏهن ئي سگهيو ڇڏهن اسين بدهجي ٻاهر ڀٽڪندڙ
 خيال کي روڪي اندروني دنيا ۾ داخل ٿي سن اوستا
 پراڻ ڪيون. صرف ٽڏهن ئي آتما پرماتما کي ڏسي
 سگهيندي. پرماتما جو اصلي مقصد آهي آتما ۽ پرماتما جو
 ميلاپ. مهاتما پن جو فرمان آهي ته پرمستيه جو انجو صرف
 بدهجي اندر ئي ٿي سگهيو. جرمن فيلسوف شرين هابر ۽ لڪي
 ٿر ۽ سک ۽ شائتيءَ جو چهره انسان جي اندر آهي. باليل
 ۾ به لکيل آهي ته پرماتما جي بادشاهه انسان جي اندر آهي.

The Kingdom of Heaven is within you

روحاني سفر کي طئه ڪرڻ لاءِ گهر ٻار ۽ ڪم ڪار ڇڏڻ
 جي ضرورت نه آهي ۽ اڪو قوم يا مذهب بدلڻ جي
 ضرورت آهي. دنيا جا ڪم ڪار ڪندي به اها پاڻ ۾ ڪري
 سگهجي ٿي. پر انهيءَ جو پيد پوري ستگورو وٽان مليو.

”نانڪ سنگر پڙهي، پوري هروي جڪس،

هسڊنا ڪيلڊنا پڙهڻا ڪاولڊنا

وڃي هروي مڪس.“

(گوجري وار منڊ ۵، ۱۰-۵۲۲)

دنيا کي ٽپائي بن ۾ وڃڻ جي ضرورت ڪانهي. بدهجي
 اندر ورتيءَ کي اڳاڙ ڪرڻ ئي سڄي اڳاڻم آهي.

”سو اڳاڻي جس ردا لاء.“

(اسم منڊ ۵، ۱۷-۱۱۸۰)

کي ڄاڻڻ جي بلڪل پـرواه نٿا ڪيون. جسماني تڪليف
(بخار، درد وغیرہ) کي دور ڪرڻ لاءِ علاج ضرور ڪيون
ٿا ليڪن مانسڪ روگن جي علاج جي باري ۾ ڪڏهن
سوچون به نٿا. اسين نه سڄي زندگي کانڻ پيمڻ ۽ سمهڻ ۾
گذاري ٿا ڇڏيون ۽ رات ڏينهن دنياوي پدارتن جي پوابتيءَ
۾ سرگردان ٿا رهون. پوءِ ڇا ڪيئن پنهنجي پاريءَ کي
اندر پسي سگهنداسين ؟

”ندري آوي نس سٿ موهه،

ڪٿه مليئي ٻرپ اُڀاسي تروه.“

(بلاول محل، ۵، ۷-۸۰۱)

جنهن انسان کي ڏسڻ لاءِ ٻاهرين اکين جي ضرورت
آهي، ٻڌڻ لاءِ ٻاهرين ڪنن جي ضرورت آهي ۽ ڳالهائڻ
لاءِ زبان جو محتاج آهي سو روحاني نقط نگاهه کان مڙده آهي.
پريتر کي پنهنجي اندر ئي پي سگهجي ٿو. انهيءَ ڪري
پنهنجي اندر جهاني پاڻ کڻي. اندران ئي سک ۽ شائتيءَ
جو خزانو ملي سگهيندو. شيد روپ ۾ مالڪ سڀ هنڌ حاضر
ناظر آهي ليڪن انهيءَ کي ٻڌڻ لاءِ دنيا جي شور غل کان
هٽي پنهنجي ورليءَ کي اندر اڻڪار ڪرڻو پوندو. اندرون
سفر پيون بنا طئه نٿي ٿو، بنا اکين نظر اچي ٿو. اتي بنا هٿن
ڪم ڪار نٿي ٿو ۽ بنا ڪنن ٻڌجي ٿو.

”اُکي باجهه ويڪڻا، وڻ ڪنا سڌا.

پترا باجهه ڇاڻا، وڻ هٿا ڪرڻا.

جهڙي باجهه ٻولڻا، راءِ جيوت مرڻا.

نازڪ ڪم پڇاڻڪي، نه خصمي ملڻا.“

(ماڃه، وار محل، ۲، ۲-۱۲۹)

ظاهري ۽ اندروني ذرم

سائنس ماعري دايا جو علم آهي، شريف جسماني رهن
 -هن جو مضمون آهي ۽ روحانيت آيا ۽ شرير جي اندروني
 مددگار جو بيان آهي. روحانيت چڱي ڏر مالڪ جي انور
 پائل ۽ هن سان ميلاپ ڪرڻ جي سائنس ڪي. هيءَ هڪ
 لائين ۽ انالي حقيقت آهي. انهيءَ ڪري روحاني ذرم يا
 سمجھه ڪمائيءَ ۽ مشاهدي جو مضمون آهي. جنهن
 دوران روحاني نري نڙي ۽ زندگيءَ جو رخ بدلتی ٿو.
 عئل ۽ ٻڌيءَ هي وڪاس ڪي روحانيت ٿو ڪولجي ڇاڪاڻ
 تہ -جي روحانيت يا پرمارت اهو آهي جنهن ۾ انسان هي
 سهڻو ڀڄي هتي جاڳو ٿئي ۽ وڃي گل مالڪ ۾ سمائتي
 ٿي. -جو روحاني انور حاصل ڪري آيا اڀار ٿو ٻري ۽
 هڪ خاص سر جي اسٽر ۽ آند پراپ ڪري ٿي. جن پيارن
 اهو نڙو حاصل ڪري مالڪ جو روشن ڪيو آهي انهي
 مالڪ جي هتيءَ پاپ دليان ٿيڻ جي ڪا ضرورت
 ڪونهي. حالانڪ مالڪ جي ميلاپ جو اهو عئل ۽ ٻڌيءَ
 جي دائري کان پري آهي تہ ٻه دليل ۽ عئل جي خلاف نہ
 آهي. جيڪي مالڪ ۾ مڪن رهن ٿا سي نہ انهيءَ آند ڪي
 پوريءَ طرح ورن ٿا ڪري سگهن. ڇاڪاڻ تہ اهو اهو
 دراصل لائين آهي. هي جسماني اکين دوران نڙو ٿي
 ٿو سگهي. انهيءَ لاءِ اورو شائتيءَ ۽ اسٽر جي ضرورت
 آهي. -جي روحانيت واد وواد، سوچ وڻڻ ۽ اٽڪل سٽڪل
 کان پري هي جو آهي ۽ اها آيا ۾ پوکاش جي روپ ۾
 پرکيت ٿي ٿي.

ماھري علم اصلي حقيقت کان پري آهي. اسين نہ صرف
 ٻاهرين وڌا حاصل ڪرڻ ۾ لڳا ٿيا آهون ۽ اندروني را

اسانجي شراب کي ڏهه اوزار آهن :- پنج گرم اندرون ۽
 پنج گيان اندرون، جن جو تعلق جسماني اعمالن سان آهي.
 دل جا چار اوزار آهن - چمت (چستن يا خيال ڪرڻ جي
 شڪتي) من (من ڪرڻ جي شڪتي) ٻڌي (ويچار جي
 شڪتي) ۽ اهدڪار (اهم ۽ بختي لارادي جي شڪتي).
 انهن چئن جو تعلق عقل سمجهه ڄاڻ ۽ پنڃاڻ سان آهي ۽
 گيان انهن دوارن انهن ئي ٿي ٿو. آتما جو اوزار آهي سرف
 يا زبان ۽ سندس ڪم آهي ايڪاگر ٿا. گرم شراب دوارن
 ٿين ٿا، نميز دل دوارن ۽ خوشي آتما جي ذريعي محسوس
 ٿئي ٿي. جيڪڏهن جسم دل ۽ آتما جي اندران هڪڙو ئي
 سر نڪري نه پوءِ جيڪر زندگي خوشحال ۽ آدرشي ٻڌي
 پوي. جسماني ورزش ڪرڻ وارو انسان بهادران پنڃو پوي ۽
 عام لوڪ همدجي عزت ڪندا. دل يا عقل جي ورزش ڪرڻ
 سان انسان داناءُ ۽ ٻڌيمان ٿئي ٿو ۽ سندس ناماچار ٽهاڻو
 وڃي. آتما ڪا اڀاسي لکين انسانن تي پراڻ ۽ جهيٽو ۽ سڀ
 همدجي عزت ڪندا. هو هر وقت خوش مزاج رهيو ۽ شبد
 جي گونجار هر وقت همدجي اندر ٿيندي رهي ٿي. انهد شبد
 کي اٿندي وهندي ٻڌڻي ”سرن“ آهي، اهو ئي پراڻ
 دوارن کان آهي ۽ اهو ئي آتما جو آند آهي. انهد ٽن ۾
 قدرتي ڪشش آهي ۽ انهيءَ جي ٻڌڻ سان من ايڪاگر
 ٿئي ٿو. اهو نقد ٿرم آهي جهڙي سرف شبد پوک چڙهي
 ٿو ۽ جهڙو پيد پوري ٿوري ٿو ملي سگهي ٿو.

جي سرجوي عئل ۽ ٻڌي جي ڪرشن سان حاصل لي
سگهيتي سي انهيءَ ٻاڪ وانگر ٻليل آهن.

پر ماڻها سڄ پڄ هڪ اهڙي هستي آهي جا سڀ عام ۽
گمان کي سهارو ڏئي ٿي. سٺ ۽ مڙاڻاڻن ۾ رور انهيءَ
نظمي ٿي آهي تہ صرف ساڌنا دواران آيا ۽ پر ماڻها جو گمان
حاصل ٿي سگهي ٿو. انهيءَ کي هونئو ڌرم سڏين ٿا جڏهن
چتر ۽ هن ۽ ڏندگيءَ ۾ ٿي سگهي ٿو. جيئن ٿئي ٿو
آندوان ۽ مٿن دواران ايترو پوکاش ڏسي سگهي ٿو
۽ اندروني گمان دواران انهيءَ ۾ جهڪار ٻڌي سگهي ٿي.
”شاهه چهر سر معشوق ديدن“

”بشاهد چشم سر معشوق د بدن ،
کلامش را بگوش خود شنیدن.“

اهو ئي طريقيو آهي اٿل و شر اس ۽ ڀرون آئند ڀر ايس ڪوڻ
 ٻيو. نقد ڌرم جو مطلب آهي نه سنسار ڀر ڀوءِ جو روپ نظر
 اچي ۽ سندس شوا جو رنگ چڙهي. موم کان ٻيو مڪتي ۽
 جو ڪهڙو اعتبار آهي؟ انهيءَ نقد ڌرم کي برگسن ”ڪايل
 ڌرم“ (Open Religion) سڏيو آهي. انهيءَ جي خلاف
 ”اڌار ڌرم“ کي برگسن ”بند مذهب“ (Closed Religion)
 ڪرايو آهي. اڌار ڌرم آهي هڪ رسمن رواجن جو مجموعو
 جو موم کان ٻيو ٿيل ڏيک جو واعبدو ڪريو. اهو صرف
 ڏاڍي جمع خرچ آهي جنهنجو ڪو به پروسو ڪونهي. اڄ
 اسان کي نقد يا ڪايل ڌرم جي ضرورت آهي جنهنجي لهرن
 ۾ آتما نشان ڪري امر جيون پائي باغ باغ ٿي وڃي. پر مائٽا
 ۽ بر مارٽ ڪنهن خاص ڌرم يا مذهب جي چاندا ڪانهي.
 انسان آتما، دل ۽ شرير جو مرڪب آهي ۽ انهي ٽنهي ڏسن يعني
 آتما، دل ۽ جسماني ۾ سندس وڪاس ٿي سگهي ٿو.
 انهيءَ ڪري جنهن انسان جو ڌيان آتما ۽ انهيءَ ڏانهن
 ٽيندو اهو ئي انهنجي اندر روحانيت جو چلرو ڏسي سگهندو.

اسانکي پنهنجي آتما جا اڳيان جي ٻرڻن ۾ قيد آهي تنهنڪي آزاد ڪرڻ آهي ۽ اها اوستا پاران هر ۾ پنهنجي ئي سگهي آهي. اهڙي طرح آتما روپي قطري کي پرماتما روپي ساگر ۾ ملائي جو نالو آهي ترم يا مذهب. پرماتم ترم جي جان آهي، اندروني جوهرو آهي. سٺ مهاتما انهيءَ سچي پرماتم جي سکيا دنيا کي ڏين ٿا. اسين عام لوڪ انهيءَ کان بي خبر آهيون حالانڪ اهڙي اسانجي زندگيءَ ۾ آڌار آهي. انهيءَ روحانيت جي جهاڪ انهيءَ وقت محسوس ٿئي ٿي جڏهن ساڌنا دوران اندرين ۽ من کي اڳڪاڻ ڪجي. ترم عقل ۽ ٻڌيءَ دوران اهو اڻڻو حاصل ٿو ٿي سگهي. سوچ وڃياري ذريعي يا ٻڌيءَ ڪلپنا دوران انهيءَ کي پاڻ ۾ ناممڪن آهي.

”سوچي سوچ نه هڙئي، جي سوچي هڪ وار،
 سوس سڻاڻا لک هو، نه لک نه چلي نال.“
 (جپ جي - ۱)

سو چيئن شرابيءَ جي پياس ٻجهڻ جي نه آهي تيئن روحانيت جي پراڻي سوچ وڃياري دوران ناممڪن آهي. سينٽ آگسٽن (Saint Augustine) سمند جي ڪناري تي واهي پنهنجي بستمڪ (De Trinitate) دي ٽرنيٽي جي باري ۾ سوچي رهيو هو ته ڇا ڏسي ته هڪ ننڍو ٻالڪ سب (Shell) سان سمند مان پاڻي ڀري هڪ سوراخ ۾ جو هن ريتيءَ جي وچ ۾ لاهيو هو، پير وجهي. ٻالڪ کان پڇيائين ته تون ڇا ڪري رهيو آهين؟ هن ورائيو ته مان سچي سمند جو پاڻي خالي ڪري هن سوراخ ۾ وجهڻ ٿو چاهيان. تنهن ئي سينٽ آگسٽن چيس ته تنهنجي نه ساري محنت فضول ويندي. ٻالڪ جواب ڏنو ته آخر ڪڇ نه منهنجي محنت مان فائدو ٿيندو. اهڙي طرح جيڪي سمجهن ٿا ته پرمستيه

جو سارلس بائڻ چاهيو ٿا تہ بوءِ شريعت جا بدن توڙي سڄي مالڪ سان ٿيڻ لڳاڻو.

”گروهي خواهيد ڀيوسن ٻاراڻي واعظان،
 ٻاڊ از دنيا و دين ڪردن شمارا انقطاع.“

ڌرم جي شروعات ۽ ٿڌ ڌرم

ڌرم اسانجي اندر شروع ڪيئن ٿو ٿئي؟ جڏهن انسان محسوس ڪري ٿو ته زندگيءَ ۾ هو پورو رهڻ آزاد نه آهي ۽ انهيءَ ڪري انجي اصلي راز جي ڪوچ ۾ لڳي ٿو ۽ زندگيءَ جي ”ڇو“ ۽ ”ڪيئن“ کي ڄاڻڻ جي ڪوشش ڪري ٿو. انسان جي زندگيءَ جو ٻڌو نه سهارو آهي ڇا؟ جي آهي ته انهيءَ کي بائڻ چڱائي. ڌرم جي ادا سڄي جڳاسا جنهن انسان جي اندر اٿس ٿئي ٿي اهو ظاهري مفيد معائنن کي بديهتو آدرش نه ٿا ٿيندو ۽ نه ڪنهن به ڌرم ايم ۽ سڌاڻ کي مڪمل سمجهندو. اهڙو جڳاسو سڌارو انهيءَ آدرش جي ڪوچ ۾ رهندو جو امير توڙي غريب، گني گناي توڙي عام انسان سڀني جي اندر گهٽ آهي ۽ انهيءَ آدرش جي پرنڪ جهلڪ ٿي ۽ سماڙيءَ ۾ لڳل ساڌڪ جي دٻڌار مان ملي ٿي ته برابر ساڌارو زندگيءَ کان ڪا اوچي زندگي نه ٿي ٿيندي آهي. پر انهيءَ جهلڪ کي بائڻ کان پوءِ به اسان کي بههجي باڻ جي ڄاڻ (Self Realization) حاصل ڪرڻي پوندي. بديهتو باڻ ڄاڻڻ آهي سڀ ڪيان جي اٿس. ب. عام ماڻهو ته صرف ٻاهريان نشانن وٽ ۽ ڪنهن نه ڪنهن مفيد کي مڃڻ تي ڌرم سمجهن ٿا پر روحانيت جو تعلق صرف روح يا آتما سان آهي. آتما ڇا آهي؟ انهيءَ جو ڪيان حاصل ڪري، آتما کي پرماتما ۾ ٿيڻ ڪرڻ تي سچو ڌرم آهي.

۽ ٽنگڊايءَ جون پٽيون ٻڌجو وڃن. انسان پنهنجو ڄڻ حد بند يون
 پاڻ ئي ٺاهي ٿو ۽ ڪوھ جي ڏيڏر وانگر سندس محدود نظر
 انهن سڃاڻن کان پري ٿئي وڃي. ڌرم شاسترن ۾ ڌرج ٿيل
 ريتيون ۽ رواج اصل ۾ نه آهن جي بڻائيندڙن انهيءَ خيال
 سان ٺاهيا آهن. اسان ۾ پريم، نياڳ ۽ روحاني آزادي وڏي
 ٻن فرقيهن ستن ۽ ڌرم جي ٺيڪيدارن جي هٿ ۾ اهي ريتيون
 رواج هٿ ڪڙيون بڻجي پيون آهن ۽ مختلف مت متاثرن جي
 وچ ۾ جهوڪڙي جو ڪارڻ بڻجي رهيون آهن ۽ سچي ۽
 سرويائي ڌرم کان اسان کي ڌور ڌڪي رهيون آهن.
 منس جوئيءَ جو اصلي مقصد آهي پرمانا سان ميلاپ، سندس
 پريم ۽ يساد ۾ مڱن رهڻ ۽ خالق سان پيار ڪري خلقت ۾
 سندس جانور ۽ سڀ. پر اڄ حالت بالڪل انهيءَ جي ابتڙ آهي.
 پرمانا کي وساري ۽ پريم جي مارگ کان هٽي اڄ انسان
 انسان جو دشمن ٿي رهيو آهي. پرمانا جي پگڙيءَ کي
 ڇڏي اسين اڄ سڀني سڃاڻن تي پيا آهيون. هيءَ دنيا ڇا
 آهي؟ پنهنجي پرم پتا پرمانا کان پيمڪ ٿي ٻين سان ٽيهن
 لڳائڻ يا ٻين جي چرچا ڪرڻ.

”داني ڪ چيسف دنيا دل او خدا پروندن،

جز عشق او گزدين جز ذکر او شنيدن.“

پرمانا جا عاشق بڻجو! جنجو انٽري انڊو کلي ٿو سي
 سڃاڻن کيالي ٻڌجو ٻڌن ۽ پوءِ هو هميشه فرقيهن ستن جي
 پرچارين کان ڪنارو ڪنٿا.

بلي شاه جو ڪلام آهي :-

”ڌرم سالي دڙواڻي رهندي، ٺاڪر دواڻي ننگ.

مسيٽان وچ ڪسبي رهندي، ٺي عاشق رهن الڪ.“

جيڪڏهن ڌارمڪ پرچار ڪن ۽ وعظ ڪندڙن جي اُبدش

فرقي بندي

عام ڏٺو اٿو وڃي ته سساري لوڪ ڪرم ڪانڊ يا شريعت کي پرمانا کان نه وڌيڪ مهتر ڏين ٿا. هو سمجهن ٿا ته ڌرم يا مذهب جو مطلب آهي ڳرڻن ڀولين ۾ وشراس ۽ پراچين مهاتمانن ۾ صدق. جيئن امرايل وٽ مان شڪتي پائي پوءِ وٽ کي ئي سڪائي ڇڏيندي آهي تيئن فرقي بندي ڌرم مان ئي اُڀري پئي ڌرم جو خون چوسي انکي ڪوڪار بنائي ڇڏي ٿي. ايتري قدر جو ڌرم جي جان لڪري ٿي وڃي ۽ فرقي بندي صرف، مڙده چوڙي ۾ رهجي ٿي وڃي. انهيءَ فرقي بندي يا سمورن دڙا جي قلعي ۾ ئي مذهبي تعصب مسٽ هائيءَ وانگر ٻيو جهرو ۽ انهيءَ جي دٻاڙين جي اوت وٺي مذهب جو ليڪيدار ۽ رڪوالو بڻجڻ وڃي ۽ نتيجو اهو ٿئي ته ٻاهرين ڌاروڪ وڃن ۽ رسمن کي ئي سڄو مذهب ڪري ڏيکارڻ وڃي ٿو. اها فرقي بندي ئي آهي جا ذات پات کي اهميت ڏيئي ڌرم جي اصليت کان مڏهن مڙي ٿي. انهيءَ حا پوجاري صرف ظاهري اڏمڻن تي موهيت ٿي وشراس رکي ويٺا آهن ته وڃن وڃن وڃن ڪرم ڪانڊ تي انسان جي زندگيءَ جو مقصد آهي. سندن ڌارنا آهي ته انهيءَ کانسواءِ ٻيو سڀ ڪج وڙف آهي. تنهنڪري هر ڪنهن ڌرم ۽ مذهب، جنهنجو اصلي مقصد نه آهي ته هڪ مڪتي هو، سو اڄ هڪ چڱو خاصو جيل خانو بڻجي پيو آهي ۽ جيڪي جيل خانو انهيءَ حد کان مٿي ٺهاري ڇاهين ٿا تنکي باب جو ٻاڳي سمجهڻو وڃي ٿو. نتيجو اهو ٿيو آهي ته صرف پنهنجي پنهنجي ڳرڻن ڀولين ۽ ڪڏريل مهاتمانن لاءِ عزت ۽ ٻين لاءِ شرم ٺهائجي وڃي آهي. دنيا ۽ دماغي غلاميءَ جو گهائڪو اچي ۽ رائج وڃي ۽ اکين تي تعصب

”بالو ۾اڻشد در مڪان و لا مڪان،

چون بهاني از سر او از دڪان.“

”جتي ليڪا منگيئي، لٽي ڪڙي دس.“

(سوهي مڪل ۱، ۳-۷۲۹)

”نانڪ ڪچڙنا سٺ لڙو،

ڀڙنڍ سڄڻ سٺ پڪڙا،

او ۽ جيرو ٺنڊي وڇڙه،

او ۽ سٺا نه ڄاهي ڇوڙ.“

(مارو وار مڪل ۵، ۳-۱۱۰۲)

اهڙي سٺ جي سنگم ڪري اسانڪي پنهنجي آما،

ڄا در اصل، ڪال ۽ وقت جي حد کان مٿي آهي، ڄاڻاڻ

ڪهي. اسانجي سڀني ڪشڻن ۽ ڪليشن جو ڪارڻ آهي،

اسانجي آما جي پرماتما کان جدائي. انهيءَ ڪري آما کي

پرماتما سان جوڙڻ چڱائي. سٺ ئي سڄا رهبر ۽ رهنما آهن

جي اسانڪي. سيڪارين ٿا نه ڪيئن ساڌنا دواران پنهنجي

من کي اسٽر ڪري پنهنجي ورلي انٽرمڪ ڪري پنهنجي

اندر سڄن جي سڄ ارٿم پرماتما ڏانهن من ۽

آما کي موڙي اندر ۾ سڄي شائتي پراپت ڪجي.

سنتن جي سکيا قدرتي ۽ قدومي آهي ۽ انسان سان

گڏوگڏ آئي آهي. سندن مارگ نشيت ۽ اڙل آهي جو

ڪڏهن به بدلجو ڪونهي ۽ پرماتما کان هليو آيو آهي ۽

ڪير به انڪي گهٽائي وڌائي نٿو سگهي ۽ سٺ مهاتما ۽

ڪامل فقير جي مالڪ ۾ اڀيڻي چڪا آهن انهيءَ راه جي

رهنمائي ڪندا آيا آهن. هيءَ هڪ قدرتي مارگ آهي ۽ هر هڪ

انسان ساڌنا دواران انهيءَ جو انڀڙ حاصل ڪري سگهيتو.

هي مارگ خود پرماتما جو رچيل آهي ۽ نه ڪنهن ٻدي بشر

جو. هن ۾ انڌ وشراس رکڻ جي ضرورت نه آهي ڇاڪاڻ ته

اڀياس دواران سنتن جي اڀديش کي پنهنجي اندر پرکي ۽

ڏسي سگهجي ٿو.

”آڻن ٻاڻي ٺاهي ڪري
 پساوڻ ڪو هر راجا
 موه ٻٽل سڀ جهڪ ٻٽا پٽو
 ٻڙڪ ٺهي سڀاڻا.“

(سورج روڊاس ۶-۱۵۸)

گورو صاحب جا اٺول ماڻڪن جهڙا ٻار مارائي وڃن گورو
 گرامت صاحب جي روپ ۾ اسان وٽ موجود آهن ۽ هن
 لنڊن ۾ ڪتاب ۾ انهيءَ خزاني کي ڏيڻا اڳيان ڪري رکڻ
 جي نمائني ڪوشش ڪئي وئي آهي.
 پيشو دادی ڪا ڪرڻ ڏنا خالا
 لامري من پيشا لڏا.

(گورنر مڊل ۵، ۱-۱۸۶)

سرف شد پوک جو مقصد آهي اسانجي آتما کي ٻرمانا
 سان جوڙڻ يعني آتما کي ٻرمانا جو اهو ڪرائڻ. شد
 سروي مهاتما نام يا ڊيڪٽا ڏيڻ وقت پڙهڻي شش کي
 چڱيءَ طرح انهيءَ مارگ جي ٻاري ۾ سمجهائي ٿو. هيءَ
 روحاني سائنس سڀ پيش خود بڻائي آهي ۽ اهڙي ئي
 ٻراچن آهي جهڙي انساني ذات. جيڪي سچ پڙهڻي
 آتما کي ٻرمانا سان جوڙي اندر جو آند مالڪ ڇاهن ٿا
 ٺيڪي مناسب آهي ته هي ڪتاب غور سان پڙهن ۽ ويچارين.
 انهن کي ڄڻاڻي ته غلطي ڇڏي ڇاڳن ۽ سندن کي جي
 دراصل، روحانيت جا بادشاهه آهن، کلي کلي، شهر شهر،
 ۽ ڏيڻ ٻرڻس ۾ يعني جتي به هو هجن کين ڳولي، سندن
 شون وٺي سرف شد پوک جو اڀياس ڪن. هي مارگ ٺارڻ
 جي ڌار وانگر آهي ڇاڪاڻ ته هن ۾ استول ڏيهر هي موه
 کي موريءَ تي لٽڪائڻو ٿو پري. انهيءَ ڪري اسان کي
 ڄڻاڻي ته اهڙي سڀ ستڪوروءَ جي تلاش ڪيون جو نه
 صرف اسان کي روحاني راه ٿي هلاڻ جي سکيا ڏئي بلڪه
 لڙڪ ٻرلڙڪ ۾ ۽ اندر ٻن روحاني منڊلن ۾ اسان سان
 الڳ سنگ رهي.

برمانا صرف ڀڳتيءَ ۽ ٻيهر دِواران ملي ٿو، خيال ۽
 واپار دِواران بلڪل نه. اسانکي اڀياس ڪري پنهنجي اندر
 ئي زورل ڇيڻن ڏيڻ ۾ ڀڄڻ ڪري. عام طور اسانجا خيال ۽
 ڦرنا اسانجي ڇيڻن کي گهيري وٺا آهن. انهيءَ ڪري
 انهن ڦرن کان پاڻکي مٿي ڪٽڻو آهي. روحاني زندگي برمانا
 جي مڃاڻپ جو نالو آهي نه ڪ سوچ ۽ واپار جو.

سنت مت ۽ ٻين ڌرمن ۾ فرق

سڄي روحانيت آهي صرف شبد جو مارڻ يعني آتما جو
 برمانا ۾ ٻين ٻين جو اندروني انٽرو ۽ اهر اليو عام سم مٿان
 کان لهايم اوچو آهي. انکي صنف صنف يا ستن جي سکيا
 نه ڇڏي ٿو. صنف صنف روحانيت جي اصلي اصولن کي
 سمجهائيندو ۽ ساڌارڻ ڌرم ۽ مڙهين کان افضل آهي ڇاڪاڻ
 تہ مڙهين ۾ صرف اصولن، عقيدن ۽ ڪرامتن جو ذڪر آهي.
 سڄي سائنس ڪڏهن به الڌوشواس جي سکيا نٿي ڏئي ۽
 انهيءَ جا ٽيئر ڪٽي وڌيا وانگو اٿل ٿيل ٿا. اهڙيءَ طرح
 هن آتما جي سائنس ۾ هر هڪ ڌرم جي مختلف اڀاسين
 جڏهن پنهنجا انٽرو پيش ڪيا تہ سڀ هڪ ئي نتيجي تي
 پهتا. روحاني زندگي وليم ڪرڻ جو ارف صرف اهر ئي
 آهي تہ انسان اڃا جي غلافن کي لاهي پنهنجو پاڻ کي سچائي
 نه. هنجو روپ ڇيڻن آتما آهي ۽ برمانا جو مهاڇيڻ آهي
 انهيءَ ۾ جيئن ٻولند سمبڊ ۾ ملي انجو رنگ ۽ روپ اختيار
 ڪندي آهي ٻين تي وڃي. انهيءَ ۾ ڪامياب ٿيڻ لاءِ ڳوروءَ
 يا مرشد جي مدد جي اهم ضرورت آهي ڇاڪاڻ تہ جيڪا
 روحاني ترقي انسان پنهنجو پاڻ لکن سالن ۾ نه ٿو ڪري
 سگهي سا ڏند ٿئي ٿي ۽ هو وچن کي ڇڏي رهي ٿو.

اهائي آهي ته هو اسانکي انهيءَ جهاز ۾ وهاري لٽا سگهن.
در اصل ته هندي نه ٻڌساکر جي سفر جو پتو آهي ۽ نه
ڪو انهيءَ ۾ آندڙ پيانڪ لهرن کان بچڻ جو ڪو طريقو
معلوم آهي.

جيستائين انسان ساوڌان ٿي پنهنجي اندر پرماتما کي نٿو
ملي ۽ هندي گھڻ ۽ شڪتيءَ کي پنهنجي اندر جذب نٿو
ڪري جيستائين هنجا سڀ ٻاهريان گرم ڌرم وٽ آھن.
اهو مالڪ نه اٿار، لافاني ۽ شائتيءَ جو ساگر آهي ۽ جيستائين
اسانجي اندر مڪمل شائتي پيدا نه ٿي آهي جيستائين اسانجي
آتما انهيءَ شائتي جي منڊل ۾ ڪيئن پروش ڪري سگهندي؟
انهيءَ شانت مان (Voice of the silence) شبد جي گونج
هر وقت نڪري رهي آهي ۽ جيستائين آتما انهيءَ شبد
کي پڪڙي نٿي، جيستائين هوءَ نرم شائتيءَ جو انڀر نٿي
ڪري. اها شائتي يا هون ئي اصليت آهي ۽ انهيءَ لافاني
اصليت جو اجر او عقل سان ڪڏهن به حاصل نه ٿيندو. انهيءَ
کي نه صرف آتما ئي پائي سگهي ٿي. پر انهيءَ پيد جو پتو
انترمڪ ساڌنا ڪرڻ سان لڳيٿو. عقل ۽ ٻڌيءَ سان ڪڏهن
به پرماتما جي گمنا نه ٿي سگهي.

”سوچي سوچ نه هوڙي، جي سوچي لڪ وار.“

(جپ جي)

پرماتما جسماني طور ادرشت آهي ۽ صرف پنهنجي
ندڙ ٿي سگهي ۽ ڪارڻ منڊلن کي پار ڪري ٿي هنجو
ڏسڻ ٿي سگهيٿو.

”ايوڏ اوچا هووي ڪره،

کس اوچي ڪو جاڻي سو.“

(جپ جي ۱۰-۵)

کي ان ۾ ٻين لپڙ آهي . سڄي ڌورم جو ارڻ آهي پرڀڙ
 هي راءِ ۾ علي امر جيون پالڻا ليڪن شريعت وارا انهيءَ
 اصليت کي وساري ٿا ٻارڪار جي رسمن ۽ رواجن تي
 ڄمڻ کان مؤمن ٿا ٿين هلي ۽ گرم گانڊ جي ٻاهرين ٿا ٿين
 کي ئي سڄو ڌورم سڏين ٿا يا ڪن خاص معنن کي
 ڪنهن خاص ڊنگ سان اُچارڻ کي ئي مڪتيءَ جو ساڌن
 سمجهن ٿا .

سڀ سمن مهالما اُپديش ڪندا ٿا پرڀڙ جي رچنا اسانجي
 اندر آهي . (Kingdom of God is within you) ۽ انهيءَ
 جو ذڪر هنن پنهنجي گوتن ۽ ٻين ۾ صاف لفظن ۾ ڪيو
 آهي . اڄ ڪلهه ڇاڪاڻ ته ڪمائي وارن مهالمان جي اُٿاڻ
 آهي انهيءَ ڪري عام معنائون لوڪن کي گرم گانڊ
 جي ٻڌڻن ۾ ڇڪڙي ڇڏي آهي ۽ انهيءَ ٻڌاڻ ۾ اسان
 آهن ته اسين پنهنجي اندر پرمانا جي ديش ۾ ڪيئن داخل
 ٿي سگهون ٿا . انهن مان اسانجي سنسار ۾ ٽهليل ورتيءَ
 کي ايڪاگر ڪرڻ ۾ ڪوبه واهڙو نٿو ڪري ۽ صرف گذريل
 مهالمان جهڙوڪ مسيح ، ٻڌ ، ڪرشن ، رام ، ڪنهن
 ڪورو ٿاڻڪ وغيره جي آپاسا ڪرڻ جي سکيا ڏين ٿا . پر
 اهو ڪو نه ٿا ٻڌائين ته انهن مهالمان پنهنجي آلمه ڇڙهائيءَ
 لاءِ ڪهڙي ساڌنا ڪئي ۽ اڄ اسين انهن جو اصلي روپ ۾
 ڪيئن روشن ڪري سگهون ٿا . انهن معنائون ها
 پرڻلڳ اسانکي ڪنهن نه ڪنهن گرنٽ ٻوليءَ جي ٽيڪ
 وٺڻ جي هدايت ڪندا پر اهو ڪو نه ٿا سمجهائي سگهن ته
 جن واقعن ۽ تجربن جو انهن ۾ ذڪر آهي انهن روحاني
 تجربن کي اسين ڪيئن حاصل ڪيون؟ هو اهو ضرور چوڻا
 ته سنسار ٻڙسار آهي ۽ انهيءَ کي ٻار ڪرڻ کپي ۽ نام جي
 چهار ۾ واپي الڪي ٻار ڪري سگهجي ٿو . پر مول ڪهي

کٽي ڇڏجي نه آيا پٽيءَ سمان آهي ۽ پرمائما پٽيءَ
 سمان. اٽي هڪ ئي سيج تي آهن يعني جسم جي اندر
 آهن. لکين ڇڳ گذري ويا پر استريءَ پٽيءَ جو درشن
 نه ڪيو. ڪهڙي نه افسوس جي ڳالھ آهي!

”ايڪا سيج وڃي ڏن ڪنتا،
 ڏن سولي پرسد ڄاڻتا.“

(سوهي محل، ۵، ۱۶-۷۳۷)

ڪنهن کي نه پرمائما کي پاڻ لاءِ پنهنجي قوم يا ڌرم کي
 ٻڌڻ جي ضرورت نه آهي ڇاڪاڻ ته پرمائما هر هڪ جي
 ندر آهي ۽ اندر ئي ان سان ميلاپ ٿي سگهه ٿو.

اڄ ڪلھ ڌرم ڇاڪي ٿو سمجهو وڃي
 ۽ سڄو ڌرم ڌر اصل ڇا آهي؟

اڄ ڪلھ ڌرم جي سچائي ۽ اصليت کي وساري اسان
 پراڻين ڌارمڪ ڪٿائن جو پڙهڻ ۽ پڙهائڻ، ٻڌڻ ۽ ٻڌائڻ،
 يا پراچين مهائمان جي زندگيءَ جا ورنائت ۽ سندس ڳرڻن
 کي ايشوري حڪم ثابت ڪرڻ لاءِ بحث مباحث ڪرڻ کي
 ئي ڌرم سمجهي ويٺا آهيون. ڪي ٽئين زماني جي ويچارن
 کي پراچين ڳرڻن جي سکيا سان ملائڻ جي ڪوشش ۾ لڳل
 آهن. وري شريعت جا پابند پنهنجي پنهنجي ڌرم کي سڄو
 پيا ڪوٺين ۽ ڪنهن نه ڪنهن ماضيءَ جي مهائما، جنهن کي
 گذري سوين هڪ هزارين سال ٿي چڪا آهن، ۾ صدق
 و ڪٿي ٿي مڪتيءَ جو ساڌن ٿا سمجهائين. هو سڀ مذهبي
 زندگيءَ جي ڪارڻ ڌرم جي انهيءَ سچائيءَ کي ڀڄي ٿا
 وڃن ته پرمائما هر هڪ انسان جي اندر آهي ۽ اندر ئي آيا

”اي خدا جو ان خدا گنم ڪرده ايد،
ڪم در پس امواج تلزم ڪرده ايد.“

(اي خدا جا ڏولائو! توهان خدا کي من رويي ساڻ
جي لهرن ۾ ڪم ڪري ڇڏيو آهي.)

اهڙي حالت کي ڏسي سبب مهائون هميشه جيون ۾
ڌيان مالڪ طرف موڙڻ جي ڪوشش ڪتا ۽ هڪ نهايت
آسان طريقي جو اشارو کين ڏيان ٿا. اهو مارگ جو هر هڪ
انسان جي اندر آهي ۽ ڪل مالڪ جو خود بنايل آهي ۽
انادڪال کان هلندو آيو آهي. انهيءَ جو ذڪر هن ڪاٺوءَ
”آدرشي ڌرم“ باب ۾ ڏٺو ويندو. اهڙن مها پرشن جو
اُپدش آهي ته برمائيا آهي ۽ سڀ ڌرم انکي پراپت ڪرڻ
جي ڪوشش ڪتا. درحقيقت، ڌرم آهي پر پوءِ کي بائي
حو مارگ. ڌرم کي انگريزيءَ ۾ (Religion) چوندا آهن.
اهو لفظ لٽن پاشا هي (Ligare) مان نڪتل آهي. ڇهينجو
مطلب آهي ٻڌڻ يا جوڙڻ يعني آتما کي برمائيا سان جوڙڻ
۽ اهو ارمڪ سڀني ڌرمن سان لاڳو آهي. انهيءَ ڪري
جيڪو سچو پڌهنجي آتما برمائيا سان جوڙي ٿو اهو ئي سچو
هندو، سچو مومن، سچو سک، سچو عيسائي ۽ سچو ڀڪش
آهي. سبب چوڻ ٿا ته برمائيا اسانجي اندر آهي ۽ هن شراب
رويي هر مندر ۾ انهيءَ جو روشن ٿيندو. انساني وجود ۾
آتما ۽ برمائيا ٻنهي جو لواس آهي پر وچ ۾ اهڪار ۽
خوديءَ جو پڙدو آهي جنهن سبب آتما برمائيا جو ديدار
ڪري نٿي سگهي.

”ايڪا سنگت اڪم گرهه هستي،

مل بسات لسه ڪرئي پائي.“

(ڪوڙي محل، ۵، ۲-۲۰۵)

ڪارڻ آهي ته آتما نه پنهنجو پاڻ کي ئي ڄاڻي نه پر مائما کي ۽ انهيءَ جو اثر اهو به ٿيو آهي ته اسين پريم ۽ پاڻيءَ جي جذبن کي وساري ويٺا آهيون، اڄ ڀاءُ ڀاءُ جو سماج سماج جي ۽ قوم قوم جي ۽ ملڪ ملڪ جو دشمن آهي بلڪه هڪ ٻئي جي خون جا پياسي آهن. گرم ڪانڊ ۽ ظاهري ڌارمڪ سکيائون ماڻهن ۾ پور ۽ ميلاپ جون پائونڊون پيدا ڪري نه سگهيون آهن.

اڄ اهو اهم ضروري آهي ته پرمارٽ جو نئين ڍنگ سان پرچار ٿيڻ کپي جيئن انسان ذات موجوده دردناڪ ڪان چوٽڪارو ٻائي. آتمڪ جيون (Life of the Spirit) ئي زور ڏيڻ کپي جيئن اسان جي خودي، ميل، دک ۽ چنڊا سڀ نور ۾ ٿي وڃن. هڪ طرف ته دنيا ۾ سائنس جي نئين روشني ٿيڻ لڳي وڃي آهي ته ٻئي طرف پراڻين ڪريستن ۽ ڌارمڪ پنڌن جو الڌيرو ڇانول آهي، جنهن سبب اسين ڪشمڪش، اهم ۽ اڳيان ۾ ڦاٽا پيا آهيون. ڌرم پرچار ۽ گيان جي جن جو فرض آهي دنيا کي انهيءَ الجهن مان ڪڍڻ سي خود فرقيبندي ۽ شريعت جي چار ۾ لوڪن کي ڦاسائي رهيا آهن. ڪيترا وري مغربي روشنيءَ جي زار اثر اچي انهيءَ اصول جا آهن ته کائو، پيو ۽ مڙج اڏايو. (Eat, drink and be merry) هو چون ٿا ته پرمارٽ جي ضرورت ئي ڪهڙي آهي؟ مطلب ته عام ماڻهن جي نظر اُکروٽ جي ڪل تي آهي نه ڪهه انجي اندرئين مال (سارن) تي جنهنجي حفاظت لاءِ ٻاهرين ڪل وڃيل آهي. هو انهيءَ ڪل کي هضم ڪرڻ لاءِ چاهين، جو ناممڪن آهي. انهيءَ الجهن جي ڪارڻ هو پرمارٽ کي وساري ويٺا آهن ۽ پرمستيه کان دور ٿيندا پيا وڃن.

روحانيت جي ضرورت

اڄ ڪاھ، ساري سسار ۾ چٽا فڪر ۽ ڪمپڻا لڳ ڇو ڏور آھي، ڪمائي وارن مهاڻائن کانسواءِ ڏندگيءَ جي ڪنھن بہ طبيئي ڇو ماڻھو انھن کان بچل نہ آھي. انھيءَ مان ثابت آھي تہ اڄ ڪلھ، روحانيت ۾ ماڻھن جي ڪا بہ رڳي ڪاڻھي. انھيءَ ۾ شڪ ڪونهي تہ علم ۽ سائنس ۾ ترقي ٿي آھي پر روحاني ترقيءَ جي خيال کان ڏٺو وڃي تہ اسين ٻاڪل ڪورا آھيون. اسان لدائن، ٻھڙن ۽ سمنڊن جي کوچ ڪئي آھي پر پنھنجي اندر جي نہ. درحقيقت ساري وڏا جو مول مڻسڊ ڇا آھي؟ اھو نہ انسان پنھنجو پاڻ کي ڄاڻي.

”علم ۽ علم علم ان اسف وائن،

ناسو ڏاڻي من ڪيم در ڏور دنن.

نيمس هر ڪار ۾ ميداني ڪ چيسف،

نيمس خود را ڏاڻي ايلهي اسف.“

اسين ٻہا تہ ڪهڙي علم ڄاڻون ٿا پر پنھنجي آتما، ھنھن دواران سڀ علم حاصل ٿيڻ ٿا ۽ شير، من ۽ پنڌيءَ جو ڪاروبار ھلي رھو آھي، انھيءَ جي باري ۾ اسان کي ڪا بہ ڄاڻ ڪاڻھي. ھنھن سبب اسين آلمڪ لفظ لکھ کان اڳياڻي آھيون.

ٻلي ڪٿي انسان ساري ترقيءَ جو سار و سامان حاصل ڪري پر جيڪڏھن ھڪي پنھنجي آتما جو ڪيان پراپت نہ ٿو آھي تہ سمجھو ڪي نہ ھجي ڏندگي ورت وڃي رھي آھي.

“What does it profit a man if he gains the whole world, but suffers the loss of his own soul.” (Bible)

چٽي طرفن کان اشارتي پئي نظر اچي. انھيءَ جو مول

ڌن وان آهي جو پنهنجي زندگي مڪمل ۽ پورو ٻڌائي ٿو ۽
پنهنجي جسماني ۽ آموگ يونجهيءَ سان ٻين کي گهڻي ۾ گهڻو
لاڀ پهچائي ٿو.

“There is no wealth but life, life including all its power of love, joy and of admirations.”

“That country is the richest which nourishes the greatest number of noble and happy human beings.”

“That man is the richest who, having perfected the functions of his own life in the utmost, has also the widest helpful influence both personal and by means of his possessions, over the lives of others.”

اهڙيون مهان هستيون ساري دنيا جي اڌار جو ذريعو
ٻڌجن ٿيون ۽ دنياوي ٻڌارڻن جي سونهن اهڙن مهارشن جي
روحاني سندرتا جي ڀيٽ ۾ ٿڌي آهي.

بديء کي مٽر ڪريٿو. اهو آدرش انوکو، الڳ ۽ اکر آهي ۽ مالڪ جي چتر ڪاريءَ جو اهو ئي آهي جو لعصب ۽ تنگدليءَ کان آجو آهي. اهڙي طرح مسلمانن ۾ به سڄي مومن ۽ عيسائين ۾ سڄي عيسائيءَ جو آدرش رکيو ويو آهي. اوروپ ۾ پيوريٽنس (Puritans) ”سچ جي سڃاڻپ“ جو آدرش سنسار جي سامهون پيش ڪيو. اهڙي طرح سڄي سنڌ ۽ مٿان مٿان جيڪي ڏر ڌار پيٽا ٿي اهو مڪتيءَ يا آجام جو لڪش انسان ڏاند جي اڳيان رکيو.

حضرت موسيٰ ڪوهه طور (پيار) ٿي خدا جو نور ڏسڻ لاءِ وڃي چاڪا ٿي هو پنهنجي اندروني آلمڪ پرڪاش کان غير واقف هو. اهي چڱياسر! ٽون ڪنهن ڪامل پرش جي تلاش ۾ وڃ ۽ چاڪا ٿي پر ٻي ٻي اهڙي مٿاڇر جي ڪوچ ۾ رهيو.

”گدائي ڇو رهتي آهي سرور طور،

ڪه ڇا ٿو ٿو خود نا مٽي هس.

نمدم ڏر جهڙو ٿي آدمي ٿي،

خدا هر ڏو جهڙو ٿي آدمي هس.“

(انسان)

روسڪن (Ruskin) جي فيلسوفيءَ جو سار اهو ئي آهي ته ساري سنار ۾ انسان ٿي هڪ انمول خزانو آهي. مال دولت، سون چاندي ۽ ٻيا پدارت جيڪي انسان استعمال ڪري ٿو سي نه، پر انهن کي استعمال ڪرڻ وارو انسان ئي سچو خزانو آهي. هو لکيو ته انساني زندگيءَ کان وڌيڪ ٻي ڪا به دولت ڪانهي. ليڪن ڪهڙي زندگي؟ جنهن ۾ پيار آهي، خوشي ۽ شڪتي آهي. اهو ئي ملڪ سڀ کان وڌيڪ غني آهي جنهن ۾ اهڙا نڪ ۽ خوش دل انسان پرورش پائين ٿا. هن جو ڪٿڻ آهي ته اهو ئي انسان سڀ کان وڌيڪ

ستمر نه هجن . هر هڪ انسان خدا ئي اصولن مطابق رهي ۽
 پر ٿوي نرمل آلمان جي نواس جو آشيانو بڻجي پوي . پوءِ
 ئي هيءَ دنيا سڄڪنڊ بڻجي پوندي جتي صرف پاڪ ۽
 پور چيو آلمان جي رهائش هوندي .

دراصل ، مڊش لاءِ سڀ کان اوچو آدرش آهي ” پورن
 مڊش “ بڻجڻ . ” Be Ye Perfect “ ارتاقت پورو انسان بڻجڻ .
 سينٽ پال St. Paul فرمائي ٿو ته تون الاهي جوهر ۾
 پورو آهين . ” You Are Complete In God Hood “ سڀني
 ڌرم ۾ انهن ڪامل برشن جي شيوا جائز مڃي ويئي آهي
 جي مالڪ سان ملي هڪ ئي چڪا آهن ۽ سنسار لاءِ مڪتيءَ
 ۽ نروار جو آدرش پيش ڪندا . پڳوص گيتا ۾ به لکيل آهي
 ته هن دنيا واري درخت جون جڙون مٿين روحاني منڊلن
 ۾ آهن ۽ شاخون هن زمين تي . اهڙي طرح انسان جون جڙون
 به ادرشت روحانيت ۾ آهن . حالانڪ انساني وجود ظاهري
 دنيا ۾ جڪڙيو پيو آهي پر سندس آتما امر آهي . اسانجي
 چيستن هستيءَ جي پروان اها ايشوري شڪتي آهي جنهن
 کانسواءِ اسانجي جسماني چيستن ڪم ڪري نه سگهندي .
 اها شڪتي ڪڇ گهٽ ۽ ڪڇ پر گهٽ آهي ۽ اسانڪي پوري
 ڪوشش ڪري انهيءَ شڪتيءَ کي پر گهٽ ڪري پاڻ کي
 شريءَ ۾ ۽ انڊرين کان آزاد ڪرڻ کپي .

سنسار ۾ وقت بوقت اهڙا سنت مهاتما پيدا ٿين ٿا جي
 انهيءَ آدرش کي سنسار جي سامهون رکن ٿا . شري گورو
 نانڪ صاحب کان وٺي دسر پائشاهي شري گورو گوپند سنگهه
 صاحب ٽئين سيني گورن ” سک “ الڙا ” خالصا “ جو اوچو
 آدرش سنسار جي آڏو رکيو جو شيوا پڳتي پريم ۽ نشڪامنا
 جو آمله خزانو آهي ، جو مڙده دلين کي جاڳائي مالڪ جي
 ونڪ ۾ رڳڻ جو اُسر ساڌن ۽ جو نيڪيءَ کي همٿائي ۽

پرمانا انسان پر آهي ۽ انسان پرمانا پر آهي. انسان سڀني
الوڪ ڪراڙن جو ڪيس ڪرائو آهي. هو هڪ آئينو آهي جنهن
پر مالڪ جي ڪماليت جا نوري ڪوٺا ٻيا چمڪن. انسان
پروءِ جي مورلي آهي ۽ پريو هنجي جان آهي. پر ڇا جان
ڪانسواءِ انسان جي ڪيمس ٿي ڪهڙي؟

”صوفيت هئي و حشيت جان ارد،

صوفيت ئي جان ڪٿا انسان بود.“

”پر عمر بدولي ڪاها ڪي اولي،

ڪاها بس پر عمر ڪيا ٻولي.“

حضرت عطار صاحب فرمائن ٿا ته اي انسان! تون
باطني طور ساري عالم جي جان آهين. ٻيو جهالن ۾ تون
موجود آهين ۽ سڀني ڪرڻن جي تون جنمي آهين. لهندي
اندو هود ڪلامِ الٰهي ڪونججي رهيو آهي.

”سو بمعني جان جمل عالمي،

هر دو عالم خد نوني بگر دمي،

در حشيت خد نوني امل ڪتاب،

خود ز خود آهست حتى را باز ياب.“

اي انسان! تون پنهجي جسماني هستيءَ کي خدا جي
هستيءَ ۾ جذب ڪري ڇڏ ۽ جسماني خدا (God Man) جو
ادر سنار ۾ ٽهائي هن ماف منڊل کي سڃڪند ٻڌائي ڇڏ.
دنيا کي اهڙو ٻوٽو آستان بڻاءِ هتي اهر، لنگڻي ۽ غرور
جي ٻوٽو نه هجي. دشمني ۽ اڳر ڪا نظر نه اچي يعني سنار
پر انسان نظر اچن ۽ نه ڪه حيوان جن مان شيطاني ۽ وحشيت
پيئي پئي. اهڙي دنيا بڻاءِ جنهن ۾ ڪو ڪنهن جو حق نه
ڪسي. جتي زور زبردستي ۽ قانوني سزا ڏيڻ لاءِ ڪنهن
حڪومت جي ضرورت نٿي نه ٿوي. جتي چوري، لڳي ۽

آدرشي انسان

انسان سماجڪ ٻراڻي آهي ۽ هميشه ٻين انسان سان گڏجي رهڻ جو عادي آهي. هو ڪا به ڪا سوسائٽي يا سماج ناهي هن دنيا ۾ زندگي بسر ڪري ٿو. جتي ڪا سماج نه آهي اتي به هو ڪا به ڪا سوسائٽي ناهي پنهنجو وقت وٺي ٿو ڪري. انهيءَ ڪري سميت مهاڻا انسان جي ٻاهرئين رهن سھن کي لٽا ڇيڙين. هيندڙو اُپديش آهي ته توهين ڀلي ڪٿي سماج جي ڪهڙن به اصولن مطابق جيون گهاريو پر آخر توهين انسان آهيو. توهانجي پوشاڪ توهانجي انسانيت ۾ ڪو به فرق آڻي نٿي سگهي. تنهنڪري سڀ کان پهرين انسان بڻجڻ ۽ سڀني سان برابر ۽ ڀائري رکڻ. سماج جو اصلي مقصد آهي انسانيت ۽ ماڻهوءَ جيڪارڻ. انهيءَ ڪري انسانيت جا سڀ گڻ ڌارڻا ڪريو، سچ جي ڪمائي ڪيو ۽ سڀني سان برابر، برابر ۽ همدردِي رکڻ. سڀ جيون هڪ ئي ڀرم پٽا جا بالڪ آهن، انهيءَ ڪري سڀ اسانجا ڀائرن آهن.

”ايڪ پٽا ايڪس ڪي هر ٻارڪ،

نون ميرا گر هائسي.“

(سورٽ محل ۵، ۱۹-۶۱۱)

شرار ڪري توهين انسان آهيو انهيءَ ڪري اهڙو آچار وهندڙ ڪيو جنهن مان انسان جو شان پسي. آتما ڪري تون پرماتما جو اٿس آهين. ”ال روح امري راي.“

”ڪه، ڪبير راه رام ڪي اٿس.“

(گولڊ ڪبير ۱۰-۸۷۱)

تومان الاهي نور جهاڪڻ ڪهي، توکي پنهنجي آتما ڪي پونجي سنڀالڻ ڪهي.

هڪ نظري جي ڪهڙي طاقت آهي جو ساگر جو
 انت لٽي سگهي! هڪ محدود جيو بيهند هي ٻاري مرڻ
 ٻڌائي سگهندو؟ برمائيا جي مهما اُٻار آهي ۽ جيترو انسان
 برمائيا جي نزديڪ وڃيٿو اولو لڳي، برمائيا وڌيڪ وڻال
 معلوم ٿئي ٿو. پرڏي هڪ درياهه جي مثل آهي ۽ ڇليءَ جي
 مجال ٺاهي جو ان جو اندازو لڳائي سگهي.

”نئون درياءُ دانا بيٺا،

مٽيءَ ڇلي ڪٽي آنت لھان.“

(سري راڳ محل ۱، ۲۵-۲۶)

هري بيهند آهي ۽ اسين هڪي محدود سمجهي ٻان
 ڪمون ٿا، پلائي ۽ ٻڌي سان اسين ڪيئن چالي سگهنداسين
 نه هو چا آهي؟

”هر به آنت هٿ مٿ ڪر زور ٿي،

ڪيا جانا هوءَ ڪٿي رهي.“

(سورت محل ۵-۶۱۲۹)

ڪڏهن (۱) رسول ۽ نبي ڏنڊا پر آيا جن جيون ڄڻ ڏان مالڪ
 طرف لڳائڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ ڪيئن اڙهيا، ڪڏهن شَر
 سندسار پر ئي چڪا آهن ۽ ڪڏهن گورڪ ۽ ڏاڪ آيا ۽ ايندا
 ڪڏهن ڌرمي بستڪ (۲) قرآن شريف وغيره وقت اوقت
 لکيا ويا ۽ لکيا ويندا ۽ لکين (۳) پڙهائون لکين آسمان ۽
 لکين پڙهائون آهن ۽ بيشمار رام ڪرشن ۽ ٻڌ اوتار ٿيا ۽ ٿيندا
 پر اهو ڪل مالڪ اي انت ۽ اُٺاه آهي.

(۱) جت ڏر لک محمدا لک اڙهي بشن مهيش،
 لک لک رام وڊ پري ه لک راهي لک ويس،
 لک لک اولي جتي ههي ستي اهو ئي سدياس،
 لک لک اولي گورڪا لک لک نانا ڏاڪ.
 (جنم ساڪي ڀائي ٻالي واري - ۱۴۲)

(۲) بيد ڪتبان ڪيڙي به به ڪرون بچار،
 گمان گن نصيحتان گمان گن ڪلام،
 گمان گن پيغمبران گمان گن قرآن،
 گمان گن رسالڙي گمان گن ڪلام.
 (جنم ساڪي ۱۵۱)

(۳) لک لک ڌرتي آڪاش هئن پريان لک انت،
 لک لک ڪروڙ مڇ ڪڇ لک لک بيراه،
 لک لک اوڻي نار سنگھ ٻاون لک الله،
 رام ڪرشن اگت ٻوڏ ڪلڪي لک،
 آون جاوڻ حڪم وچ ڪوئي آنڪ ٿرڪ،
 ڪيڙيا اولار لک ٻيئي انت نه پيار،
 ڪيئي هونيا استي ڪڇ انت نه پاراوار.
 (جنم ساڪي ۱۴۲ - ۱۴۳)

ڏيکڻ مان ۽ مرڻاڏا جو اصول ٻڌيو ويٺو آهي. انهيءَ
ڪري سڀ عيسائي ڏيول ۾ مٿو اُٿلڙو ڪري ويٺا آهن
پر سکن جي گردناري ۾ جيڪڏهن ڪو ننڍي سر وڃي
بي ادبي سمجهي ويٺي آهي. عندئشان ۾ عام طور ٻول
آستان ۾ سڀيئي ننڍي پير ويٺا آهن.

انهن سڀني رسمن ۽ رواجن جو تعلق انسان جي شرير
سان آهي ۽ انهنجو اصلي مطلب صرف ايترو آهي ته انسان
ادب ۽ مرڻاڏا سان پريءَ کي ڀاڙ ڪري. نه حقيقت ماڻڪ
جي لنگاهه ۾ طاعري رسمن جي ڪار اُهميت ڪانهي. جيئن
بتا کي سڀ ڀاڙ لڳندا آهن تيئن ٻر ماڻا کي سڀ
انسان ٻار آهن.

عالمي سوال تو اتي نه جيڪڏهن سڀني انسانن جو هڪ
ئي عالمگير مذعب (Universal Religion) آهي ته پوءِ
مختلف مس متاثر ڪيئن ٿيا؟ سڃاڻيءَ جو سارو ته ته سڀني
ڌرم ۾ هڪ ئي آهي ۽ مس متاثر صرف اسانجي مشڪ
ڌار ۾ ويچارن جي ڪارڻ پيدا ٿيا آهن. هڏهن ڪور وٽانڪ
صاحب جن مڪي شريف ويا ۽ اتي قاضين ۽ ٻين عالمن سان
مليا ته انهن کانئن پڇيو، ”تانڪا جيئن تون صرف هڪ خدا
کي مڃين ٿو تيئن اسين به ته توحيد ۾ وڃراس وڃون ٿا پوءِ
تبهجي ۽ اسانجي سکيا ۾ ته ڪو فرق ٿيڻي ڪونهي.
ڪرو تانڪ صاحب جن فرمايو، ”منهنجو وحدانيت ۾ وڃراس
سڀني ٻڌن کان آڃو آهي ۽ گرهان انهيءَ عقيدتي کي ڪتب
ٻڌن ۾ جڳڙي ڇڏيو آهي. مان اهو مڃان ٿو ته ٻر ماڻا

ڪڏهن (۱) رسول ۽ نبي دنيا ۾ آيا جن جيون جو ڌيان مالڪ
طرف لڳائڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ ڪيئن ارهما ڪڏهن شو
سندسار ۾ ئي چڪا آهن ۽ ڪڏهن گورڪ ۽ ڏاکڻ آيا ۽ ابداءِ
ڪڏهن ڌرمي ڀستڪ (۲) قرآن شريف وغيره وقت بوقت
لکيا ويا ۽ لکيا ويندا ۽ لکين (۳) پڙهائون لکين آسمان ۽
لکين پڙهائون آهن ۽ بيشمار رام ڪرشن ۽ ٻڌ اوتار ٿيا ۽ ٿيندا
پر اهو ڪل مالڪ بي انت ۽ آگاه آهي.

(۱) جيتوڻيڪ لک محمد لک ارهمي بڻن مهيش ،
لک لک رام وڌاري ه لک راهي لک واس ،
لک لک اولي جتي ههي ستي اهو ئي سندس ،
لک لک اولي گورڪا لک لک ڏاڏا ڏاکڻ .
(جنم ساڪي ڀائي ٻالي واري - ۱۴۲)

(۲) بيد ڪٿي ڪٿي ڪٿي ڪٿي ڪٿي ڪٿي ڪٿي ڪٿي ڪٿي ڪٿي
گن گن گن نصيحتان گن گن ڪلام ،
گن گن گن پيغمبران گن گن قرآن ،
گن گن گن رسالتي گن گن ڪلام .
(جنم ساڪي ۱۵۱)

(۳) لک لک ڌرمي آڪاش هٿن پڙهان لک انت ،
لک لک ڌرمي مڇ ڪڇ لک لک پيراه ،
لک لک اوڻي نار سنگه ٻاون لک الله ،
رام ڪرشن اگت ٻوڏ ڪلڪي لک ،
آون جاوڻ حڪم وچ ڪرني آنڪ ٿرڪ .
ڪيترائي اوتار لک ٻيئي انت نه پار ،
ڪيئي هوندا استي ڪڇ انت نه پاراوار .
(جنم ساڪي ۱۴۲ - ۱۴۳)

ڊڪٽ مان ۽ مريادا جو اصول ڏيکاريو ويندو آهي. انهيءَ ڪري سڀ عيسائي ڊاؤل ۾ مٿو اُکهاڙو ڪري ويندا آهن پر سڪن جي گردواري ۾ جيڪڏهن ڪو ٺنڪي سر وڃي نه ٿي ادي سمجهي ويندي آهي. هندستان ۾ عام طور ٻڌن آستانن ۾ سڀئي ٺنڪي پير ويندا آهن.

اڻڻ سڀني رسمن ۽ رواجن جو تعلق انسان جي شراڻ سان آهي ۽ انهنجو اصلي مطلب صرف ايترو آهي ته انسان ادب ۽ مريادا سان پرڀوءَ کي ياد ڪري. در حقيقت مالڪ جي نگاهه ۾ ظاهري رسمن جي ڪا به اهميت ڪانهي. جيئن بتا ڪي سڀ مالڪ پيارا لڳندا آهن تيئن پرمانا ڪي سڀ انسان پيارا آهن.

هاڻي سوال اٿو آهي ته ڇهه ڪڏهن سڀني انسانن جو هڪ ئي عالمگير مذهب (Universal Religion) آهي نه پر مختلف مذهب متاثر ڪيئن اٿيا؟ سچائيءَ جو سار ئي نه سڀني ڌرم ۾ هڪ ئي آهي ۽ مذهب متاثر صرف اسانجي مختلف ڌارمڪ واپارن جي ڪارڻ پيدا ٿيا آهن. جڏهن ڳرو نازڪ صاحب جن مڪي شريف ويا ۽ اتي قاضين ۽ ٻين عالمن سان مليا ته انهن کانئن پڇو، ”نانڪ! جيئن تون صرف هڪ خدا کي مڃين ٿو تيئن اسين به نه توحيد ۾ وشواس رکون ٿا پر ٻه ٽي بهجي ۽ اسانجي سکيا ۾ به ڪو فرق ٿيڻي ڪونهي.“ ڳرو نازڪ صاحب جن فرمايو، ”منهنجو وحدانيت ۾ وشواس سڀني ٻڌن کان آيو آهي ۽ توهان انهيءَ عقيدتي کي ڪيئن ٻڌن ۾ ڇڪڙي ڇڏيو آهي. مان اهو مڃان ٿو ته پرمانا جا

آستڪ هجي يا ناستڪ سيني سان محبت ڪن ٿا ۽ جي
 سدڪت وٺي ٻيا سندن سامهه ڇڏي به ڏين ٿڏهن به هر
 کين ٿا ڇڏين. اهڙا مهاپرش ڄاڻن ٿا ته سڀئي انسان پرماتما
 جا بالڪ آهن پوءِ ڪٿي انهن مان ڪي ٻنهي پرم پتا کي
 ٿا سڃاڻن. دراصل، جيڪڏهن اسين سيني انسان کي
 ٻنهي پيءُ ڪري ٿا سمجهون ته پوءِ اسان کي پرماتما کي
 پتا سڏڻ جو ڪهڙو حق آهي؟

شريعتن جي روپن ۽ رسمن ۾

فرق جو سبب ۽ انجو ههٽو

شريعتن جي ٻن ٻن نمونن جو ڪارڻ ڪهڙو آهي؟ مکيه
 ڪارڻ آهي الڳ الڳ ملڪن جي الڳ الڳ آبهوا، رسمن
 ۽ رواج. مثال طور عربستان ريگستان آهي ۽ اتي پاڻي ۽ ڪهي
 آهي نه هڪڙي اتي مسلمان صرف پاڻي ۽ سان وضو (هٿ
 ٻيڙ منهن ڪن ۽ گردن ڏنڻ) ڪري نه ٿا پڙهي سگهن ٿا.
 ايتري قدر ته جيڪڏهن پاڻي نه ملي ته ريتي ۽ سان ئي پنڊ
 اشنائي ڪرڻ ڪافي سمجهي وڃي ٿي. اهڙي طرح ريگستاني
 علائقي ۾ عام چوڻي آهي ته جيڪو سنان لاءِ پنڊن سڀون
 کان وڌيڪ پاڻي ڪم آڻيندو انهيءَ کي پرماتما اڳيان حساب
 ڏيڻو پوندو. ليڪن هندستان ۾ ٻين هنڌ پاڻي ڪافي آهي
 انهيءَ ڪري عام هندن ۾ پاڪ پوڄا ڪرڻ کان اڳ اشنان
 ڪرڻ ضروري سمجهيو ويندو آهي. اهڙي طرح يورپي ملڪن
 ۾ مٿو اڳهاڙو ڪرڻ پاڪ عزت ۽ ادب جي نشاني ليکي
 ويندي آهي پر اسانوت هندستان ۾ پير اڳهاڙو ڪرڻ ۽ مٿو

جي نيرن تي ويا پر مسلمانن جي مڪي مندي پر نه ڪيتر
ڪري سڀني رومن جي مهاڀرشن سان ماما ۽ انسان ذات کي
هو مالڪ جي وحدانيت ۽ پاڻ پر برتر رکڻ جي سکيا
ڏيندا رهيا.

ڪورو ارڃن ديوصاحب، حضرت ميان مير صاحب ۽ ڇٽر
پکيڪ پاڻ پر گهرا متر هئا. ڪورو هرگوبند صاحب جن مسلمانن
جي عبادت ڪرڻ لاءِ مسجد ٺهرائي. ڏهين پالشاھي ڪورو
گربند سنگھ صاحب جن سڀني هندو توڙي مسلمانن سان پيار
ڪندا هئا ايتري قدر جو ماڃوڙي جي جنگ پر مسلمانن تي
ڪين ٽوڪن جي گهيري مان بچائي ڪڍي آيا. سندن وقت
پر پاڻي گهڻيا سک لڙائيءَ پر هندو توڙي مسلمانن کي پاڻي
پياريندو هو ۽ جڏهن ڪن ابي سمجهه ماڻهن الاهيءَ بابت
ڪورو صاحبن کي شڪابست ڪئي ته صاحبن جي ڀڄڻ تي هن
چيو ته مولڪي نه سڀني پر ساڳيو دور نظر ٿو اچي. صاحبن
نهنن ئي فرمايو ته پاڻي گهڻيائي اسانجي سکيا کي ڀوريءَ ريت
گرهڻ ڪيو آهي.

”حاڪم چوڪ ٿيو ڀروم آرڪا،

”ٺه. آئي هندو ڪيا ٿرڪا،“

(دسر پالشاھي)

پر ماما سڀني ڇڏون سان پيار ڪريو چاهي ڪو سندس
هستيءَ کي مڃي يا نه. اهڙي طرح پڳوان جا پکيڪ سڀني
سان سمان برتر ڪندا. حضرت موسيٰ وقت هڪ ماڻهو آيو.
جڏهن کائڻ وينا ته انهي ماڻهوءَ خدا جو ڏيان نه ڪيو
۽ انهيءَ ڪري موسيٰ جي دل پر نفرت پيدا ٿي. انهيءَ
وقت موسيٰ کي اندران الاهي آواز آيو، ”اي موسيٰ! سڀني
کي رزق پهچائڻ وارو جڏهن مان آهيان ته ڀروم ٽون هن سان
نفرت ڪيئن ٿو ڪرين!“ اعزا ڀريءَ جا پيارا ڀلي ڪوئي

”سرب ٿورم مهر سريشت ٿورم،
هروگو لام چپ ٿورم ڪرم.“

(گورڙي مهل ۵، ۱۳-۲۶۶)

هر ڪيرت سانسنگت هيءُ سر ڪرم ڪي ڪرما،
ڪهه نازڪ نرس پٽيو پراپت جسس پورب لڪيئي ڪا لفظ.
(سورب مهل ۵، ۷-۶۴۲)

سري ڪورو ارچن ڏيو مهاراج جن گرنٽ صاحب ۾ سڀني
هندو گورڙي مسلمان مهائمان جي انمول ٻاڙيءَ کي ڪنهن نه
ذات پات جي پيد پاو کانسواءِ ساڳي اهميت ڏئي آهي.
انهيءَ مان ثابت ٿو ٿئي ته روحانيت هڪ ئي آهي ۽ الڳ
الڳ نالن هوندي نه انهيءَ جي اصليت ۾ ڪو به فرق ٿئي
پوي. اهڙيون اوچ آتمائون ڪٿي ڪنهن نه قوم ۾ اچن پر
انهن جو اصلي مقصد پئي رهيو آهي پليل انسان کان پس
جهڙيون عادتون ڇڏائي کين انسانيت جو سڄو سبق پڙهائڻ.
اهڙا ڪورمڪ جيڪي اسان پٽت جيون کي نيڪ پاڪ بنائي
ماڪ سان ملائين ٿا سي مذهبي ٽنگڊلي ۽ شريعت جي
پابندين کان آزاد ٿيندا آهن. اهڙا مالڪ جا پيارا جنمن
جنمن جي وڇڙيل آتمائن کي برمالا سان ملائين ٿا ۽ سڀني
انسانن جي مولين روپي دلين کي پريم روپي ڏاڳي ۾ پُڻ
ٿا. انهن جو ڪم آهي جوڙڻ نه ڪ ٽوڙڻ.

”ٿو اوائِي وصل ڪردن آمدي،

نه اوائِي فصل ڪردن آمدي.“

مطلب ته تون دنيا ۾ (برمالا سان) دليون جوڙڻ لاءِ آيو
آهين نه ڪ ٽوڙڻ لاءِ.

اهڙا سنت مهائمان هندو مسلمان ۽ ٻين قومن ۾ ڪو ٻن
پيد نٿا رکن. مثال طور ڪورو نازڪ صاحب جن نه رڳو هندن

اهڙا ماڻهو سدائين ٻين جي حثن کي لتاڙيندا رهندا ۽ کين
ٻين جي واڪاڻ وٺيئي ڪانه. ٻئي طرف اهڙا به مالڪ جا
ٻيڙا آهن جنکي گرمڪ سڏجي ٿو. جي سدائين ٻين ۽
ٻن اٻڪار جا پندار ايندا آهن. خالق ۽ سندس مخلوق سان
محببت ڪندا آهن. حضرت محمد صاحب اهڙن سچن کي
مومن ڪوٺيو آهي ۽ قرآن شريف ۾ لکيو آهي ته سچن مومن
اهو ئي آهي جو سڀني ٻين جن جو ذڪر قرآن شريف ۾ آيو
آهي خواه ته جي عزت ڪري ٿو.

سڀني ڌرمن جو سار ساڳيو آهي يعني

سڀني جو اُپديش سمان آهي

سڀني ڌرمن ۾ اخلاقي ۽ روحاني سکيائون ساڳيون
آهن ۽ ٻيڙوڪ انسان ايڪ ڪرم ڪري ۽ ٻيڙوڪ سان ٻيڙوڪ
ڪري ان ۾ سمائجي وڃي. سڀني ڌرمن جو لڪش آهي
ٻرمانا - ٻرمانا جو ڪيان، ٻرمانا سان ٻرمانا، ٻرمانا هي
ٻرمانا ۽ آخر ڪيان. ويدن جو به اُپديش آهي ته سڀ ٻار ۾
گڏجي ٻرمانا جي ڀڳتي ڪرايو (اڻو ويد ۵-۳۰-۳) جيڪڏهن
انسان ٻرمانا ۾ عئيدو رکي نام (God-In-Action) سان
خيال ڇوڙي سڀ ڪرم ڪري ته ان کان وڌيڪ سرشت
ٻڌو ڪو ڌرم ڪونهي ۽ اهو ئي اُپديش سڀ سمن مهالما
وقت برتند ٿيندا آيا آهن. اهو ئي عالمڪو (Universal Religion)
ڌرم آهي جو سڀني انسانن جو هڪ ئي آهي جو نه
ڪڏهن بدليو آهي ۽ نه بدليو. گورو وارجن صاحب هن
ڌرمائن لاءِ سڀ کان سرشت ڌرم ۽ ڪرم آهي هريءَ
جو نام جهڙو.

مندرجي يا مسجد، گوردوارو هجي يا ديول، انهي
سڀني جي پوڄارين جو اصلي مقصد آهي ماڻڪ سان ميلاپ
۽ ان پٿرن جي شڪل ڀلي نڀاري هجي پر انهن مان جيڪا
باهه پيدا ٿئي ٿي تنهنجي رنگ ۾ ڪو فرق نه آهي.

”نيسٽ غير از ڪ صم در پرده و هرو حرام
ڪي شود آتش دو رنگ از اختلاف سنگها.“

سڀني مت متانتون جا پوئلڳ هڪ ئي پرمالما جو آدرش
رکندي ۽ پاڻ ۾ ڀيا لڙن ۽ جهڳڙن. نتيجو اهو ٿو ٿئي جو عام
جنتا کي نه صرف اهڙن پندڻن ۽ ملن لاءِ بلڪ ڌرم جي نالي
کان ئي نفرت آهي.

”از آئروز ڪ نيسدم اختلاف مذهب ملت،
مرايا شيوخ زبني نيسٽ وني يا برهمن هر.“

اڄ ڪلهه جا ڌرمي پوڄارڪ گهڻو ڪري پگهاردار ۽
سوار ٿي لوڪ آهن تنهنڪري ڌارمڪ آستان واپار جا مرڪز
ٻڌجي پيا آهن. اعتقاد، وشواس ۽ سچائي وڃن ٿا گهٽيا.
اها حالت ڏسي مالڪ جا سڄا عاشق اهڙن آستانن کان
ڪنارو ڪري خلوت اختيار ڪندا. ڏسو ٻلي شاهه ڪهڙي
نه ڊلسوز آڏا سان انجو ورنن ڪيو آهي :-

”ڌرم سالي ڌڙواڻي رهندي ٿاڪر دواڙي ٺڳ،
مسيتان وڃ ڪسبي رهندي عاشق رهن الڳ.“

اهڙي ئي سمجهه ۽ خود مطلبي پوڄارين جي ڪارڻ ئي
انسان انسان جو دشمن آهي ۽ ڪيني ۽ ڪلفت جي آڱ
ڙڪي رهي آهي. اهڙن خود غرض ۽ تعصبي ماڻهن کي
رو پاڻي ۽ منمڪ ڪوڻيو آهي. جيڪي اڳيان ۽ سوارت سبب
گدليءَ جو شڪار ٿي انڌا ڏنڊ ٻين جي ڀلائيءَ کي ڌرميان
مگر ڪٽيندا ٿا وڃن تنهنجي مول مراد آهي پنهنجو وڏ ماڻهو.

فرماين ٿا ته ڀلي ڪٿي ڪو رام چوي ته ڪو خدا، ڪو
 سائنس جي پوڄا ڪري ته ڪو الله جي، پر اڻشت سڀني
 جو هڪڙو ئي ڪل مالڪ آهي جو سڀني مٿان مهر جو مينهن
 پيو ورائي. چاهي ڪٿي ڪو تيرت ٽڪيا پيئي يا حج ڪري،
 ڪو پوڄا ڪري يا سجدو ڪري، ڪو ويد پڙهي ته ڪو
 ڪتيب، ڪو نيرا ڪوڙا پائي ته ڪو سفيد، ڪو ٻرڪ
 سڏائي ته ڪو هندو، ڪو بهشت چاهي ته ڪو سرڳ پر
 انهن سڀني مان جو مالڪ جي حڪم کي پڇاڻي ٿو سوي،
 صرف اصلي راز کي سمجهي ٿو.

- ڪوئي ادلي رام رام، ڪوئي خدائ
 ڪوئي سيوي گسيئا ڪوئي الله.
 ڪارڻ ڪارڻ ڪريم
 ڪرپا ڌار رحيم. (۱) (ڪر ڇاڻ)
 ڪوئي اوي تيرت، ڪوئي حج جاء
 ڪوئي ڪري پوڄا، ڪوئي سر نوا. (۲)
 ڪوئي پڙهي ايد ڪوئي ڪتيب
 ڪوئي اوڍي نيل، ڪوئي سويڊ. (۳)
 ڪوئي ڪهي ٺرڪ، ڪوئي ڪهي هندو
 ڪوئي ٻاچي بهشت، ڪوئي سر گندو. (۴)
 ڪه نازڪ جن حڪم پڇاڻا
 پٿرپ صاحب ڪا ٿن پيد ڄاڻا. (۵)
 (رامڪلي مهه ۵-۸-۸۸۵)

هندن جا ٽرم پستڪ سنسڪرت ۾، مسلمانن جا مذهبي
 کتاب عربي ۽ فارسي ۾، سکن جا پنجابي ۽ هندي ۾،
 وستانن جا انگريزي ۽ لٽن ۾، اهڙي طرح ٻين جا ٻين
 تلف ٻولين ۾ آهن. مالڪ جي درٻار ۾ پاشائن جو ڪو پيد

گور پاڻي اُڀرڻ ڪري ٿي ۽ ٻاهر ڪڍ ڪرڻ نڪتل آهي
 ڇاڪاڻ ته نام جو رنگ اندر ئي چڙهي ٿو. ڪوروءَ جي
 ڪرپا سان من رويي مندر ۾ مالڪ جو درشن ٿئي ٿو. ٻاهران
 مندر آڏو ۽ صرف مٿيءَ ۽ پاڻيءَ مان ٺهيل آهن. سڀني
 ڪوٽن ۽ ٻولين کي وڃي ڏسو ته اهو ئي اُڀرڻ ملهيو ٿو ۽ ٻر مالما
 هرهيندو موجود آهي ۽ اسين مندر مسجد ۾ ٽڏهن ٻولڻون ڇڏين
 ٻر مالما اسانجي اندر ۾ نه هجي. ليڪن انهي ٻر ۾ جي ٿوري
 صرف ستڪوروءَ جي ڪرپا سان ئي سگهجي ٿي.

ڪم ڄاڻي ٿي ري، گهر لاڳو رنگ
 ميرا چم نه چلي، من پٽو پنگ. (رهائ)
 اڀڪ دؤس من پٽي اُمڱ
 گهس چندن چمونا بهه سڳند،
 پوڄن جالي برهم لاءِ
 سر برهم پنائو گور من هي ماه. (۱)
 جهان ڄاڻي ٿي ته جل پڪان
 نون پور رهڻو هٿ سڀ سمان،
 سيد پيران سڀ ڏيکي جو
 اوڙهان ٿي ڄاڻي ٿي جهه اڙهان نه هوءَ. (۲)
 ستگور مٿي بلهاري نور
 جن سڪل سڪل پورم ڪائي مور،
 رامالند سوامي رمڪ برهم
 گور ڪا شبد ڪائي ڪوت ڪرم. (۳)
 (پستڪ رامالند - ۱۳ - ۱۱۹۵)

مندرن، مسجدن، گوردوارن ۽ ڏيولن ۾ وڃڻ جو اصلي
 مقصد آهي مالڪ کي ياد ڪرڻ. پاڪستان واسطي انهن آستانن
 جو ٻارڻن صرف ايترو ئي آهي. شري گورو ارجن صاحب جن

سڄو مندڙ يا مسجد هي جسم آهي .
 ”هر مندڙ اهو شرار هئ ڳيان دن پرگت هونئي .“
 (پراڻي محل ۳-۵-۱۳۴۶)

‘Body is The Temple of God’

حافظ صاحب فرمائن ٿا ته اي مالڪ! مسجد يا عبادت
 گاهه پر وڃڻ جو مطلب آهي تنهنجي ياد جو نشو و نما ۽ نوسان
 وصال ڪرڻ . انهيءَ کانسواءِ اتي وڃڻ جو ٻيو ڪو
 مقصد ڪونهي .

”غرض ته مسجد و هيڃانه ام وصال شما است ،
 جز ايمـن خيال ندارم گواه من خدا است .“
 مندڙ ۽ مسجدون مٽيءَ ۽ پاڻيءَ مان انسان ٺاهيندڙ ۽ سڀ
 سمان آهن پر انهن ۾ به اهوئي آستان اُٿل آهي جتي پوراءِ
 جي ياد جو پرڪاش ظاهر آهي .

”هرگز مگو ڪ ڪعبه ز بهت خانه بهتر است ،
 هر جا ڪ است جلوه جاناام خوشتر است .“

انهيءَ ويچار کي شري گورو گوبند سنگهه جي مهاراج ڏهين
 پاتشاهي ڏسو ڪهڙي عمدي طريقي سان بيان ڪندا :-

”ديورا مسيت سوئي پوجا او نواجا اوئي ،
 مانس سڀي ايڪ پي ايڪ ڪو پر ماوهي .
 ديوتا اديو ڇڏ ڪند هرب ترڪ هددو ،
 نياري نياري ديسن ڪي پيس ڪو پر پاوهي .
 اڪي نين اڪي کان اڪي ديه اڪي ان ،
 خاک باد آتش او آب ڪو رلاوهي .
 الله ايڪ سوئي پوران او قران اوهي ،
 ايڪ هي سروب سڀي ايڪ هي پاوهي .“

”مسجد ڪوران ۾ آب و گل ٻڌ،

مسجد صاحب دٻان را دل ٻڌ.“

مغربي صاحب فرمائين ٿا ته پريتر نوسان انگ سنگ
آهي ٻوه تون هن کان ڇو بيضر آهين؟ هو نه نهجي اندر
وينو آهي ۽ تون اجايو ٻيو در بندر ٿين. انهيءَ ڪري
هيڪڙهن اسين انهيءَ پريتر ڪري، ڇو اسانجي اندر راجمان آهي،
چڏي مسجد ۽ مندر ۾ وڃي ٿا سندس پڳتي ڪيون ته
سمجهو اهو نضول آهي.

”ٻار در ٻيلو چرا اي بي خبر،

ٻار در ٿو ٿو بگر دي در بندر.

گر ٿو مسجد اندر دل و ما مسجد روپر،

ٻيتر از بيگاري ابن هرگز نلشد کار ما.

ابلهان لعنبر مسجد ميکند،

در صائني اعل دل جمد ميکند.“

مورڪ لوڪ مسجد ۽ ٿرمي اسٽالن جي ٻوڙا ڪن ٿا
پر سڀا ٻوڙائي ٻيجهجي دل روٻي مندر جي صائنيءَ جي
ڪوشش ڪن ٿا. پهرين ٻوڙا ٿئي آهي ۽ ٻي اصلي آهي.
ستن کان سواءِ ٻيو ڪو مندر آهيئي ڪونه. ٿلسي صاحب جن
جي ٻائي آهي.

”اٿلي مندر مستدون مين جائي صد انسوس هٿ،

تدرلي مسجدڪا ساڪن دک اناڻي ڪي ليئي.“

ڪير صاحب جن نه انهيءَ ويچار جي ٻنهرائي ڪندي

چون ٿا ته:-

”ڪير حج ڪعي هٿ جائعا آڳي ملڪا خداه،

سائين مڇه سٿ لڙ ٻر ٿا تجهي ڪن فرمائي ٿا.“

(شلوڪ ڪير ۳-۲۳۷۵)

انھن ڌرم استانن ۾ ويهي اسان کي پنهنجي شرير روپي
 سڃي مندر، مسجد، گوردواري يا ديول جي اندر جهاتي
 پاڻي آهي، ڇاڪاڻ ته پڳتيءَ جو اصلي سنهد اسانجي دل
 سان آهي نه ڪنهن خاص ٻاهرين استان يا ڪنهن وشيش
 ڪرم ڪانڊ سان. اهائي پوڄا ۽ پڳتي سڦلي سمجهڻ ڪهي
 جا صاف ۽ نرم هردي سان ڪجي ٿي ۽ جنهن ۾ صرف
 پرمانا جي درشن جي ئي ابلاشا سمائل رهي ٿي. منس
 ڏيهي ئي سڄو هري مندر آهي پاڪ سڄو سنسار هڪ وشال
 هر مندر آهي. پرمانا جا سڄا پڳت پويءَ کي سر واپسي
 سمجهي هر هنڌ هنجي پوڄا ڪن ٿا. قرآن شريف (ذڪر البقره)
 ۾ حضرت صاحب فرمايو آهي، ”مغرب ۽ مشرق ٻئي الله
 جي جائداد آهن. جنهن پاسي تون رخ ڪندين توکي الله
 ٽي نظر ايندو ڇاڪاڻ ته الله تعاليٰ حاضر ناظر ۽ ڄاڻي
 ڄاڻهار آهي.“

اهو ئي ويچار انساني صاحب جن پن ظاهر ڪيو آهي.
 هو لکن ٿا ته، ”منهنجي لاءِ ساري زمين مسجد ۽ پاڪ آهي.
 انهيءَ ڪري منهنجي پونديگن کي جڳائي نه جتي به نماز
 جو وقت ٿئي انهيءَ ٻيئي نماز پڙهن.“ دراصل، جتي به
 اسين سرڌا ۽ پاو سان مالڪ جي اڳيان جهڪون ٿا سا ئي
 جڳهه پوتر آهي.

“All is Holy Where Devotion Kneels”

(Holmes Oliver Wendell, America)

جن انڌن جا گيان روپي نيت نه کليا آهن انهن جي واسطي
 ٿي ۽ پاڻيءَ مان نهيل مندر ۽ مسجد ٿي سگهي ڪڇ آهن
 گيانوان پرشن کي سندن هردي روپي مندر ۽ مسجد ۾
 پويءَ جي پراپتي ٿي ٿي.

سڀ عبادتن پوڄائن ۽ ڌرم استالن جو

پريوجن صرف مالڪ کي ياد ڪرڻ

آهي ۽ سڄو مندر انسان جو شريڙ آهي

عبادت ۽ پڳتي جي مختلف طريقن جو اصلي مقصد ساڳيو
آهي. ائين ضرور آهي ته جيئن جيئن زماني ۾ جو پوڄا ۽
پڳتيءَ جو طريقو هو سو ان وقت جي ڌرمي ڪتابن ۾ درج
ٿيل آهي. پر انهن سڀني ارالن طريقن جو اديش ڪيرل
پروءِ سان بيار ڪرڻ ۽ سندس درشن ڪرڻ هو. هڙي
طرح انسان هڪڙو ئي هوندو آهي پر ٿورالدار ٿيڻ، اهڙي
طرح سڀني نسلن جي پوڄا پاٽ جو مقصد هڪ ئي آهي.

”اهي اهڙي هيٺ ڪي سڀي مائين ٿيڪ،

رجب نشان اڪ هيءَ ٿورالدار ٿيڪ.“

قرآن شريف ۾ (ڏسو شروع آيت جو پنجون وڪوع) پاڻ
ائين لکيل آهي ته ”انسان جي واسطي اڪبر شريفين
۽ عبادان جا طريقا لاءِ ويا ۽ هر هڪ قوم ۾ رشي ۽ پيغمبر
موڪليا ويا.“

عمر خيام صاحب جن فرمائين ٿا ته مڏو، مسجد، گوردوارو
۽ ڊاٽل سڀ پرمائيا جي پوڄا جا آستان آهن. مڏو ۾
گهند ۽ سنڪ جو آواز، مسجد ۾ مڙاب جي سامهون نماز ۽
ڊاٽل ۾ تسبيح (مالوا) ۽ صليب سڀ پرمائيا جي پڳتيءَ جا
اڪبر اڪبر نشان آهن.

”مڙاب و ڪليا و تسبيح و صليب،

حناڪ هم نشانك بديڪي اسه.

بست خانك و ڪعبه خانك بديڪي اسه،

ناقوس زون ترانك زندڪي اسه.

”ٻنار او ڪ او نامي نڌارد،
 ٻ هر نامي خواني سر بر آرد.“

اسانڪي ڀرمن ۾ قاسط نه ڪهي. دراصل، اسان سڀني کي
 هڪ ئي مالڪ جي پوڄا ۽ شيوا ڪرڻي آهي ۽ سڀني جو
 هڪ ئي گوردوارو آهي. اسين سڀ انهيءَ ڀرم ستيه جا روپ
 آهيون ۽ سڀني جي اندر ساڳي جوڌ پيئي جهلڪي. روحاني
 نقطه نگاهه کان سڀني انسانن جي ذات ساڳي آهي. شري
 ڀرو گو بند سنگهه صاحب جن جي ڀاڻي آهي:-

”ڪوٺو پتيو منڊياسياسي ڪوٺو چوڳي پتيو،
 ڪوٺو برهمچاري، ڪوٺو جتي انڊمان اڀر.
 هندو ٿرڪ ڪوٺو رانضي امام سائي،
 مانس گي ذات سڀي ايڪ پهاڙيو.
 ڪر ٿا ڪريم سونئي، رازق رحيم اوئي،
 دؤ سرو نه پيد ڪوئي، ڀول ڀرم مانيو.
 ايڪهي گي سيوسب هي ڪرڳرد ڀوايڪ،
 ايڪهي سرويپ سڀي ايڪ جوڌ جانيو.“

(۱۵-۸۵ اڪال استت)

اسين سڀ هڪ ئي ڀرو مان پيدا ٿيا آهيون.

اهائي سکيا ڏين ٿيون ته ڌارمڪ ٻيڊ صرف مذهبي غرور (Religious Vanity) ۽ روحاني خودي (Spiritual Egoism) جي ڪارڻ ٿين ٿا ۽ اهڙي مختلف ڌرمن جي ٻوٽلڳن ۾ نانابرڪارن جا وهر ٻڌا ڪن ٿا. ڇڏجي ڪٿي ته سوارلهي، اڳيان ۽ حسد روئي وڃن انسان کي ڏنگي اهڙو وهر روئي وهر ڇاڙهيو آهي جو هو رات ڏينهن بيهال ۽ بي چئن ٿي لڙي رهيا آهن. حافظ صاحب فرمائين ٿا ته ڪفر ۽ اسلام ٻنهي ۾ اصلي حقيقت ساڳي آهي. سڀ مذهبي ٻيڊ پاڻ ۾ ڌرم جي ڪارڻ آهن. نعصب ۽ تنگدليءَ جي ڪارڻ ٿي شيخ ۽ ابراهيم جو ٻيڙو ٻيڙو الڳ الڳ آهي. در اصل روحانيت جي مٿاڇري ۾ نام جو نشو ٻيڙو وارو سائي (مرشد) به هڪ آهي ۽ هڏو ٻيڙو به سڀني لاءِ ساڳيو آهي.

”هڪ حقيقت چاره گرد ڪفر و اسلام و اس،
اختلافات مذهبات جمل او همار اسف و اس.
او نعصب ڪاسه شيخ و برهمن شد جدا،
در نه در مٿانه هڪ سائي و هڪ جام اسف و اس.“

سنه مهالما ٻڌايش ڪن ٿا، سڀ جو پتا واهگورو اڪال
برش هڪ ئي آهي. هنڪي رب العالمين چوندا آهن ته هڪ
ڪنهن خاص قوم يا مذهب جو. انسان سڀ هڪ آهن، ٻلي
کٽي ڪو ٻالڪي مونڙو، سببسي، چوڳي، هندو، ترڪ،
شيڪو يا صافي سڏائي ٻي سڀني انسانن ۾ جوهر ساڳيو آهي.
انهيءَ ٻاري ۾ ڪي به رايو ڪونهن ته ڪرنا ۽ ڪراچي، رازي
۽ رحيم ۾ ڪو فرق نه آهي. اهي سڀ نالا وڃن مٿن
سنن ۽ مهالمان رکيا آهن. در اصل، پرمانا جو ڪرد نالو
ڪونهي هنڪي جنهن به نالي سان ٻڪارو ته حجاب ڏهندو.

ماڻهءَ کي اشار ھڪ طرح چڙھيٿو تہ اڳي قشوم جي بندي
کي ايءَ طرح. اهڙيءَ طرح بيمارين جو علاج بہ ساڳيو ٿيٿو. بخار
کي لاهڻ لاءِ سيني کي ساڳيو فيورمڪسچر (Fever Mixture)
ڏنو وڃي ٿو. هڃو جو ڪم آهي ڇڪ پائڻ، ائين ڪونهي تہ
ھڪ قشوم جي ماڻهن کي ڇڪ پائي ٿو ۽ ايءَ قشوم جي ماڻهن
کي نہ. وري ڪاٺا ۽ رڻا سيني جو ساڳيو، سردي گرمي
سيني کي ساڳي لڳي ٿي ۽ ھوا پاڻي، سڄ، ڀاڄيون ۽ ميوا
بہ سيني لاءِ پڪسان آھن.

سيني انسان جي بناوٽ ساڳي آهي، ساڳيون اکيون،
ساڳيا ڪن، ساڳيا شراڻ ۽ سيني ۾ ساڳي جان آهي. سيني جو
شراڻ بہ، ساڳين ئي نئن، مٽي، ھوا، اگني پاڻي ۽ آڪاش
ھان ٺھيل آهي. سڀ ھڪ ئي ٻر ٿي ٿي ۽ ھڪ ئي آسمان
جي هيٺ رھندا.

مذھبن جا ظاهري مٿ ڀيد انسان بنايا

آھن ۽ اھي صرف سندس تنگدلي

۽ خود غرضي جي ڪارڻ آھن

سنت مھالما ھن سنڀار ۾ اچي اسان کي ھي ھڪ ئي
آبدش ڏين ٿا تہ ٻر مائما سيني انسانن جو آپاڻظھار آھي.
جھڙيءَ ريت سرير جون ايھاريون انسان کي ايڪار بڻائي
ايون ڇڏن اهڙي طرح مانسڪ روڳ بہ مٿس جي ھردي
کي لڳي ھنڪي حيوان کان بہ بدتر بنايو ڇڏين. ايتري قدر
جو انسان انسان جي خون جو پياسي بدجو ٻوي. اھي روڳ
آھن خود غرضي، جھالت ۽ تعصب جن جي اندر قاسي انسان
گراوت جو شڪار ٿئي ٿو. ھر ڪنھن ڌرم جون اوچ آئنائون

” مي خور و مصحف بسوزو آتش الدر گه زن ،
هر چه خراهي گن و ليکن مردم آزاري مکن .“
(حافظ)

انهيءَ ڪري جيستائين تون پر مالها جي بدن جي دل
نه وٺيندڙن لڳائين تون پر پوءِ جي پرستگاري ڪان مصروف رهندڙن .
اگر تون چاهين تون نه مالڪ ٿوري مهر ڪري نه تون سندس
خلعت سان ٺيڪي ڪري .

” حاصل نشود ترا رضائي ، لا خاطر بدنگان نه جوشي ،
خراهي ڪه خدائي پر تو بخشيد ، با خلق خدائي اڪن اڪرئي .“
(شيخ سعدي)

پرهاتما جي طرفان سڀني انسانن کي ساڳيا حق مليل آهن

اچو پهرين ظاهري حالت تي نظر وجهون . راجا ، ارجا ،
امير ، غريب سڀني قومن جي ماڻهن جي پيدائش ساڳي طرح
ٿئي ٿي . سڀ انسان پهرجي مانا پتا جي خون ۽ ولولہ مان
پيدا ٿين ٿا . سڀ ساڳيءَ طرح ماءُ جي پيٽ ۾ زڙ ٿين ، پها
رهي ساڳئي ئي طريقي سان پيدا ٿين ٿا . ائين ڪونهي ته
براهمن جي پيدائش هڪ طريقي نه مسلمان جي ٻئي طريقي .
ڪبير صاحب فرمائين ٿا :-

” حر تون براهمن برهمڻي ڄاڻيا ،

نه آن بات ڪاهي ٿوي آڻيا .“

(ڪبير ڪرڙي ۱۷-۲۲۴)

سڀني انسانن کي بل هڪ ئي طريقي اچي ، ائين ٺاهي
نه هڪڙي ڌرم جي ماڻهن کي هڪ ريت نه ٻيءَ ڌرم جي
ماڻهن کي ٻيءَ ريت . ائين به ڪونهي ته هڪ ڌرم ٻي

5
 ”ڪعبہ بنگاہِ خليل آذر است،
 دل گذر گاہِ جلیل اکبر است.
 دل بدست آور که حج اکبر است،
 از هزاران کعبہ یک دل بهتر است.“
 (مولوي روم)

ڪنهن فقير ڪهڙو نه عمدو ڪلام چيو آهي، ”اي دل!
 تون دلين جو حج ڪر ڇاڪاڻ ته هي اڪل ڪعبو آهي.
 ڪعبي شريف کي نه ابراهيم ناهيو ۽و ايڪن دل پرمانا
 اڻا بنائي آهي.“

”دل طراپِ دِلان ڪُن ڪ ڪعبه، مخفي است،
 ڪ آن خليل بنا ڪرد واپن خدا خود ساخت.“

ڪنهنجي به دل دڪانن سان مالڪ ڪڏهن خوش نه ٿي
 ٿئي چاهي ڪٿي ڪو هزارين پوڄائون، عبادتون ۽ ثوابون
 ڪري، هزارين روزا رکي ۽ هر هڪ روزي سان هزار بار
 نماز پڙهي ۽ هزارين راتيون مالڪ جي ياد ۾ گهاري پر اهو
 سڀ مالڪ جي درگاهه ۾ منظور نه ٿو ٿئي ۽ هو ڪنهنجي
 دل ٿو ڏکڻي.

”هزار رُعد و عبادت هزار استغفار،

هزار روزه و هر روزه را نماز هزار.

هزار طاعت شب ها هزار بيداري،

قبول نيست اگر خاطري بيا زاري.“

(مغربي)

خواجہ حافظ صاحب فرمائن ٿا ته شراب پي، قرآن شريف
 جلاء، ڪعبي کي آگ لڳاء، جيڪي وڻيئي سو ڪر ايڪن
 ڪنهنجي دل نه ڏڪاء.

۽ ساگر ۾ ڪو فرق نٿو ٿئي سگهي سڀ انهيءَ هڪڙي جوهر جي پيدائش آهن. طاهري مختلف شڪليون، پوشاڪون ۽ مس متاثرن جا جهڳڙا انسان جي اندروني سمائتا ۾ ڪو فرق نٿا وجهي سگهن. مخلوق سان ٻار ڪرڻ آهي حلق سان محبت ڪرڻ.

”ايڪ نور تي سڀ جهڪ اچتا،

ڪوڙن پيلي ڪو مسدي.“

(برپالي ڪير ۱۹-۱۳۴۹)

ادري سچو مذهب، سچو ذرم، سچو ديان ايمان آهي. شيعي سعدي صاحب جن انهيءَ ڪري فرمايو آهي ته اي مالڪ! لهندي ٻڌي آهي لهندي بدن جي شيرا ڪرڻ ۽ نه ڪه مالها ٿيڻ، آسڻ لڳائي وهڻ ۽ ڪوڏڙين پائڻ ۾.

”طريقت اچڙ خدمت خلق نيسف،

۽ تسبيح وسجاده و دلق نيسف.“

سڀني دليين ۾ منهنجو مالڪ آهي، ڪوبه هردو هنڪان خالي نه آهي ٻن جنهن دل جي اندر هو پرگهت آهي انهيءَ نان مان ٻاهر آهيان.

”سڀ گهت مبرا سائيان سواي سبيج نه ڪوئي،

ٻلهاري نس گهت ڪي جان گهت پرگت هونئي.“

جهڳڙن انسان ائين سمجهي ته هو دل ۾ منهنجو پرڻتر ٿو وڃي ۽ ڪوبه هن کان وڌيڪ ڪوٺي ته هو اي اختيار سڀ هي عزت ڪندو.

”ڇو بدانستي ڪ ڏر دل ها خدا آست،

بس ٿرا آداب هر دل مدعا است.“

نور زنده دليين جو حج ڪر چاڪا ته دل هزار ڪعبن کان بهتر آهي. ڪعبو نه حضرت ابراهيم جي والد جو بس خانو هو لکن دل خدا جي رهڻ جي جاءِ آهي.

شيخ فرید صاحب جن فرمائين ٿا ته جيڪڏهن توکي پوئتر
سان ملڻ جي تمنا آهي ته ڪنهنجي به دل نه دکاءُ .
”جي ته پريءَ دي سڪ، هٿاءُ نه ڏههءَ ڪهي ڏا.“
(سلوڪ فرید ۱۹-۱۳۸۴)

گرو گوبند سنگھ صاحب جن فرمائين ٿا ته مالڪ سڀ
جي اندر آهي. هرڪا دل هنجو اواس اسٿان آهي جيڪڏهن
ڪو مخلوق کي دڪي ڪريو ته خالق هڪي سزا ڏيئي ٿو.
”خلق خالق کي جان ڪر خلق دکاوي ناهي،
خلق دڪي ٿيندو لعل جي خالق ڪو ٻي ناهي.“

سڀني پٽن آلمانن ۽ پڳتن جو هڪ ئي ڌرم ٿيندو آهي
۽ اهو آهي، ”مالڪ جي پڳتي ۽ سندس خلقت سان پيار.“
انسان ٿڌن ئي انسان سڏائڻ جو حقدار آهي جڏهن هن ۾
انسانيت جو معدو هجي. انسان انسان کي پاڻ ڪري سمجهي،
هنجو دڪ درد وٺي، دل ۾ همدردي رکي ۽ پرماتما ۽
سندس مخلوق لاءِ اُتوت پريم رکي. جيڪڏهن انهن جي
اسدران حسد، اڻڀاڃار، مفتخوري، چغلي، دشمني، لالچ،
لوپ، پاڪند، ابرڪا، تنگدلي ۽ تعصب اسانجي اندر گهر
ڪري ويٺا آهن ته پوءِ اسانجي دل جو آئينو ڪيئن صاف
ٿيندو؟ انهن وڪارن جي ڪارڻ انسان جي زندگيءَ جي
سڀ خوشي ۽ آئند ڪافور ٿيو وڃي. انهن غلاظتن جي
هوندي اسانجي دل جي شيشي ۾ مالڪ جي جهلڪ
ڪيئن ڏسجي؟

آتما پرماتما جي انس آهي ۽ هيءَ ساري رچنا ۾ اُٿل آهي.
”مالڪ ۽ ان جي خلقت سان پيار“ انهيءَ پاڻ جو جيترو
وڪاس ٿيندو اوترو انسان پرماتما جي نزديڪ ويندو. سڀ
هڪ ئي نور مان پيدا ٿيا آهن ۽ اهو نور سڀني جي اندر پيو
ڇهڪي. پوءِ ڪنهنڪي نيڪ ۽ ڪنهنڪي بد سڏجي؟ پوءِ

سال اڳي عيسائين جو نام و نشان ڪونه هو ۽ پنج هزار سال اڳي ٻوڏان جو ڪڏهن نالو ڪونه ٻڌو هو. اهڙيءَ طرح آڀان کان اڳي به ڪنهن فردن آهيون ۽ ويون. انسان پوءِ کڻي ڀرڻ جا حصن يا پشچر جا سڀ سامان آهن، ڪو اوج نٿو ڪوٺي. سڀي جي اندر آتما آهي جا پرماڻا جي انس آهي.

سڄو ڌرم آهي سڀ سان پيار ڪرڻ

۽ مالڪ کي ياد ڪرڻ

سڄو ڌرم ڇا آهي؟ اهو سوال پڙهين کان هر هڪ انسان جي دل اندر ٻڌا ٿيندو رهيو آهي. انهيءَ وشه تي ڪرڻن جا ڪرڻ ٿيا ويا آهن. انهيءَ سوال جو ڪو ڪهڙو اوڃاڻ ڏئي نه ڪو ڪهڙو. پر سوال جو ليڪ جواب نه هڪ ئي آهي سگهندو. انهيءَ سوال کي حل ڪرڻ کان پهرين اسان کي سوچڻ کپي ته ڌرم يا مذهب جو مقصد ڇا آهي؟ سڀي جو جواب هڪ ئي آهي ۽ اهو آهي، ”دائمي خوشي ۽ پرمالما جي پراپتي.“ پر انداز اليڪ آهن ليڪن سڀي جو انداز هڪ ئي آهي. مالڪ سان برابر ڪوڻ آهي انهي مطلق سان نه برابر ڪوڻ. سڀي مهالماڻن جي زندگيءَ ۾ اهو ئي اصول نظر اچي ٿو. سڀ مهالما سڀي انسان سان، آسڪ ٿرڙي لاسڪ، سان پيار ڪن ٿا. هنن کي خبر آهي ته سڀ هڪ ئي جهر مان ٻڌا ٿيا آهن، انهيءَ ڪري ڇڏي کڻي نه سڀ هڪ ئي شرير جا اعضا آهن. جي هڪ عضوي کي ڪشت هوندو ته ٻيو اڻ ڪم ٿي چڪن ٿي پوندو.

”بي آدم اعضائي هڪ ڊيگر اند،
ڪو در آفرينش هڪ جوهر اند،
جو عضوي بدرد آورد روزگار،
ڊگر عضوها نمالند قرار.“
(شرح سعي)

پهرين ڌرم يا انسان

انسان سڀ کان آڌي آهي، ڌرم سڀ پوءِ ٺهيا. ڌرم
 انسان جي واسطي ۽ سندس روحاني ترقيءَ لاءِ ٺاهيا ويا.
 ڌرم جو اصلي مقصد هو دائمي خوشي ۽ برمانا سان ميلاپ.
 اڄ ڪلھ، ماباوي ٻڌارن، عقل جي رسائي، اخلاقي ضابطي
 ۽ ڌار مڪ سڌانتن جي باوجود به انسان خوش نظر نٿو اچي.
 لکين انسان پنهنجو پاڻ سان ۽ دنيا جي ٻوڙ ڊڪ سان
 ستمشمت نه آهن. جيتوڻيڪ هر ڪو پاڻ کي ڪنهن نه ڪنهن
 ڌرم جو پوئلڳ سڏائي ٿو، ڪو هندو، ڪو مسلمان، ڪو
 سک، ڪو عيسائي، ڪو ٻڌي، ڪو جين وغيره پر سڀني
 جي زندگي اي هڙي ٿي پيئي آهي. سچ پچو نه ڌرم يا
 مذهب وشو واپي يا عالمگير آهي ۽ سچي سندس لاءِ هڪ
 ئي آهي. ها، هر هڪ ڌرم جي ظاهري شڪل ٻين ڌرم
 کان الڳ، نظر اچي ٿي ليڪن جيڪڏهن گهرائيءَ ۾ وڃبو ته
 سڀني ڌرم جي ٿه، ۾ هڪڙو ئي مارگ ۽ هڪڙو ئي اصول
 ڪم ڪندو نظر اچي ٿو. اهو سچي سندس لاءِ سمان آهي. انسان
 هئڻ جي نالي اسان سڀني جي ذات هڪ ئي آهي ۽ اندر
 جو سهارو به يڪسان آهي. ويچار ڪرڻ سان معلوم ٿئي
 ٿو ته:-

انسان انسان سڀ هڪ ئي آهن

برمانا انسان پيدا ڪيا، سک، مسلمان، عيسائي، ٻڌي
 وغيره، سڀ پوءِ ٺهيا. اڄ کان پنج سؤ سال اڳ، سک ڪونه
 هئا، تيرهن سؤ سال اڳي ڪو مسلمان ڪونه هو، به هزار

۲۶	۱۳. ڪروڙ جي ڏيان جا نالدا
۲۸	۱۴. ڏن
۳۳	۱۵. الھن سڏن جي ڪرڻ جو وقت ۽ آسڻ
۳۶	۱۶. آسڻ
۳۷	۱۷. چيتري مڙ
۴۱	۱۸. شيرا
۴۶	۱۹. ٻرجا
۵۰	۲۰. پڙ (ڳوٺ)
۵۳	۲۱. پاڙ (ٻوٽو)
۵۵	۲۲. ٻوٽو جي سڏن ۾ سڃاڻڻ ٻالھون
۶۰	۲۳. ٻوٽو ڇاڻاڻا جا سڏن
۶۴	۲۴. ويراڳ
۶۶	۲۵. مڪئي
۶۷	۲۶. سسنگ
۷۲	۲۷. ٻراوڻا
۷۴	۲۸. ٻراوڻا جي هر ڪنهن سڏ ۽ ڪي ضرورت آهي
۷۶	۲۹. ٻراوڻا ڪرڻ لاءِ جڳھ
۷۹	۳۰. وويڪ ۽ واپار جي ضرورت
۸۲	۳۱. سرمي شمس ٻوٽو ۾ ڪاٺيا ٺهڻ "۽ ضروري ٿيڻ"
۸۶	۳۲. آخري وڃي

۱۹. پنهنجي اندر جهالي پائڻ
۲۰. انهيءَ آدرشي ڌرم جو اٿيو انسان کي پنهنجي
۲۱. صحيح مقصد
۲۲. سڄو ڌرم (سنت مت) علم سينه يعني پراود يا آهي
۲۳. پراود يا ۽ انجي حيثيت
۲۴. سنتن جي سکيا جا ٿي بنيادي سڌانت
۲۵. سنتن جي سکيا جا ٿي سادن
۲۶. گورمت سڌانت پستڪ لکڻ جو مقصد ۽ ضرورت
۲۷. گورمت سڌانت گرنت ۾ ڇا آهي؟
۲۸. گورمت سڌانت جي ٻئي حصي ۾ ڇا آهي؟
۲۹. آخري ويني

ڀاڱو ٻيو

- نمبر وشيه
۱. پرمارت
۲. پرمارت ۾ ٽن ڳالهين جي ضرورت آهي
۳. مالڪ سان ميلاب جو مڪمل طريقو ۽ انجا سادن
۴. صرف شبد يوگ جا ٿي سادن
۵. سمرن
۶. سمرن انٽرمڪ ٿيڻ جو آسان طريقو آهي
۷. سمرن ڇا آهي ۽ ڪهڙي ريت ڪرڻ چڱائي؟
۸. سمرن جو مقصد
۹. ڌيان
۱۰. ڌيان ڄمائڻ جا سادن
۱۱. ڌيان ڪنهنجو ڪرڻ ڪهي؟
۱۲. گوروءَ جو ڌيان ڪهڙي نقطي تي ۽ ڪهڙي طرح ڪرڻ ڪهي؟

فهرست

پاڻو پهر ڏيون

صفحہ	نمبر	وٽو
۱	۱	پهرين ڌرم يا انسان
۱	۲	انسان انسان سڀ هڪ ئي آهن
۲	۳	سچو ڌرم آهي سڀ سان پيار ڪرڻ ۽ مالڪ کي باد ڪرڻ
۶	۴	پرمانا جي طرزان سڀني انسانن کي ساڳيا حق مليل آهن
	۵	مڏهن جا ظاهري معي پيد انسان بنيا آهن ۽ اهي
۷	۶	صرف سندس ٽنگڊلي ۽ خود غرضي ۽ جي ڪارڻ آهن
	۶	سڀ عمادتن پوڄائن ۽ ڌرم استادن جو پراڄن صرف
		مالڪ کي باد ڪرڻ آهي ۽ سچو مندر انسان جو
۱۰	۷	شرار آهي
	۷	سڀني ڌرمن جو سار ساڳيو آهي يعني سڀني جو
۱۸	۸	اڀديش سمان آهي
	۸	شريعتن جي روپن ۽ رسمن ۾ فرق جو سبب
۲۱		۽ انجو مھتو
۲۵	۹	آدرشي انسان
۳۰	۱۰	روحانيت جي ضرورت
	۱۱	اح ڪله ڌرم ڇاڪي ٿو سمجهو وڃي ۽ سچو ڌرم
۳۳		دراصل ڇا آهي؟
۳۶	۱۲	سنت مع ۽ ٻين ڌرمن ۾ فرق
۴۰	۱۳	لوقي بندي
۴۲	۱۴	ڌرم جي شروعات ۽ نقد ڌرم
۴۶	۱۵	ظاهري ۽ اندروني ڌرم
۵۱	۱۶	سائنس ۽ ڌرم
۵۶	۱۷	ٽن پرستي ۽ ايشور پوڄا
۵۹	۱۸	آدرشي عالمگير (وشو وياي) ڌرم

ڀوڌڪا

شري حضور مهاراج بابا ساون سنگھ جن پنهنجي ۴۵ سالن جي نشڪام شيرا جي دوران ۾ ڀرمارڻي جڳياس جي کوچ ۽ ڄاڻ لاءِ اٺيڪ بستيڪ لکيا جن مان ٻن ڀاڱن ۾ ”گورومت سڌانت“ ڀرست آهي. هر ڪنهن ڀاڱي ۾ لڳ ڀڳ هڪ هزار صفحا آهن جن ۾ قريب قريب ڀرمارت جي هر هڪ وشي جي حوالن سميت وياڪيا ڪئي وئي آهي.

هر ڪنهن اڀياسيءَ کي شايد ايترو وقت نه ملي جو ٻه هزار صفحا پڙهي سگهي. الهيءَ ڪري انهن ٻنهي ڀاڱن جي پومڪائن کي گڏي موجوده بستيڪ جي روپ ۾ پائڪن جي شيرا ۾ رکيو وڃي ٿو.

هنن ٻنهي حصن ۾ جن جو نالو ”گورومت سار“ ڀاڱو ٻهريون ۽ ٻيو رکيو ويو آهي، حضور مهاراج جن سنت مت جي مکيه سڌانتن جو مختصر اڻڪ ڪيو آهي. آشا آهي پائڪن کي پڙهڻ سان ڀرمارڻي لاپ پهچندو. جيڪڏهن ڪو شائق جڳياسر سنت مت بابت وڌيڪ ڄاڻ حاصل ڪرڻ چاهي ته پوءِ وڏي بستيڪ گورومت سڌانت جي ٻنهي ڀاڱن کي پڙهي.

شيرا ۾

ڪي - ايل - ڪا

سيڪريٽري

راڌا شواڌي سٽسنگ بياس

Published by : K. L. Khanna
Secretary, - Radha Soami Satsang,
Beas (Punjab)

سب حق و اساطا قائم

Printed by Shri Mellaram M. Vaswani
at the Sunder Printing Press,
Kaiser Ganj, Ajmer.

گور مت سار

پاکستان ۱۴

551

١٠
١١
١٢
١٣
١٤
١٥
١٦
١٧
١٨
١٩
٢٠
٢١
٢٢
٢٣
٢٤
٢٥
٢٦
٢٧
٢٨
٢٩
٣٠
٣١
٣٢
٣٣
٣٤
٣٥
٣٦
٣٧
٣٨
٣٩
٤٠
٤١
٤٢
٤٣
٤٤
٤٥
٤٦
٤٧
٤٨
٤٩
٥٠
٥١
٥٢
٥٣
٥٤
٥٥
٥٦
٥٧
٥٨
٥٩
٦٠
٦١
٦٢
٦٣
٦٤
٦٥
٦٦
٦٧
٦٨
٦٩
٧٠
٧١
٧٢
٧٣
٧٤
٧٥
٧٦
٧٧
٧٨
٧٩
٨٠
٨١
٨٢
٨٣
٨٤
٨٥
٨٦
٨٧
٨٨
٨٩
٩٠
٩١
٩٢
٩٣
٩٤
٩٥
٩٦
٩٧
٩٨
٩٩
١٠٠

راڌا سواڌي ست سنگم پياس، پنجاپ.

گورمت سار

چمبور مهاراج ساون سنگھ جي

اذا سوامي ست سنگ پياس پيجاب

